

TRI PRIČE ALEKSANDRA MISOJČIĆA

Ko smo kada volimo / Ko smo kada bežimo / Ko smo kada ostajemo

9 772217 805006

BROJ 746-747 - CENA 350 DINARA
- CG 3,5 € - BH 6,5 KM - HR 4,5 €
- SLO 4,5 € - MK 200 DEN

Nedeljnik

30. APRIL - 14. MAJ 2026.

PRVOMAJSKI
DVOBROJ

EKSKLUZIVNO

DRAGAN
BJELOGRLIĆ

**Ovi klinci
su nagrada
za sve nevolje
i nesreće kroz
koje smo prošli**

■ O godinama kada je
Srbija izabrala pogrešno

■ O tome zašto je pomislio da je
Milošević bolji od Stambolića

■ O Đinđiću, Demokratskoj
stranci i Terazijijskoj česmi

■ O „Tomi“, „Senkama“
i „Balu na vodi“

NOVI SERIJAL NEDELJNIKA Velika potraga Gorana Markovića

ŠTA JE BILO SA EVZENIJOM?

Ljubav, bekstvo i nestanak žene zbog koje je počelo „praško proleće“

NEWPORT

500 STANJE U BRČKA

FAZA 2 U PRODAJI
FAZA 1 USKORO USELJIVO

OTVORITE
VRATA PROLEĆU

www.newport.rs

Od investitora:

Ekskluzivni zastupnik prodaje:

011 42 40 222
063 40 80 50

IMPRESUM

Izdavač NIP Nedeljnik d.o.o.
Bulevar kralja Aleksandra 43
Beograd +381/11/770-81-64
redakcija@nedeljnik.rs

MANAŽMENT

Direktor i glavni urednik
Veljko Lalić

Izvršni direktor marketinga
Jelena Jevtić
marketing@nedeljnik.rs

Direktor prodaje
Andela Marić
pretplata@nedeljnik.rs

Medija menadžer
Jelena Šoškić

REDAKCIJA

Odgovorni urednik
Marko Prelević

Zamenik glavnog urednika
Branko Rosić

Izvršni urednik
Veljko Miladinović

Izvršna urednica
zdravlja i psihologije
Ana Mitić

Urednik unutrašnje
i glavni urednik online izdanja
Dušan Telesković

Urednik spoljne i dopisnik iz Rima
Željko Pantelić

Reporteri
Milica Rilak, Zorica Marković, Milana Milošević, Marko Tica, Luka Lukić

Urednik fotografije
Nebojša Babić

Fotografija
Profimedia, Beta, Orange Studio

Art-direktor
Miloš Sindelić

Ilustracije
Marina Duletić / Kumiho

Lektura
Sanja Savić

Head of digital
Pavle Zlatić

Društvene mreže
Jelena Luković

Stalni saradnici
Srdan Vajliarević, Dragoljub Draža Petrović i Ante Tomić, Hana Piščević, Zoran Panović (Politika i društvo), Aleksandar Radić (Vojska), Dejan Stojiljković (Eseji), Dejan Jović (Zagreb), Goran Vojnović (Ljubljana), Rumena Bužarovska (Skoplje), Ivan Radojčić (Stil), Milan St. Protić (Istorija), Ana Banko (Zdravlje), Miša Brkić (Biznis), Danijela Isailović (Energetika i ekologija), Petar Komnenić (Podgorica)

Le Monde diplomatique
ONLINE IZDANJE
Imd.nedeljnik.rs

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Mladenović
Imd@nedeljnik.rs

Politika

4 | Uvodnik
Veljka Lalića
Varljivo leto '26

5 | Lice nedelje
Branislav
Šovljanski

13 | Dragoljub
Draža Petrović
Prele je to!

16 | Leto je...
Izbori kad im
vreme nije

20 | Zoran Panović
Đurdevdanske
dileme

ANALIZA ŽELJKA PANTELIĆA

Komesarka za proširenje Marta Kos ima redovnu komunikaciju sa rektorom Vladanom Dokićem još od februara prošle godine, i sa tom činjenicom su upoznate vlasti u Beogradu. Tako da sastanak u Briselu nije predstavljao ništa spektakularno novo. Ipak, reakcije iz Srbije bile su autogol Beograda

Tri priče o nama

Neko voli tako što daje. Neko tako što se povlači. Neko tako što drži kontrolu, a neko tako što je se odriče **44**
Piše Aleksandar Misojčić

Potruga za Evženijom

Prešla je granicu kod Mikulova i ušla u Mađarsku, zatim preko Jugoslavije stigla u Italiju, gde su u američkoj ambasadi u Rimu zatražili azil... **50**
Piše Goran Marković

Šahovski skandal

I sujeta i milijarde dolara i ambicija i... analne kuglice: sve to stalo je na 64 polja dokumentarnog filma „Untold: Chess Mates“ **62**
Piše Vladimir Novaković

„Malo-malo pa dvobroj“, ljutnuće se verni čitaoci Nedeljnika kada shvate da narednog četvrtka njihovog omiljenog lista neće biti na kioscima. U našu odbranu, tako je nekako pao kalendar ove godine da je jedino imalo smisla, zbog neradnih dana, da napravimo i vaskršnji i prvomajski „specijal“. U našu još veću odbranu, ovo je jedan od onih primeraka koji se čuvaju i koji će se jednako dobro čitati i narednog 1. maja, ako imate hrabrosti (ili optimizma, o kojem priča Dragan Bjelogrić) da zamislite kako će izgledati. Samo da su fenomenalni Aleksandar Misojčić i intrigantni Goran Marković, koji najavljuje novi, uzbudljivi serijal, u ovom (dvo)broju, pa bi bilo dovoljno. A ima, videćete, mnogo, mnogo više...

Među nama:
U novom broju Nedeljnika

PRETPLATA

	SRBIJA
12 meseci	12.000
24 meseci	19.999

Dostupno u digitalnom formatu **nedeljnik.rs**
12 meseci - 8.200

Tekući račun broj: 205-217464-21. Banka: Komercijalna banka AD Beograd
Potvrdu o uplati pošaljite na adresu: **Nedeljnik, Bulevar kralja Aleksandra 43, Beograd**
ili na mejl **pretplata@nedeljnik.rs** Dodatne informacije na **011/770-81-64**

ONLAIN

WWW.NEDELJNIK.RS

f /NEDELJNIK

t /NEDELJNIK

@ /NEDELJNIKMAGAZIN/

ti /COMPANY/NEDELJNIKMAGAZIN

Štampa Rotografika

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodne biblioteke Srbije, Beograd
ISSN 2217-8058
COBISS.SR-ID 188540428

© COPYRIGHT
Zabranjeno preštampavanje i
korišćenje sadržaja bez pismenog
odobrenja izdavača.

Varljivo leto '26

*Od danas možete da gledate televiziju.
Drug Tito je rekao da su studenti u pravu*

Da vam otkrijem jednu ličnu stvar. Kao čovek rođen usred jula nikad nisam imao pristojan rođendan, pošto od osnovne škole većina mojih drugara tada nije bila u Beogradu. Tako sam i kasnije rođendane uglavnom slavio na putu. Da ne pomislite da idem u neko samosažaljenje, kao da se, ne daj bože, kandidujem za predsednika, niti da me je triggerovala nova serija Ričarda Gada koju svi najavljuju kao ovogodišnji hit „Half Man“ (nije me niko bulingovao, niti sam imao problem sa starijom braćom)... ali evo posle 35 godina višestranačja neko se setio da može da raspiše izbore usred jula, i meni to jeste šokantno.

Ako budu i predsednički, drugi krug bi bio negde oko 1. avgusta, kad i pristojne novine imaju dvobroje. Pa bih morao da otkažem i rođendan, i dvobroj!

E, SAD, DA ZABORAVIMO AGONIJE PO Bookingu, koji će Srbe da dočeka sa najvišim cenama, negde posle Đurđevdana. Aranžmani se pomeraju. I prave strategije oko toga koliko čijih ljudi tada da bude na moru. Računica je jasna: ako je vladajuća koalicija jedva pobedila na lokalnim izborima u malim sredinama, šta može da očekuje na republičkim, i to u velikim gradovima. Jasno je i njemu.

Osim ukoliko gradovi budu prazni...

OD DOLASKA NA VLAST VUČIĆ U projekciji cvrčka i mrava proglasio je i odmor za političkog neprijatelja.

U Nju dila, koji je uglavnom samo Dil, nije bilo vremena za odmor, osim za novu superelitu, koja je to pokazivala na Instagram nalozima, valjda tako začikavajući prethodne uzore, ili dokazujući potomstvu „evo zašto to radimo“.

I ONI ĆE LAKO DA SE vrate makar za taj dan, pošto i da lete to manje košta od čaše vina koju slikaju.

A benefita je mnogo. I ako bude demonstracija, biće teže na plus 40. Da ne nabrajam dalje.

Srpska serija, u kojoj je sve predviđeno od početka do kraja. Kao i u našoj politici. Iako ima ta stvar kad to postane dobar film, ne Tadićev, već Godara, koji objašnjava kako svaki film mora da ima početak, sredinu i kraj. A umetnost je kad se ne zna šta ide kojim redom.

DA KRENEMO OD POČETKA OVOG FILMA. Tražili ste izbore, evo vam. Nema veze što su traženi pre godinu i po dana. Niti zbog čega su traženi. Ionako još niko nije ni u zatvoru zbog ubistva 16 nevinih ljudi, i to na mestu gde je mogao da bude bilo ko od sedam miliona građana ove zemlje. Odbrana tužilaštva?!

Na početku, u sredini, i na kraju je čovek koji je na vlast došao obećavši da će da podnese ostavku – istog sekunda – ako se ne reši ubistvo Slavka Ćuruvije, obećavao „Panduč“, ali i demokratiju, koja podrazumeva ograničenje mandata, da bi sada pričao britanskom spin doktoru koji ga ubeđuje da mora da se kandiduje, kako je umoran, ali odmorniji od svih drugih. Kaže, ko je ovo preživeo što sam ja u poslednjih 14 godina?! Milošević nije? Đinđić stvarno nije!

VUČIĆU SE, SASVIM SUPROTNO, NAMESTILO DA dođe posle finansijske krize. Usred poluraspada EU. Jačanja populizma.

Nikog nije morao da izruči Hagu. I on jedino uživa u izborima koje je usavršio u poslednjih 30 godina, a koje sad ne sme da raspiše godinu i po dana.

I tu se krije i početak i kraj ove priče.

Kako da sebe prebaci u fotelju premi-

jera koju ionako vodi, kad više nije siguran ni u Mađare, u Rasima nije sigurno. Ivicu i sam zna.

NEMA STADIONA, NEMA POVEĆANJA PLATA. IDE koridor, koji od Mrkonjića otvara ko kako stigne.

I ono najlakše – nacionalizam. Problem je što smo sa nacijama završili, pa smo ostali sami sa sobom.

Ko za Đokića priča da nije nacionalan, zna se da to radi po zadatku.

Kao svi desničari koji od toga žive sve vreme.

Beli listići su ionako posle Tadića stigli do plata da mogu da idu redovno u Istru.

I svi srećni i zadovoljni.

NO, OPASNOSTI SE KRIJU GDE IH najmanje očekuješ. Od nepristojnih izbora, do sve nepristojnijih ispada u Skupštini.

Javni prostor – to više ne postoji. Jer kad šef jedne poslaničke grupe napada „muškarčinu iz Priboja“, postavlja se pitanje šta je problem sa Pribojem. Ali i tom novom elitom koja ne razume Beograd kao grad došljaka, u kojem se prepoznamo po kraju iz koga smo, gimnaziji u koju smo išli i mestima na koja smo izlazili. Ovog Beogradžanina se niko tu nigde ne seća.

IMA ONA RADOVIĆEVA FORA – BEOGRAD je najlepši za praznike, kad svi Beograđani odu kući.

I Vučić očigledno na to računa. Samo leto, varljivo kao i jedan od najboljih srpskih filmova, koji prikazuje sistem u raspadu, a koji još toga nije svestan. Znaite onu scenu kad Bata Stojković iznosi televizor i ponosno kaže:

„Od danas možete da gledate televiziju. Drug Tito je rekao da su studenti u pravu.“

Pa nek budu izbori... **N**

LICE NEDELJE
NEBOJŠA BABIĆ

*Što je pritisak jači, a
ti mu se suprotstaviš,
i izadeš iz toga čistog
obraza, to je bliži
osećaj slobode.*

**Branislav
Šovljanski**

NEWS DIRECTOR, N1

PEOPLE MOVE
TECH IMPROVE

SAGA
A NOVENTIQ Company

saga.rs

AikBank, banka #1 po visini oročene štednje u Srbiji

Građanima je AikBank prvi izbor za oročenje štednje, pokazala je studija koju je sproveo PwC

AikBank, najveća domaća privatna banka, prvi je izbor građana kada su u pitanju oročeni depoziti, pokazuju rezultati *PwC studije poređenja komercijalnih performansi banaka**. Prema dostavljenim podacima, u ovoj sistemskoj banci čuva se 1,36 miliona evra oročenih depozita.

Zahvaljujući višedecenijskom kontinuitetu u poslovanju i stabilnosti, štediše u Srbiji biraju AikBank kao svog partnera za ulaganje u finansijsku stabilnost. Baš zato što razume da savremene štediše imaju različite potrebe i navike, AikBank na njih odgovara upravo lansiranim personalizovanim pristupom štednji kroz koji svako može da pronađe tip štednje u skladu sa svojim mogućnostima.

Ovakav pristup štednji podrazumeva da građani mogu da pronađu održivo rešenje za sebe, jer upravo to i jeste poenta – da se stvori redovna navika za štednju. U odnosu na to da li su u pitanju postojeće ili nove štediše, da li je štednja u dinarima ili devizama, koliki je period oročenja, ali i sve druge navike i mogućnosti, banka daje ponudu koja sadrži konkretne informacije, kao i obračun pripisane kamate na dati period.

ŠTEDNJA JE PRE SVEGA ČUVANJE NOVCA

Iako se često misli da je štednja moguća tek ako je neko već sa strane odvojio značajnu sumu novca, štednja zapravo počinje sa svakim dinarom koji svesno odlučimo da ne potrošimo na stvari koje nam nisu neophodne. Ti sitni iznosi koje ćemo redovno stavljati u svoj štedni fond, s vremenom će se povećavati. Evo računice – ako svakog meseca od sebe sklonite 100 evra i stavljate ih na štedni račun po aktuelnoj kamati od 3%, za 10 godina ćete imati ušteđenih 10.800 evra, za 20 godina – 31.232 evra, a za 30 godina čak 52.248 evra.

Iako se često misli da je štednja moguća tek ako je neko već sa strane odvojio značajnu sumu, štednja počinje sa svakim dinarom koji svesno odlučimo da ne potrošimo na stvari koje nam nisu neophodne

Kamate jesu važne jer omogućavaju da štednja raste, ali štednja ima još jednu, možda čak i važniju funkciju: disciplinu za čuvanje novca. Kada novac sklonite na štedni račun, bilo da je u pitanju štednja po viđenju ili oročavanje, vi ga zapravo čuvate od sopstvene impulsivnosti.

Zato razmislite o tome koji su vaši ciljevi kada su finansijske stvari u pitanju – da li želite sebi da priuštite nešto materijalno ili želite da komforno čekate svaki naredni dan. Zato već sada posetite www.aikbank.rs i pronađite štednju koja odgovara vašim mogućnostima.

* Izvor: PwC studija poređenja komercijalnih performansi banaka, sprovedena na osnovu analize zvaničnih finansijskih izveštaja banaka, javno dostupnih podataka Narodne banke Srbije i podataka dostavljenih od strane banka. Rezultati na dan 31. 12. 2025. godine.

Rajka odletela do Afrike

Prostor Srbije nastanjuje oko 350 vrsta ptica, a više 100 vrsta boravi u našoj zemlji tokom seoba ili zimovanja. Najbrža ptica koja se gnezdi u Srbiji je sivi soko, strogo zaštićena vrsta, koja u obrušavanju na plen može da dostigne brzinu od 380 kilometara na čas. Prema dužini leta, izdvaja se jedna ptica, beloglavi sup Rajka, koja je postavila rekord u dužini putovanja.

Rajka je kumče zaposlenih Raiffeisen banke koja je, učestvujući u USAID projektu „Zajedno za prirodu“ i u saradnji sa Fondacijom za zaštitu ptica grabljivica, pomogla markiranju te ptice nastojeći da podigne svest o važnosti zaštite ugroženih vrsta. Ovu inicijativu pokrenula je Američka privredna komora u Srbiji (AmCham) i ima za cilj očuvanje bogatstva biodiverziteta i promociju primera dobre prakse.

Beloglavi sup Rajka tipičan je pripadnik vrste specifične po rasponu krila od skoro tri metra, načinu hranjenja i pronalaženja plena, oštrom vidu i učestvovanju u takozvanim nebeskim sahranama (ekskarnaciji) u pojedinim delovima sveta.

Rajka se, međutim, od svoje vrste razlikuje po specifičnom rekordu. Ona je prva ptica beloglavog supa za koju se pouzdano zna da je od Uvca stigla do Afrike.

Rajkino putovanje od Uvca do Sudana bilo je puno obrta, o čemu saznajemo zahvaljujući odašiljaču za satelitsko praćenje „instaliranom“ na njenim leđima.

Otkad je krenula na put, odašiljač je prikazivao rute kojima je letela, od Uvca preko Bugarske, Turske, Sirije, Iraka, Jordana, Saudijske Arabije, Izraela, Sudana, sve do 27. novembra prošle godine.

Tog dana prestaje da šalje signal, negde u južnom Egiptu. Pretpostavka je bila da je uginula i da je udarila u dalekovod, što se neretko dešava beloglavim supovima tokom putovanja.

Početak marta 2026, međutim, signal sa satelitskog predajnika, odjednom počinje da isporučuje sve rute kojima je letela.

Pretpostavlja se da je bila „nevidljiva“ jer u predelima Sudana kojima je letela nije bilo stabilne mreže.

Na socijalnim platformama pojavio se i snimak na kome se vidi da je uhvaćena. Prevodilac Fondacije za zaštitu ptica grabljivica potvrdio je da ljudi na snimku govore da će je nahraniti i pustiti. To se i dogodilo, nakon čega Rajka nastavlja putovanje.

Preletela je 10 zemalja i celo Arabijsko poluostrvo. Jedini je sup za kog znamo da je preleteo toliko kilometara i koji je toliko voleo putovanja.

Rajka se sada vraća kući, zajedno sa hiljadama belih roda i ždralova. Očekujemo njen povratak u Uvac.

Rešenje za veliki radni tim.

HP LaserJet Pro 4103dw

35.255 RSD + PDV

Iskoristite posebnu HP promociju i produžite garanciju na čak 3 godine – jednostavnom registracijom u roku od 60 dana od kupovine na HP Promotions.

PERIHARD

Sve nas spaja i miris i ukus

Kako je Infostudova kampanja „PRNAĐI POSAO“ podigla prašinu

Na greškama se uči, zar ne? U teoriji to zvuči zrelo, odmereno, mudro.

U praksi greške ne podnosimo.

Mnogo smo spremniji da ih uočimo, ukažemo na njih prstom, damo dobronamerni savet, osudimo ih. Ipak, situacija je mnogo drugačija kada je potrebno i da ih ispravimo. Naročito one u svom životu.

Nedavno je širom Srbije na bilbordima, autobuskim stajalištima, društvenim mrežama osvanula Infostudova kampanja sa porukom: PRNAĐI POSAO. Jedno naizgled slučajno izostavljeno slovo bilo je dovoljno da pokrene reakciju. I desilo se tačno ono što se svakodnevno događa: **svi su primetili grešku i svi su imali potrebu da reaguju**. Doduše, na različite načine.

„A šta je bila zamisao kampanje i kako se sve odvijalo govore iz Infostuda.“

Prijatelji, poznanici, saradnici su nas zvali i sa mešavinom čuđenja i neverice nas pitali gde nam se zaboga zaturilo slovo O. Naša korisnička podrška je primala dobronamerne savete od građana da ispravimo tu grešku i da se ne sramotimo, ali nije manjkalo ni „rafalne paljbe“. Bilo je i onih koji su nas zasipali komentarima da smo „slepi kod očiju“, nudili svoje lektorske usluge, predlagali da damo celom marketingu otkaz. Neki su odmah shvatili o čemu se radi, neki su nas hvalili. Na internetu se raspravljalo da li je naš štampar pogrešio, da li je zaista moguće da ovo nismo videli ili se pak radi o nekom marketinškom triku.

Ukratko, oni koji su videli kampanju reagovali su brzo, glasno i gotovo jednoglasno: Ovo je greška. Imali su potrebu da ukažu, analiziraju, da se sprdaju, savetuju, ali i da pohvale.

I tu kreće najzanimljiviji deo.

Ljudi su izuzetno dobri u prepoznavanju obrazaca. Naš mozak ih traži, a svako odstupanje odmah upada u oči. Mala greška, velika reakcija.

Tipfeler na bilbordu nas izbacuje iz takta u sekundi, a sa greškom u karijeri, koja nam se odražava na kvalitet života, spremni

smo da živimo i godinama. Zašto jednu ispravljamo refleksno, a drugu konstantno ignorišemo?

Pa, zato što to nisu iste vrste rizika. Ukazati na grešku u oglasnoj poruci ne košta ništa. Pronaći pravi posao, promeniti onaj koji je bio greška, napraviti veću promenu u životu nas košta sigurnosti i rutine. Reći da nešto nije u redu je lako. Uraditi nešto po tom pitanju je već mnogo teže.

Na to smo kampanjom „PRNAĐI POSAO“ želeli da ukažemo:

Lakše je reagovati nego menjati. Lakše je ukazati nego pokrenuti se. Lakše je biti u pravu nego biti hrabar.

Prva faza kampanje je zato osmišljena kao provokacija, poslata je poruka sa greškom koju je nemoguće ignorisati: PRNAĐI POSAO.

U drugoj fazi, koja je donela razrešenje, nismo želeli samo da ispravimo slovo, već da preusmerimo pažnju na drugo, mnogo bitnije pitanje.

Koliko puta odlažemo promenu, iako jasno vidimo da nešto ne funkcioniše? Koliko dugo ostajemo na poslu za koji znamo da nije za nas? Koliko često reagujemo na tuđe, a odlažemo ispravljanje sopstvene greške?

Ova kampanja nije bila pokušaj da se publika „prevari“, već mali društveni test koji je dodatno osvetlio ovaj fenomen.

Grešku svi vide, skoro niko je ne ignoriše, ali daleko manje ljudi napravi konkretan potez da nešto popravi, naročito u svom životu.

Naša poruka je da greške jesu deo procesa promene i rasta, ali nisu tu da se samo analiziraju i racionalizuju, već i da se povodom njih nešto konkretno i preduzme. Na kraju dana najvažnije koje treba da ispravljamo nisu one koje vidimo na bilbordima, već one koje direktno utiču na naš kvalitet života.

Zato je i poruka Infostudove kampanje u drugoj fazi: PRONAĐI PRAVI POSAO.

NUTRINO LAB

FEED YOUR

VIBE

✓
RICH
IN
FIBER

✗
NO
ADDED
SUGAR*

JESI LI VIDEO OVO?

To je Prele. Car!

Emisija počne tačno u 16 časova. Milionski auditorijum sedi posle subotnjeg ručka i gleda. Voditeljka pita: „Prele, kažite nam kao dežurni hroničar Beograda, kako vam danas izgleda Beograd?“

Piše Dragoljub Draža Petrović, glavni urednik Danasa

Pouzdati i odgovorni Tomiću, Tvoje pismo o nepouzdatim i neodgovornim pojedincima, kojima nikad ne možeš verovati da će napraviti šta su obećali, i koji zeznu kad god mogu zeznuti, a za koje se ipak uvek nađe razumevanje i oprost zato što su oni, eto, genijalni, a uz to i neobično šarmantni, kakve si opisao na primeru hrvatskog nogometaša Sliškovića Blaža, zvanog Baka, mene je podsetilo na neke slične primerke srpskog roda od kojih jednog dobro znaš, a za jednog si garant čuo.

Rahmetli Dušan Prelević Prele, pisac, pevač, kolumnista, hroničar beograđanštine, imao je imidž baš takvog nepouzdanog i neodgovornog pojedinca kome se opraštalo čak i kad napravi psovački karambol u nekoj TV emisiji, u takozvanom lajvu. I posle svega, uvek se govorilo: „To je Prele. Car!“

Emisija se zvala „Tri pa jedan“ i vodila ju je Tanja Vojtehovska, išla je subotom početkom dvehiljaditih u četiri posle podne, uživo, što bi se reklo, gledala su je i deca, a gosti su bili dotični Prele, glumica Jelena Tinska i tadašnji savezni ministar policije Zoran Živković.

Prele došao u teget odelu, pantalona-ma na falte i beloj košulji, picnut ali blago pijan. Kako je seo u studio, valjda od topline onih studijskih reflektora, iz minuta u minut postajao je sve pijaniji. Na sto pored, uz to, stavio je čašu punu viskija da statira kao čaša soka. Ali za Preleta se znalo da je vazda cirke, međutim računalo se na urođenu samokontrolu

koja se dešava na televiziji čak i kod najpijanijih.

I emisija počne tačno u 16 časova. Milionski auditorijum sedi posle subotnjeg ručka i gleda.

Voditeljka pita: „Prele, kažite nam kao dežurni hroničar Beograda, kako vam danas izgleda Beograd?“

– Beograd je grad peder! – prvo je što je rekao Prele.

– He-he... – blago i kiselo se nasmejala voditeljka: „Kako to mislite?“

– Svi ga je* u. Je*e ga ko stigne. Je* u ga Crnogorci, je* u ga Bosanci... – promljavao je Prele hrapavim glasom svoju tužnu priču o Beogradu, pederu.

Kroz staklo režije u tim sekundama videla se skupina ljudi koja se zapanjeno drži za glavu sa kamenim facama uperenim u voditeljku. Kamermani su bili karamelizovani. Šminkerke su pale u nesvest. Rasvetljivači su visili sa plafona. Voditeljka je morala da reaguje.

– Nemojte, Prele, nema smisla. Ovo je

Ko se nikad nije uspavao za jutarnji program na nekoj televiziji, taj ne zna kako izgleda organizatorka koja urla na sagovornika koji je zaglavljen u saobraćaju negde na Brankovom mostu. Sergej se srećom tog jutra uopšte nije ni javljao na telefon organizatorki. Samo je iz kreveta na Tviteru napisao: „Uspavao se za N1. Ništa, sutra“

živ program, četiri je po podne... – pokušala je da smiri situaciju.

– Boli me k****! Neka prebace na drugi kanal – kazao je Prele i otpio iz one čaše zureći u mrak studija.

Po scenariju, išao je deo emisije gde gosti međusobno jedan drugom postavljaju pitanja. Tinska koja je videla Preletovo stanje, a poznavala ga je odavno, postavi mu sasvim benigno pitanje: „Kakva sam ti riba?“

A Prele kaže: „Ti si uvek bila dobra p****!“

Voditeljka onda dođe na spasonosnu ideju: da ignoriše Preleta do kraja emisije jer on, očigledno, ne može ni kompliment da kaže bez psovke.

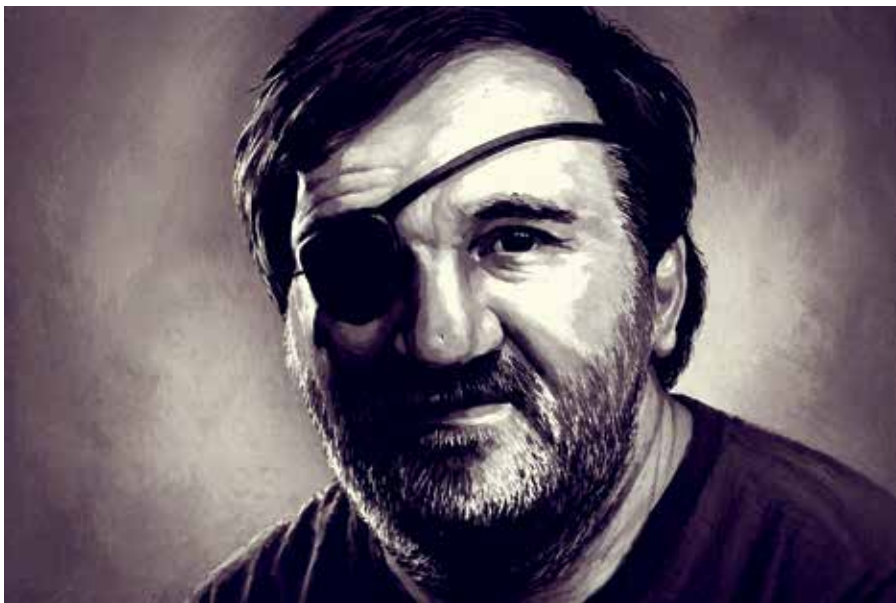
I nastavi razgovor samo sa dva gosta, Preleta stavi na 'ignore', dok se s Preletove bubice povremeno čulo samo mrzovoljno mumlanje u bradu.

Onda neko u studiju pomene nevladine organizacije i Žene u crnom. I Prele se umeša a da ga niko ništa nije pitao: „Pun mi je k**** Žena u crnom, žena s pi*kom, žena bez pi*ke...“

A onda se okrenuo prema ministru policije: „Pun mi j k**** i vas pandura.“ Obezbeđenje ministra policije već stoji iza kamermana spremno da neutralizuje Preleta.

Režija na ivici harakirija. Organizatorka sedi u prostoriji gde zvone telefoni razjarenih baka i deka koje su emisiju gledale sa unucima.

Voditeljka opet: „Ma nemojte, Prele, četiri po podne, deca gledaju ovu emisiju...“

Prele onda ustane, skine bubicu, zafrljači je u neki ugao, i dok je teturajući se napuštao studio, čulo se iz ofa samo: „J.. ala vas emisija!“

Skandal je, naravno, odmah izazvao pozornost, novine su izlazile sa naslovnica: „Psovke na malom ekranu“, voditeljka i uprava televizije pisale su izvinyjenja svakome koga je Prele izvredao i psovao, a nema koga nije, menadžment je već razmišljao da se zbog sličnih situacija emisija ipak snima unapred...

Jedino je Prele nestao u nekoj birtiji i nije imao pojma šta se dešava. Do sutra.

Sutradan, kad se otrezno, pozvao je voditeljku i ukorio je: „Šta si ti meni uradila!?“

– Jaaaa!? Vaammaa!? – bila je šokirana Preletovom reakcijom posle svega.

– Zvoni mi telefon od jutros! – prebacio je Prele krivicu na voditeljku, ali su svi, uključujući i nju, imali samo jedan zaključak: „To je Prele! Koji car!“

Tako da, pravo da ti kažem, moj Tomiću, nikada ti i ja nećemo postati carevi pošto vazda na televiziji želimo da bude-mo fini, kulturni, pristojni i šarmantni, uvek stignemo na TV snimanje trezni, tačno na vreme, i nikada se nismo uspavali za gostovanje u jutarnjem programu. Jer da smo se bar jednom uspavali, svi bi rekli: „Kakvi carevi, ovaj Tomić i ovaj Petrović!“

Kao što su rekli jednom za tvog bivšeg prijatelja Sergeja Trifunovića kada se uspavao za jutarnje gostovanje na N1.

Ko se nikad nije uspavao za jutarnji program na nekoj televiziji, taj ne zna

kako izgleda organizatorka koja urla na sagovornika koji je zaglavljen u saobraćaju negde na Brankovom mostu. Sergej se srećom tog jutra uopšte nije ni javljao na telefon organizatorki. Samo je iz kreveta na Tviteru napisao: „Uspavao se za N1. Ništa, sutra.“

To je bilo u ponedeljak. U četvrtak u jedan imao je gostovanje u kulturnoj emisiji „Dobar, loš, zao“, skraćeno DLZ, na Televiziji Šabac.

– Jebote, Nešo, ja imam snimanje u to vreme – javio se dva sata pre domaćinima, Marku Vidojkoviću i Nenadu Kulačinu.

U petak je izašlo saopštenje ekipe „Dobar, loš, zao“: „Prvi put u novijoj istoriji DLZ večeras neće biti emitovan. Jednostavno, Sergej Trifunović nije uspeo da stigne do Šapca...“

I svi su, pogađaš, moj Tomiću, rekli: „Kakav car! To je Sergej!“ Niko se nije naljutio, jer kako možeš da se naljutiš na Sergeja.

Jednom tako, u Narodnom pozorištu u Šapcu bila zakazana tribina „Vidim, čujem, govorim“, na plakatima po gradu najavljeni Sergej Trifunović, Olja Bečković, Marko Dražić & neki Draža Petrović, iz Šapca nam danima javljaju da je interesovanje veliko, ljudi samo što ne podižu šatore ispred ulaza u foaje.

Dan ranije nam kažu da ipak oni neće poslati kole u Beograd, kako je najavljeno, jer se Sergej velikodušno ponudio da nas svojim autom sve zajedno vozi za Šabac.

– Javite mi ko je gde po gradu da vas pokupim oko četvorke – poručuje nam

Sergej preko ovih iz Šapca.

Inkriminisanog dana iz Šapca su zvali malo pre no što je Sergej trebalo da nas pokupi po kućama, da pitaju – da l' znamo možda nekog glumca, bilo bi idealno opoziciono nastrojenog, koji bi učestvovao na tribini „Vidim, čujem, govorim“ umesto Sergeja, i koji pritom ima vozačku dozvolu i sopstveno vozilo, jer im se upravo javio Sergej, i rekao: „Jebote, ljudi, ja zaboravio da večeras imam predstavu sa Vojom Brajovićem.“

I svi mi tog dana, spakovani za Šabac, čekajući Sergeja da nas pokupi po kućama, složno smo uzviknuli: „Koji car!“

To je Sergej – ta čuvena rečenica koja se izgovara kad želiš reći da je taj mitsko biće, iako te je mitsko biće upravo ispalilo, ili se mitsko biće kao Dušan Prelević Prele u lajv programu upravo ispsovalo za sve pare u četiri po podne, mrtav pijan, pokazuje da u životu nije teško biti fin, ali se to nikako ne isplati ako želiš biti car.

I za to moraš imati nekog specijalnog šlifa, jerbo, fini i plemeniti Tomiću, da ti sad sedneš u neku emisiju i počneš da psuješ, voditeljka te upozori da to i deca gledaju, a ti joj kažeš: „Boli me K, neka promene kanal“, svi bi rekli: „Vidi ga ovaj, Ante, proseljačio se, prodžiberisao se, jadnik. A nekada je bio kul tup. Tomić propo.“

Ne pasuje nama finima, Tomiću, da idemo po televizijama i psujemo, kasnimo u jutarnje programe, mi smo lepo odgojeni momci, pa tako carevi nikada nećemo postati.

Car u smislu „koji car“ nije nasledna titula, kakve su obično carske titule, nego se to postaje mukotrpnim pravljenjem dražesnih svinjarija svakom zgodnom prigodom, ali to ti mora lepo stajati, u suprotnom ćeš biti samo prostak ili džiber.

Takve talente kojim svinjarije lepo stoje treba uzgajati još kao juniore. Tako je neka devojkica skoro, tokom protesta ispred beogradskog Rektorata, na pitanje novinarke zloglasne Televizije Informer – „Kako se vi zovete?“ – hladnokrvno odgovorila: „Šta te boli k... kako se ja zovem!“

I ona ima sve predispozicije da uspe u životu jer, moram li ti to reći, Tomiću, klinka je prava carica.

Eto, i ja podlegoh trendovima, čak mi je Siniša advokat poklonio majicu na kojoj piše: „Kako se zoveš? ŠTBK“, koju ovih dana ne skidam. **N**

imlek
NERA
CAFFÈ

CAPPUCCINO

SMOOTH COFFEE
WITH CREAMY MILK

100% COFFEE
100% COFFEE

**IDE
UZ TEBE**

LETO KAD SMO NAUČILI DA GLASAMO

Može li biti izbora u jeku sezone godišnjih odmora?

Ne svedočimo prvi put da se u političkim kuloarima razmatraju teorije po kojima Vučić planira izbore za neki datum koji će dovesti do osipanja opozicionih glasova, ali je prvi put da se licitira datumom koji ozbiljno zalazi u zaštićenu letnju zonu – koja nikada za tri i po decenije savremenog srpskog parlamentarizma nije prekoračena – 12. jul, kada su deca uveliko na raspustu, a letnji aranžmani odavno već kaparisani

Piše Veljko Miladinović

Parlamentarni izbori u Srbiji će sasvim sigurno biti održani 12. jula, ili 5. jula, ili 28. juna, ili u septembru, osim ako ne budu održani naredne godine, a možda će biti spojeni sa predsedničkim. Osim ako budu razdvojeni.

Jedan od modusa operandi aktuelne vlasti – neki bi to možda nazvali i sluđivanjem javnosti – jeste poigravanje sa da-

tumima izbora kojih će možda biti, i po pravilu to se čuva kao informacija koju ima samo predsednik Srbije Aleksandar Vučić koji raspisuje izbore, držeći često u neizvesnosti ne samo opozicioni deo javnosti već i svoje ljude na terenu.

Ovog puta to sve dodatno vuče na kozeriju, jer je od studentskog zahteva za raspisivanjem izbora, u njegovim rukama zapravo jedna od retkih odluka koja

i po Ustavu pripada predsedniku Srbije, na stranu ovaj put što bi u normalnim demokratskim procedurama to ipak podrazumevalo i autonomnu odluku skupštinske većine koja bi prvo trebalo da raspusti aktuelnu vladu. Cinici, naravno, neće propustiti da istaknu da je i parlamentarna većina u njegovim rukama, pa to svakako ne bi bila prepreka.

Tek, ne svedočimo ni prvi put da se u

PARLAMENTARNI IZBORI (ZA NARODNE POSLANIKE)

9. decembar 1990.

(Prvi krug 9, drugi krug 23. decembra)

20. decembar 1992.

(Vanredni izbori)

19. decembar 1993.

(Vanredni izbori)

21. septembar 1997.

(Vanredni)

23. decembar 2000. (Vanredni)

28. decembar 2003. (Vanredni)

21. januar 2007.

(Vanredni izbori)

6. maj 2012.

(Vanredni izbori)

24. april 2016. (Vanredni izbori)

21. jun 2020.

(Planirani u četvrtom mesecu,

odloženi zbog pandemije)

3. april 2022.

(Poslednji održani vanredni

parlamentarni izbori)

Januar	1	7.14%
Februar	0	0%
Mart	1	7.14%
April	2	14.29%
Maj	2	14.29%
Jun	1	7.14%
Jul	0	0%
Avgust	0	0%
Septembar	1	7.14%
Oktobar	0	0%
Novembar	0	0%
Decembar	6	42.86%

političkim kuloarima razmatraju teorije po kojima Vučić planira izbore za neki datum koji će dovesti do osipanja opozicionih glasova, ali je prvi put da se licitira datumom koji ozbiljno zalazi u zaštićenu letnju zonu – koja nikada za tri i po decenije savremenog srpskog parlamentarizma nije prekoračena – 12. jul, kada su deca uveliko na raspustu, a letnji aranžmani odavno već kaparisani.

Nije poznato koliko to utiče na popularnost vlasti kod vlasnika turističkih agencija, koje bi mogle da budu na udaru ovakve potencijalne odluke, ali svakako nije potrebno ni previše se odmaći od kafanskih analiza koje tumače da stranka za koju glasa većina penzionera ima u takvoj situaciji bolju startnu osnovu, jer „pensioneri manje letuju“.

Tezu da se izbori spremaju za 12. jul konkretno je lansirao opozicioni lider Miroslav Aleksić koji je izjavio da je „to gotovo izvesno“, na osnovu informacija koje dolaze kako sa terena, tako i iz međunarodnih krugova.

Neki procesi zaista upućuju na takav zaključak – Vučić je naprasno najavio otvaranje kapitalnih projekata, infrastrukturnih, poput Moravskog koridora i Dunavske magistrale, a to bi se dešavalo u junu, u jeku pretpostavljene predizborne kampanje. Dodatno je u Skupštinu Srbije stigao predlog izmene četiri izborna zakona koji bi, tako bar tvrde predlagači iz vladajuće stranke, trebalo da dovedu do ispunjenja preporuka ODIHR-a. Opet, odjednom su i

Jedno istraživanje iz 2023. godine (objavljeno u časopisu Electoral Studies), rađeno u 16 država, ukazuje na to da vremenski uslovi znatno više utiču na neopredeljene birače, pa bi letnje vrućine mogle da imaju takav efekat. Po tom istraživanju, kiša na dan izbora smanjuje izlaznost za 0,95 procentnih poena po svakom centimetru padavina, dok više sunčanih sati tokom izbornog dana povećava izlaznost

preporuke ODIHR-a vraćene u naše živote, kao da se „neko sprema za izbore“, a Miroslav Aleksić je rekao da u opoziciji dobijaju informacije da se „u okviru javnih preduzeća i ustanova u Srbiji uveliko formiraju izborni štabovi Srpske napredne stranke“, kao i da se „vrši pritisak na privrednike u Srbiji kojima se traži da dostave imena i prezimena svojih zaposlenih radnika“.

On je dodao da takve informacije imaju i visoki zvaničnici evropskih država, kao i predstavnici EU, i naglasio da se na ovakvu ideju (da izbori budu u julu) ne gleda sa odobravanjem, prvenstveno jer se planiraju izbori a da prethodno ništa suštinski nije urađeno na reformi medija, biračkog spiska, funkcionerske kampanje, finansiranja kampanje i ostalih boljki srpskih izbora.

Kako nema zvaničnih naznaka da li će zaista biti izbora, srpska politička javnost prebačena je u stanje akutne forenzike predsednikovih reči, na osnovu kojih se pokušava doći do zaključka šta se zaista planira.

Vučić je rekao: „Ne raspisuju izbore oni, izbore raspisujem ja. Kad bude predmetna nadležna institucija želela to da saopšti građanima, tada će saopštiti. Predmetna nadležna institucija ne želi sada to da kaže.“

Ali je najavio da će SNS imati veliki skup u Beogradu na Vidovdan, a onda je dodao „ili pre Vidovdana“, pa je opet dodao „da će to biti period velikih odluka za građane Srbije“. „Da li su to izbori ili nešto drugo, o tom potom...“

Na stranu sada da svake godine Vučić najavljuje nešto za Vidovdan, bilo da je to skup ili formiranje Pokreta za narod i

Izbori u Velikoj Britaniji održani su u julu 2024. Vlast je poražena

državu – koji je manje postojan očigledno od preporuka ODIHR-a pa se ne ukazuje više ni za zamazivanje očiju javnosti – ako je ubačen u igru i potencijalni skup pre Vidovdana, da li bi to moglo da znači da bi to bila predizborna konvencija za izbore koji bi bili na Vidovdan?

Nekoliko izvora iz opozicije nam je potvrdilo da imaju informacije da na prednjaci zaista prikupljaju kapilarne glasove i da se predizborna mašinerija zaista pali, ima i tumačenja da se na prednjaci zapravo prebrojavaju i proveravaju lojalnost svojih ljudi, što bi prethodilo odluci o izborima.

Ako se pre Đurđevdana neće znati da li će biti izbora, kako je već rekao Vučić, onda to jeste vremenski okvir u kom treba locirati potencijalne izbore, bilo da budu na samom kraju juna ili u prvoj polovini jula, što bi svakako bio krajnje neuobičajen termin.

Svakako bi to naišlo na kritike, iako ne piše nigde – ni u jednom pravnom aktu – da izbori ne smeju biti raspisani u vreme školskog raspusta, turističke sezone ili kada su očekivane temperature iznad 30 stepeni Celzijusa, to je baš ređak slučaj, ali nije nepoznat ni u praksi demokratski razvijenih zemalja. Ipak, akcenat bi valjalo staviti na retkost.

U Srbiji od uvođenja višestranačja 1990. godine, nikada nisu izbori bili u julu i avgustu, a izbori koji bi se kalendarski mogli nazvati letnjima, zabeleženi su samo dva puta: jednom su predsednički izbori 2004. godine drugim krugom zašli u kraj meseca (27. jun), dok su oni bojkotovani izbori 2020. godine održani na sam početak leta (21. juna), s tim što je to bilo u jeku korona krize, kada raspust, turistička sezona i putovanja nisu bili faktor koji utiče na bilo šta.

Inače je zanimljivo da su u Miloševićovo vreme dominirali zimski izbori (u decembru), dok su posle Petog oktobra izbori najčešće bili u proleće (april i maj). U Miloševićovo vreme su jednom čak izbori bili zakazani na Svetog Nikolu, najrasprostranjeniju slavu među Srbima, što se i osetilo u padu izlaznosti.

Ako bi trebalo konsultovati iskustvo takozvanih razvijenih demokratija, valjalo bi, logično je, prvo pogledati kakav je slučaj u najstarijoj. Od Drugog svet-skog rata naovamo, u letnjim mesecima Velika Britanija je samo dva puta imala izbore (a šest puta ukupno), i to prvi

PREDSEDNIČKI IZBORI SU SE ČESTO ODRŽAVALI U VIŠE KRUGOVA, A NEKOLIKO PUTA SU BILI NEUSPEŠNI ZBOG NEDOVOLJNE IZLAZNOSTI (PREMA TADAŠNJEM ZAKONU)

9. decembar 1990.

(Pobeda Slobodana Miloševića u prvom krugu)

20. decembar 1992.

(Pobeda Slobodana Miloševića u prvom krugu)

21. septembar i 5. oktobar 1997.

(Neuspeli izbori zbog izlaznosti)

7. i 21. decembar 1997.

(Ponovljeni izbori; pobeda Milana Milutinovića u drugom krugu)

29. septembar i 13. oktobar 2002.

(Neuspeli izbori zbog izlaznosti)

8. decembar 2002.

(Neuspeli izbori zbog izlaznosti)

16. novembar 2003.

(Neuspeli izbori zbog izlaznosti)

13. i 27. jun 2004.

(Pobeda Borisa Tadića u drugom krugu)

20. januar i 3. februar 2008.

(Pobeda Borisa Tadića u drugom krugu)

6. i 20. maj 2012.

(Pobeda Tomislava Nikolića u drugom krugu)

2. april 2017. (Pobeda Aleksandra Vučića u prvom krugu)

3. april 2022. (Pobeda Aleksandra Vučića u prvom krugu)

Januar	1	8.33%
Februar	0	0%
Mart	0	0%
April	2	16.67%
Maj	1	8.33%
Jun	1	8.33%
Jul	0	0%
Avgust	0	0%
Septembar	2	16.67%
Oktobar	0	0%
Novembar	1	8.33%
Decembar	4	33.33%

put u leto 1945. godine, dakle prvi izbori odmah nakon kraja rata, na kojima je Čerčil i pored pobede u ratu izgubio izbore od laburista, a drugi put pre samo dve godine.

Izbori u Britaniji 2024. održani su 4. jula na iznenađenje mnogih. Odluka tadašnjeg premijera Rišija Sunaka da se izađe na glasanje baš u julu, iako je krajnji rok za raspisivanje izbora bio januar

naredne godine, bila je veliko iznenađenje, pre svega jer su vladajući konzervativci po istraživanjima debelo zaostajali za laburistima, po nekim istraživanjima i više od 20 odsto razlike.

To je bio neočekivan potez, tim pre što su analitičari predviđali da će izbori biti održani sredinom jeseni, u oktobru ili novembru, što bi dalo priliku konzervativcima da smanje razliku, jer se očekivalo i da padnu visoke kamate koje su opterećivale britansku ekonomiju, i što bi makar malo rasteretilo krizu troškova života koja je opterećivala tadašnju vlast u Londonu.

Kritike na račun odabira datuma išle su i u pravcu da to prosto nije vreme za izbore, jer izbori uleću u termin Evropskog prvenstva u fudbalu (a Britanci su, ne zaboravite, nastupali sa dve ekipe – Engleska i Škotska), Vimblodona, serije muzičkih festivala... Pa su izbori tako održani dok je većina engleskih navijača očekivala utakmicu četvrtfinala protiv Švajcarske.

Mediji su, naravno, otkrili i šta se krilo iza odluke o iznenađenim izborima – ili šta je u nekoj meri uticalo na Rišija Sunaka za riskantan potez. Toliko je bilo jako uverenje da će izbori biti na jesen, da su laburisti u parlamentu govorili zaposlenima u kabinetu da mogu slobodno da uzmu godišnji odmor u julu, jer su male šanse da tada bude izbora.

Svakako je bilo tu i procene da je to najbolji trenutak da se prodaju biračima obećanja i odluke koje bi trebalo da dovedu do oporavka i ne može se tvrditi da je na rezultat uticao datum izbora, tek rezultat je poznat i premijer sada nije Riši Sunak, nego lider laburista Kir Starmer.

Inače, izlaznost na izborima je bila 7,8 odsto manja nego na prethodnim izborima.

Godinu dana ranije, 2023, španski premijer Pedro Sančez iznenadio je javnost raspisivanjem vanrednih izbora za 23. jul, što je bilo prilično šokantno za mediteransku zemlju poznatu po velikim vrućinama leti.

Bio je to Sančezov odgovor na loše rezultate njegovih socijalista na prethodno održanim lokalnim izborima. I zanimljivo, nije zabeležen pad izlaznosti.

Španija je 2019. imala dva puta izbore, na prolećnim je izlaznost bila 71 odsto, a na ponovljenim u novembru iste godi-

ne 66 odsto, isto koliko i na Sančezovim letnjim izborima 2023, na kojima su socijalisti dobili manje glasova od Partido Popular, ali su zadržali vlast u koaliciji sa drugim strankama.

A nije ni Emanuel Makron prošao bez kritika što je drugi krug parlamentarnih izbora 2024. godine, zašao u jul...

Najčešće se ipak ovakvi letnji izbori dešavaju u vreme velikih kriza.

U susednoj Hrvatskoj dva puta su za beleženi letnji izbori, jednom ih je Tuđman zakazao za 2. avgust, a to je bilo 1992. godine, kada se već ratovalo u bivšoj Jugoslaviji, a drugi put je bilo 5. jula 2020. godine u vreme kovida, kada se vlast pravdala da bi na jesen bilo teže održati izbore usled očekivanog porasta broja zaraženih.

Moldavija i Bugarska su na isti dan, 11. jula 2021. godine imale letnje izbore, u uslovima velikih političkih kriza, a u Bugarskoj su toliko često bili izbori da je mala verovatnoća bila i da se promaši neki letnji mesec. Početak jula je zakačio i tadašnji grčki premijer Aleksis Cipras parlamentarnim izborima (7.

jul 2019), posle poraza na evropskim izborima.

U teoriji, datum izbora bi mogao da utiče na takozvane neopredeljene birače, pomalo već i mitska bića srpskih političkih analiza, ali nedavni izbori u deset opština u Srbiji u kojima je skočila izlaznost (a smanjila se razlika između vlasti i opozicije) ukazuju da zaista postoje.

Jedno istraživanje iz 2023. godine (objavljeno u časopisu Electoral Studies), rađeno u 16 država, ukazuje na to da vremenski uslovi znatno više utiču na neopredeljene birače, pa bi letnje vrućine mogle da imaju takav efekat.

Po tom istraživanju, kiša na dan izbora smanjuje izlaznost za 0,95 procentnih poena po svakom centimetru padavina, dok više sunčanih sati tokom izbornog dana povećava izlaznost.

A u julu je mala verovatnoća da će padati kiša, a birališta bi se zatvorila dok je još sunce vidljivo na nebu.

Ima i suprotnih nalaza u nekim drugim istraživanjima. Istraživanje Univerziteta u Redingu iz 2019. godine po-

kazalo je da se izlaznost zapravo blago povećava tokom hladnih i kišnih dana. U istraživanju su ukrstili podatke iz meteorološke stanice Univerziteta u Redingu sa podacima o glasanju u izbornoj jedinici Vokingam, gde se stanica i nalazi.

Prema njihovom iskustvu, izlaznost raste što je vreme hladnije – sa svakim padom temperature od jednog stepena Celzijusa, izlaznost se povećava za oko 0,4 odsto. Sve su to teško primenjiva iskustva, posebno za neke potencijalne letnje izbore koje u našem političkom i izbornom sistemu još nismo isprobali.

Inače, verovatno jedni od dvaju najvećih izbora, koji će jednog dana kada se bude pisala istorijska čitanka ovog našeg doba, zauzeti najviše prostora, bili su održani u avgustu. DPS Mila Đukanovića izgubio je vlast na letnjim izborima održanim 30. avgusta. Bio je to kraj leta, doduše, ali je bio i kraj jedne političke ere. Slogan opozicije je tada bio „Zrelo je“. A kada bude „zrelo“, onda bude „zrelo“ i tu više nema veze u kom su mesecu zakazani izbori. **N**

Omega3 extra pure

iz ribljeg ulja

- za pravilan rad srca
- za dobar vid
- za normalnu funkciju mozga
- za regulaciju nivoa triglicerida
- smanjuje upale nakon sportskih aktivnosti

OmegaV vegan

omega 3,6,7 i 9

- štiti kardiovaskularni sistem
- ublažava PMS tegobe
- ublažava ekcem, dermatitis i psorijazu
- reguliše odnos LDL i HDL holesterola

U APOTEKAMA

www.bgitaliana.rs ☎(011) 313 27 72 🌐 ESI Srbija 📍 esi_srbija

ĐURĐEVDANSKA ŽERAVICA

Alister Kembel, Alister Krouli i potraga za savršenim kandidatom

Ima još jedan mit – a to je da Vučić ne bi mogao da podnese kohabitaciju sa predsednikom koji bi došao iz redova opozicije. Ne bi mogao sa svakim, ali bi možda sa nekim i mogao. I možda je u nedostatku svog pobjedničkog kandidata spreman da plati tu cenu

Vrlo moguće da ste nakon mađarskih istorijskih izbora čuli negde i nečiji (auto)ironični komentar o mogućnosti „mađarskog scenarija“ u Srbiji – kakvi ste vi Mađari, takav će vam biti i Peter Mađar, kao parafrazu one čuvene anegdote koja se vezuje za Nikolu Pašića kad je na poslaničku primedbu u Skupštini odgovorio – „Kakvi ste vi Englezi, takav sam ja Gledston!“, misleći na Vilijama Gledstona, britanskog političara iz viktorijskog doba koji je četiri puta bio biran za premijera.

Da je bivši britanski premijer Dejvid Kameron učio od Mila Đukanovića, da je na vreme smislio referendumsku „kvalifikovanu većinu“ i obezbedio podršku neke Venecijanske komisije koja bi to aminovala, Britanija bi verovatno ostala u EU, Bregzit ne bi postojao, a Kameron bi ispunio obećanje da će referendum biti održan. Posle Kamersona došla je na mesto premijera Tereza Mej, pa onda Boris Džonson, da bi nakon njega Liz Tras srozala svoju reputaciju sa njenih haotičnih 49 dana u Dauning stritu 10.

Nakon nje predsednik Vlade Ujedinjenog Kraljevstva postaje Riši Sunak. I naravno, nezgrapno je reći – kakvi ste mi vi Englezi, takav ću vam i ja biti Sunak, ali upravo je Sunak bio raspisao letnje parlamentarne izbore u Britaniji. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je u svom maniru najava (i najave najava), odnosno prolongiranja (kupovine vremena putem bacanja udica i držanja na žeravici), najavio da će oko Đurđevdana (6. maj) ili koji dan kasnije pa-

Piše Zoran Panović
programski
direktor
Demostata

sti odluka o izborima. Moguća opcija su letnji izbori.

Učesnik Narodnooslobodilačke borbe i potom visoki funkcioner komunističke Jugoslavije Dobrivoje Baja Vidić bio je, između ostalog, i ambasador SFRJ u Londonu od 1970. do 1973. godine. Ali posetio je on i ranije Ujedinjeno Kraljevstvo i kad se vratio poverio se Dobrici Čosiću – „Teško ćemo ih stići“. U smislu šansi komunizma protiv kapitalizma. To sam čuo od čoveka koji je Dobricu dobro poznao. Inače, Baja Vidić je pokrenuo inicijativu da Užice dobije predznak – Titovo, a s čime Ljubomir Simović završava roman/hroniku „Užice sa vrana“. Među ostalog, Dobrivoje Vidić je prvi put video semafore u Londonu. Pre

Učesnik Narodnooslobodilačke borbe i potom visoki funkcioner komunističke Jugoslavije Dobrivoje Baja Vidić bio je, između ostalog, i ambasador SFRJ u Londonu od 1970. do 1973. godine. Ali posetio je on i ranije Ujedinjeno Kraljevstvo i kad se vratio poverio se Dobrici Čosiću – „Teško ćemo ih stići“. U smislu šansi komunizma protiv kapitalizma

nego što je bio tamo ambasador.

I naravno da će ova Srbija u izbornoj proceduri teško stići Britaniju, ali možda bi i Baji Vidiću bila interesantna koincidencija da je Riši Sunak izbore 2024. bio raspisao za „Dan borca“ – 4. jul. Na taj dan u kući Ribnikara u Beogradu 1941. održana je istorijska sednica Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije na kojoj je donesena odluka o podizanju oružanog ustanka protiv okupatora.

Tog maja 2024, kad su izbori raspisani, spekulisalo se, zašto se Riši Sunak odlučio na taj korak pre roka? Eto, bizarnosti radi, i to je bilo par sedmica posle Đurđevdana (na Đurđevdan 6. maja 2012, održan je prvi krug predsedničkih izbora, dvoboj Tadić–Nikolić).

Portal „Politiko“ bio je objavio analizu prema kojoj je verovatno glavni povod procena da je politička situacija za Sunaka mogla da postane samo gora do redovnog termina. Pitanje je da li bi i Vučić do redovnog termina i 2027. zadržao ovaj nivo konsolidacije ili njenog privida. Zakonski rok za raspisivanje izbora u Britaniji bio je u januaru 2025. godine. Njegova Konzervativna partija u trenutku raspisivanja izbora imala je podršku 23 odsto glasača, skoro duplo manje od Laburističke partije koja je imala 44 odsto. „Politiko“ tada naglašava da je Sunak „politički frustriran“ zbog nestabilne političke situacije. Laburisti su pobedili na „Dan borca“, a već sutradan 5. jula posetom kralju Čarlsu u Bakin-gemskoj palati njihov lider Kir Starmer postao je novi britanski premijer.

Paralele sa Srbijom su vrlo nategnute i krajnje uslovne, ali činjenica je da je vlast u Britaniji promenjena na leto. Konzervativci su vladali neprekidno pa skoro kao naprednjaci, da bi ih laburisti skinuli sa vlasti naklon 14 godina. Dakle, promene su moguće i na letnjim izborima. U Britaniji se takođe ide na godišnje odmore. Bude li se Vučić opredelio za letnje izbore, to pretpostavlja kalkulaciju godišnjih odmora i kraj semestra na fakultetima. Koliko će pristalica studenata i opozicije „rebukirati“ svoje odmore ako se poklope sa izborima? Ili će ispasti da su „razmaženi“. Da li verujete da „sudbinski izbori“ (bude li ih) imaju šansu pred godišnjim odmorima, onoliko koliko zahteva masovna izlaznost kojom se može parirati izbornoj patologiji koju generiše režimski izborni algoritam?

Letnji izbori su i veliki test za vladajuću skalameriju. Podrazumeva se da su za lojalističku avangardu izbori sudbinski bitniji od godišnjih odmora – „jer iza je samo Srbija“ – ali koliku će moć ubeđivanja Vučić i lojalisti imati po dubini

onoga što su komunisti zvali „baza“? Na testu lojalnosti je i 650.000 zaposlenih u javnom sektoru i preko milion penzionera. Bude li pristalice opozicije u kritičnom broju bili na godišnjim, a pristalice vlasti ostanu da glasaju, hoće li to značiti da se vidi ko više voli Srbiju? I ko je ostao iz uverenja da glasa, a ko je morao da ostane. A ni leto nije isto. Više je ljudi na godišnjim odmorima u drugoj polovini jula i u avgustu nego oko Vidovdana.

Ako Vučićev pristalica odmor stavi

Letnji izbori su i veliki test za vladajuću skalameriju. Podrazumeva se da su za lojalističku avangardu izbori sudbinski bitniji od godišnjih odmora - „jer iza je samo Srbija“ - ali koliku će moć ubeđivanja Vučić i lojalisti imati po dubini onoga što su komunisti zvali „baza“? Na testu lojalnosti je i 650.000 zaposlenih u javnom sektoru i preko milion penzionera

ispred sudbinskih izbora, to bi moglo da se protumači i kao akt izdaje nacionalnih interesa. Jer zamislite da „ustашe“ masovno izađu na izbore, a podbaci „narod koji ne da svoju državu“. Koliko bi zaposlenih u javnom sektoru moglo (smelo) da se ogлуši o Vučićev poziv da se na biračkim mestima brani Srbija? Da li „siguran glas“ u policijsko-penzionerskoj državi sme da ode na odmor umesto na glasanje? I šta kad bi ga zvali iz kol-centra i pitali zašto još nije glasaao? Da li verujete da bi pristalica vlasti mogao da bude revoltiran zahtevom da rebukira godišnji odmor pa da iz protesta glasa za studentsko-opozicione opcije, ili da bojkotuje izbore? Bude li letnjih izbora, izlaznost će i odrediti kome je više stalo do sudbine – i državne i lične (ako ste zaposleni, naročito ako niste zastalno).

I da li je sve baš toliko očajno u državi kad su godišnji odmore glavna kalkulacija za izbore. Vučić kaže da su se građani navikli na godišnje odmore. To i jeste jedan segment ocene kvaliteta života. Po nekoj logici, naprednjaci imaju valj-

da više para pa bi i više trebalo da putuju. Što je varljivo. Uprkos „novoj klasi“ (formirana Vučićeva superelita), istraživanja Demostata pokazuju da za vlast više glasa niža srednja klasa i neobrazovaniji slojevi.

Jeste li primetili kako se s vremenom vrednosno neutralna reč – „scenario“ izvitoperila pa je postala negativna, zaverenička? Ipak, oko slučaja britanskih letnjih izbora iz 2024. nije se govorilo o „scenariju“. Valjda se podrazumeva da su britanski izbori regularni. I nije se menjala autokratija ili stabilokratija. Ali kad su stabilokratije ugrožene, onda je „scenario“ obavezan. Na primer, makedonski ili crnogorski. Iako je i u stabilokratijama u tim državama stanje demokratije i izbornog procesa bilo bolje nego u Srbiji. Kao i karakteri lične vlasti.

Ne treba zaboraviti da su partijski ras-kol u Demokratskoj partiji socijalista i pobjeda frakcije Mila Đukanovića nad onom Momira Bulatovića suštinski više odredili generalni pravac države nego tektonske promene vlasti u Srbiji 2000. i 2012. Logično da se i pobjeda Petera Mađara u režimskim medijima u Srbiji tumači kao „scenario“ (jer je oborena Orbanova stabilokratija) odnosno kao stav da „ovde nije moguć mađarski scenario“. Što relativizuje samu ideju slobodne izborne volje većine građana. Jer sugerise da je nemoguće da većina građana glasa protiv vlasti, ili ako glasa da je to onda „udar na državu“.

Svaki tanker koji prođe kroz Ormuski moreuz ide u prilog raspisivanju srpskih vanrednih parlamentarnih izbora, jer i Vučić je rekao da izbori zavise od stanja u svetu.

Uvidi Demostata u javno mnjenje pokazuju da se održava uverenje da se ključne promene u Srbiji dešavaju na predsedničkim izborima. I da će tako biti i ovoga puta. Da li će baš biti tako? I koliko je zavodljivo i varljivo robovanje analogijama. Sama činjenica da Vučić više ne može po sadašnjem Ustavu da se kandiduje za predsednika, podrazumeva s njegove strane izvesnu relativizaciju predsedničkih izbora. Na koji način, to je stvar taktike: spajanjem ili razdvajanjem parlamentarnih i predsedničkih izbora? Najbolja relativizacija je promena Ustava i izbor predsednika u parlamentu. Dakle, i formalno uvođenje „kancelarskog“ sistema. Da li bi u zahtevnoj operaciji promene Ustava uče-

Alister Kembel je kontroverzni spin doktor, savetnik za medije Tonija Blera koji je savetovao stručne timove u Vučićevoj vladi dok je ovaj bio premijer. Da, savetovao je Blera i u vreme NATO agresije na Srbiju

stvovao postojeći saziv Skupštine ili bi to radio novi, čime bi izbori na neki način faktički postali izbori za ustavotvornu skupštinu?

Raspisivanje prvo parlamentarnih izbora, i eventualna obnova legitimite-ta vlasti mogla bi da banalizuje potonje predsedničke izbore. Uz svu (para) državnu silu i dalje je suštinski najbitnije što Vučić ima većinu u parlamentu.

Pomalo javno, ali više u politički intimnijim trenucima, predstavnici opozicije se uzdaju u analogije i predsedničke izbore. Šalju se i poruke o „ozbiljnim“ kandidatima. Meni je jedan od današnjih lidera opozicije u decembru 2023, pred parlamentarne izbore kada je vodeća opozicija bila koalicija „Srbija protiv nasilja“, rekao da će glavni okršaj biti 2027, i to na predsedničkim izborima. Stekao sam utisak da je i sebe video (projekto-vao) kao kandidata. Da bi mi pre nekoliko meseci potvrdio da su „ključni“ predsednički izbori. Možda opet s njim kao „zajedničkim kandidatom“. Samo bez utiška da se nameće tema.

Čuju se i glasovi da bi mogao da se pravi kompromis između studentske liste i opozicije – da predsednički kandidat jednih povlači partnerske koncesije na drugom mestu. I tu treba biti opre-zan. Koalicija „Zajedno“ koja je sa građanima i studentima odbranila pobe-du na lokalnim izborima 1996/97. imala je prvobitni dogovor da podrška SPO Zoranu Đinđiću da bude gradonačelnik Beograda, ili potom premijer, sutra znači podršku DS Vuku Draškoviću da bude zajednički kandidat za predsednika Srbije. I to se brzo izjalovilo i dodatno zatrovalo odnose SPO i DS.

Ima još jedan mit – a to je da Vučić ne bi mogao da podnese kohabitaciju sa predsednikom koji bi došao iz redova opozicije. Ne bi mogao sa svakim, ali bi možda sa nekim i mogao. I možda je u nedostatku svog pobedničkog kandidata spreman da plati tu cenu.

Predsednička pobjeda Tomislava Nikolića 2012. dovela je do promene stava socijalista koji su omogućili naprednjacima vladu, ali sa Dačićem kao premijerom. Pobjeda opozicionog kandidata za predsednika morala bi da nosi u sebi potencijal za izvlačenje nekoga sa Vučićeve parlamentarne liste koji bi omogućio većinu drugoj strani, bude li tesno. Nakon poraza 2012. na predsedničkim izborima Boris Tadić je imao premijerske ambicije, što je takođe doprinelo da se Dačić i socijalisti presaldume ka naprednjacima. Analogije tog tipa sad ne postoje.

Jedan iskusni političar mi polucinično kaže: Bilo bi nam najlakše ako bi Vučić kandidovao Tomislava Nikolića za predsednika jer bi onda svi – i opozicija i studenti – valjda lako napravili dogovor da mi kandidujemo Borisa Tadića.

Vučić je pre neki dan gostovao u podcastu „Ostalo je politika“ kod poznatih britanskih novinara Alistera Kembela i Rorija Stjuarta i rekao kako se rade istraživanja javnog mnjenja, da se traži kandidat vlasti za predsednika, pa i za premijera – ako ima neko bolji od njega. Ako nema, a bude li imao energije, izgleda da će se ipak on kandidovati za premijera.

Alistera Kembela ne treba mešati sa

Alisterom Kroulijem, iako sam u Londonu svojevremeno cinično čuo da to nekad i nije greška.

Alister Krouli bio je engleski okultista, mistik, pesnik, planinar, šahista, arheolog. Iron Maiden su njemu posvetili monumentalnu „Moonchild“. On je na „Sgt. Pepper’s“ omotu The Beatles.

Alister Kembel je kontroverzni spin doktor, savetnik za medije Tonija Blera koji je savetovao stručne timove u Vučićevoj vladi dok je ovaj bio premijer. Da, savetovao je Blera i u vreme NATO agresije na Srbiju.

Knjiga „Blerove godine – Dnevnici Alistera Kembela“ (The Blair Years – The Alastair Campbell Diaries) bila je britanski bestseller, a ovog bliskog saradnika Tonija Blera novinari BBC-ja se sećaju kao čoveka koji je, kako kažu, „frizirao“ Blerov izveštaj o navodnom nuklearnom oružju u Iraku, što je prethodilo invaziji na tu zemlju. On u svojoj knjizi dnevničkih zapisa iz 1999. godine piše kako je igrao važnu ulogu u medijskoj kampanji protiv SR Jugoslavije. Tada su, piše Kembel, bili posebno zabrinuti jer su dobijali rat u vazduhu a gubili ga u medijima.

„Milošević je imao potpunu kontro-

lu medija, a naši mediji su bili podložni tom uticaju. Tako smo mogli da izgubimo bitku za javno mnjenje, a ako bismo izgubili i podršku nekih NATO članica, imali bismo problem da nastavimo operaciju.“ Da to spreči, Alister Kembel je povremeno, piše, pomagao i portparolu NATO-a Džejmiju Šeju: „Rekao sam Havijeru Solani – ako me žele, neka samo kažu. On je rekao da voli to što smo uspeli da pripitomimo medije. Odgovorio sam da nismo, samo smo ih ubedili da jesmo.“ Kembel u memoarima piše da je njegova pomoć NATO-u hvaljena a da mu je Gerhard Šreder jednom čestitao na uspešno izvedenoj kampanji dezinformisanja.

Kembel piše i o svom razgovoru sa generalom Veslijem Klarkom: „Bilo mi je malo čudno što u jeku vojne ofanzive sedim sa generalom kome govorim kako da je vodi. Ili bar kako da vodi njen

Vučić kaže da su se građani navikli na godišnje odmore. To i jeste jedan segment ocene kvaliteta života. Po nekoj logici, naprednjaci imaju valjda više para pa bi i više trebalo da putuju

medijski deo. I što prigovaram kako kampanji nedostaje disciplina koju očekujemo od vojske. Uveravao sam ga da nisam lud za slobodom informisanja i da sam zaista smatrao da NATO nekada daje previše informacija. Mislio sam da nije trebalo pokazati snimke bombardovanog voza u Grdelici. To nam nije išlo u prilog. Kada ratujete, to činite na svim nivoima.“

Osim srpske, Kembel je savetodavno delovao i na vlade Kosova i Albanije.

„Mnogi ljudi širom sveta počeli su da rade nešto protiv suverenih nacija i menjali granice jer su videli da ste vi menjali naše granice. Mi imamo principe, za razliku od vas, Alister“, rekao je Vučić sad u intervjuu. A šta bi bilo da Bler nije savetovao Vučića i da je na primer rektor Đokić dao intervju ovom ili nekom sličnom Alisteru? Kako bi reagovala Vučićeva medijska hunta?

Iako su izbori na žeravici, bar do Đurđevdana (malo gore, malo dole), ako ih u dogledno vreme i bude, kako li bi reagovao Vučić i njegovi kad bi predsednica Evropske komisije Ursula fon der Lajen i predsednik Evropskog saveta Antonio Košta, tri sata pred zatvaranje biračkih mesta čestitali pobjedu Vladanu Đokiću ili nekom drugom antivičićevskom kandidatu, kao što su tadašnji predsednik Evropskog saveta Herman van Rompej i predsednik Evropske komisije Žoze Manuel Barozo čestitali 2012. izbornu pobjedu Tomislavu Nikoliću i izrazili očekivanje da će Srbija ostati na evropskom putu?

I da li bi Vučić poverovao da se saopštenje koje bi potpisali Ursula fon der Lajen i Košta pojavilo greškom, kao što se saopštenje koje su potpisali Van Rompej i Barozo, pojavilo „greškom“ na zvaničnom sajtu EU?

O „greškama“ se misli na vreme, pa se one i predupređuju. Kako neke ključne Miloševićeve, tako i neke ključne Tadićeve. Pa je i zato ovog aprila Vučić razgovarao sa Ursulom fon der Lajen i naglasio da „Srbija nastavlja odgovorno i posvećeno da radi na usklađivanju sa evropskim standardima“. Posvećenost Srbije sprovedenju reformi u oblasti vladavine prava i jačanju nezavisnosti institucija baš je ono što je Ursula htela da čuje i u šta ju je uverio srpski predsednik, kako mi ironično kaže jedan čovek upućen u problematiku. **N**

EVROPSKA UNIJA IZBIJA IZ RUKU SVE ADUTE VUČIĆA

Nazadovanje Srbije u oblasti vladavine prava, slobode medija, slobode političkog delovanja i mišljenja, odnos vlasti prema studentskom protestu i Univerzitetu u Beogradu, isplivali su na površinu tek u poslednjih par meseci kao prepreka u evropskim integracijama Srbije, i pored toga što ih u EU, kao trend, registruju od 2018/2019. godine

Piše Željko Pantelić, dopisnik Nedeljnika iz Rima

Evropski diplomatski „šerpasi“ preduzeli su niz koraka da izbiju iz ruku zvaničnog Beograda opravdanje da Srbija ne napreduje u procesu evropskih integracija zbog njenog stava prema Rusiji i zbog Kosova. Države članice EU naklonjene Srbiji i funkcioneri u institucijama koji se bave dosijeom Srbije već nekoliko meseci rade sa pribaltičkim republikama, Skandinavcima i drugim zemljama koje su imale zamerke na politiku Beograda prema Moskvi kako bi otvaranje Klastera III, na koje se čeka više od četiri godine, bilo isključivo vezano za ispunjavanje dogovorenog iz „non-pej-

pera“ i pomaka u slučaju Banjska.

Tako bi svima postali očigledni razlozi tapkanja u mestu Beograda na evropskom putu u poslednjih gotovo pet godina.

Nemačke diplomate stalno podvlače da je predsednik Vučić sam dao obećanje, neposredno nakon paravojne akcije u Banjskoj, da će u Srbiji biti sprovedena ozbiljna i transparentna istraga, a odgovorne osobe procesuirane

Svi su spremni da daju zeleno svetlo Srbiji za III klaster ako ispuni ono što je dogovoreno u „non-pejperu“ iz 2024. godine, plus sprovođenje ozbiljne istrage i procesuiranje odgovornih za Banjsku. „Dakle, politika Beograda prema Moskvi ne može više da funkcioniše kao izgovor za stagnaciju Srbije na evropskom putu, kao ni pitanje Kosova“, rekao je za Nedeljnik diplomatski izvor veoma dobro upućen u proces proširenja.

Naš drugi sagovornik u institucijama EU precizirao je da je pitanje otpora pribaltičkih republika gotovo rešeno i da je sa dve od tri bivše sovjetske republike na obali Baltičkog mora postignut dogo-

Komesarka za proširenje Marta Kos ima redovnu komunikaciju sa rektorom Vladanom Đokićem još od februara prošle godine, i sa tom činjenicom su upoznate vlasti u Beogradu. Tako da sastanak u Briselu nije predstavljao ništa spektakularno novo. Ipak, reakcije iz Srbije na sastanak Đokića sa Martom Kos, osim što su bile prenaglašene, bile su kontraproduktivne i autogol Beograda jer su pokazale da vrh vlasti u Srbiji i dalje ne razume šta je to EU, kako funkcioniše, na čemu se zasniva i iza kojih vrednosti i principa stoji

vor, a da se poslednja neće protiviti ako ostane sama.

Problemi oko vladavine prava (Mrđićevi zakoni i usvajanje preporuka Venećijanske komisije), kao i slobode medija, političkog delovanja i generalno pravne države po evropskim standardima, vezani su za odobravanje tranši iz Plana rasta EU za Srbiju.

Prema rečima naših sagovornika, „non-pejper“ iz 2024. godine nije lista novih uslova EU za Srbiju, već se radi o dokumentu koji su zajednički usaglašavali funkcioneri EU i predstavnici srpskih vlasti s ciljem da se pokrene proces evropskih integracija Srbije.

Pitanje REM-a nije rešeno, preporuke ODIHR-a oko biračkih spiskova nisu implementirane, a Nemačka nije zaboravila na zahteve rasvetljavanja paravojne akcije na severu Kosova. I pored najbolje želje EK, od predsednice Ursule fon der Lajen do komesarke Marte Kos, da se Srbija pokrene u procesu evropskih integracija, nije realno da bez ispunjenja pomenutih zahteva države članice daju zeleno svetlo za otvaranje III klastera.

VOUĆIĆ NE ISPUNJAVA ONO ŠTO JE SAM OBEĆAO

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić nije održao obećanja, u više navrata data čelnicima EU i ključnih država članica Unije, da će ispoštovati dogovoreno iz „non-pejpera“, kao i da će biti sprovedena temeljna i transparentna istraga o događajima u Banjskoj, a da će odgovorne osobe biti procesuirane. To je ključni motiv, prema rečima više Nedeljnikovih kvalifikovanih izvora u državama članicama EU i evropskim institucijama, zašto se Srbija nije pomerila u procesu evropskih integracija.

Nazadovanje Srbije u oblasti vladavine prava, slobode medija, slobode političkog delovanja i mišljenja, odnos vlasti

prema studentskom protestu i Univerzitetu u Beogradu, isplivali su na površinu tek u poslednjih par meseci kao prepreka u evropskim integracijama Srbije, i pored toga što ih u EU, kao trend, registruju od 2018/2019. godine.

Pomenuti trend nazadovanja Srbije u oblasti vladavine prava postaje sve veći teret, pre svega, za članice EU koje žele da pomognu Beogradu u procesu evropskih integracija, jer ih dovodi u veoma nezgodnu poziciju da se pravdaju ili da brane neodbranljivo.

Za pribaltičke republike jeste najvažnija geopolitička slika i u tom smislu odnos prema Rusiji, ali ne zaboravimo da su to ipak samo tri male zemlje u EU i ako bi Srbija uradila ono na šta se sama obavezala, one ne bi imale snage da je blokiraju.

Istovremeno, Nemci ne traže da Milan Radoičić bude uhapšen i izručen vlastima u Prištini, ali insistiraju da procesi budu pokrenuti kako bi dali zeleno svetlo za otvaranje Klastera III. Nemačke diplomate stalno podvlače da je predsednik Vučić sam dao obećanje, neposredno nakon paravojne akcije u Banjskoj, da će u Srbiji biti sprovedena ozbiljna i transparentna istraga, a odgovorne osobe procesuirane.

EU JE DOKAZALA VIŠE PUTA DA NE FINANSIRA PROTIVNIKE VOUĆIĆA

Prema saznanjima Nedeljnika, najviši čelnici EU su nekoliko puta predsedniku Vučiću konkretno dokazali da EU ne finansira i ne pruža logističku podršku političkim formacijama, liderima, pokretima ili drugim društvenim faktorima koji bi mogli da dovedu u pitanje Vučićevu vlast, a kamoli da stoje iza tzv. obojenih revolucija.

U Briselu se Vučićevo ponašanje tumaći kao klasična zamena teza s kojom želi da sakrije ili barem relativizuje či-

njenicu da dobar deo građana Srbije, ali i Srbi u dijaspori, stoje uz studente, njihove zahteve i u borbi protiv aktuelnih vlastodržaca.

Komesarka Marta Kos nije se sreća sa predstavnicima studenata kako ne bi servirala priliku vlastima u Beogradu da pokrenu novi talas negativne kampanje protiv studenata zloupotrebljavajući EU. U tom kontekstu odlučeno je da se komunikacija vodi sa profesorima jer neki od njih zastupaju studente, neki su vršni intelektualci, ugledne ličnosti.

Marta Kos ima redovnu komunikaciju sa rektorom Vladanom Đokićem još od februara prošle godine, i sa tom činjenicom su upoznate vlasti u Beogradu. Tako da sastanak u Briselu nije predstavljao ništa spektakularno novo. Komesarka bi se sreća lično sa Đokićem i kada je prethodni put bio u Briselu. Do tog susreta nije došlo samo zato što je ona bila na putu u danima Đokićevog boravka u Briselu. Dakle, to što se ona tada nije sreća s njim nije bila politička poruka, a kamoli ustupak zvaničnom Beogradu, kao što ni prošlonedeljni sastanak nema neku zakulisnu poruku.

Reakcije iz Srbije na sastanak Đokića sa Martom Kos, osim što su bile prenaglašene, bile su kontraproduktivne i autogol Beograda jer su pokazale da vrh vlasti u Srbiji i dalje ne razume šta je to EU, kako funkcioniše, na čemu se zasniva i iza kojih vrednosti i principa stoji.

„Ne znamo odakle ideja Beogradu da zemlja kandidat za članstvo u EU može da određuje ili čak da ima ambiciju da spreči s kim će se zvaničnici EU sastajati i s kim će održavati odnose. Vlasti u Srbiji nikako da shvate da se EU bazira na slobodi govora, političkog delovanja, i da je u slobodnim društvima sasvim normalno imati kontakte i razgovore sa svim predstavnicima društvenih i političkih struktura. Sloboda i prava su DNK EU, to je suština i bit

postojanja EU, i to bi u Beogradu trebalo da shvate ili su shvatili pa zbog toga ne rade ništa što bi pokrenulo Srbiju iz slepe ulice evropskih integracija“, sublimirao je izvor Nedeljnika u EU reakciju na Šumanovom trgu u Briselu povodom protesta predsednika Vučića, premijera Macuta i predsednice Skupštine Ane Brnabić.

HOĆE LI SRBIJA OSTATI BEZ PARA IZ PLANA RASTA?

Generalni direktor za proširenje EU Gert Jan Kopman ima mandat EU da vidi šta može da se uradi sa Srbijom kako bi nastavila da prima novac iz evropskog fonda „Plana rasta za Zapadni Balkan“. Od rezultata sastanka Kopmana sa predstavnicima vlasti u Beogradu u dobroj meri zavisi da li će novac iz Plana rasta biti odblokiran ili će ostati pod embargom.

Isplata tranši vezana je za tzv. Mrdićeve zakone. Preduslov da bi Srbija mogla da povuče milijardu i po sredstava iz EU fonda namenjenog Zapadnom Balkanu jeste da Skupština Srbije usvoji sve preporuke Venecijanske komisije i da one budu implementirane. Zatim, kada taj preduslov bude ispunjen, svaka tranša će biti uslovljena napretkom u oblasti vladavine prava i slobode medija.

Podsetimo, stalni predstavnici država članica EU u Briselu (Coreper) – ključni organ u funkcionisanju Saveta EU – upalili su crveno svetlo za isplatu novca Srbiji. Dakle, input za blokadu sredstava dolazi od država članica, a ne iz Evropske komisije. To je jasan signal da je problem političke, a ne tehničke prirode.

Savet EU izvršio je pritisak na EK da pokrene pitanja zamrzavanja sredstava u slučaju da se Srbija ogлуši o preporuke Venecijanske komisije i da Mrdićevi zakoni budu implementirani. Komesarka Marta Kos je na inicijativu najvažnijeg organa Saveta EU stopirala isplate rata. Zatim su krenule spekulacije da li se radi o privremenoj blokadi, suspenziji ili zamrzavanju, ili čak pokretanju procesa da se Srbiji definitivno ne isplataji taj novac.

Prema svedočenju naših izvora u EU, šef misije Srbije pri EU Danijel Apostolović odigrao je briljantnu diplomatsku igru i maksimalno limitirao štetu za Srbiju, to jest uspeo je da pitanje vrati u

Srbija i Crna Gora su danas postale dijametralni primeri kako ne treba i kako treba raditi

okvire tehničkih, a ne političkih pitanja i da smanji tenzije na minimum. Čak i da dođe do suspenzije sredstava za Srbiju, to će biti samo privremeno do ispunjavanja uslova.

Sada sve zavisi od toga kako će Srbija reagovati, ako prihvati sve preporuke Venecijanske komisije i ako ih implementira, onda će u EK, ali i u Savetu EU, imati mnogo više razumevanja. U suprotnom, države članice će insistirati da EK preduzme mere za blokadu ili suspenziju sredstava iz Plana rasta za Srbiju.

Generalni direktor Gert Jan Kopman ne krije da ima veoma blagonaklon stav prema Srbiji, ali ne zato što je voli, a pogotovo ne zbog aktuelnog režima. Kopman, kao pravi pragmatični Holanđanin, gleda na Srbiju iz geostrateškog ugla. On apsolutno razume da Srbija, kao nijedna druga država Zapadnog Balkana, može da deluje stabilizujuće ili destabilizujuće na ceo region.

Po Kopmanu, ako EU drži Srbiju na evropskom putu, pa makar on bio i spor i sa preprekama, smanjuje se mogućnost da Beograd solira ili da krene u nekom drugom pravcu koji bi definitivno destabilizovao region i učinio ga permanentnim trusnim područjem, što je najgori scenario za EU.

Kopmanovo političko promišljanje vezano je za njegovu ekonomsko-finansijsku profesionalnu zaleđinu jer je to ambijent iz kojeg dolazi i zato kod njega nema emocija, već samo zdrave logike i suvog razuma. Podsetimo, Kopman je smislio i kreirao Plan rasta i način kako da pomogne celom regionu održavajući živom evropsku perspektivu čak i tamo gde je svedena na mali plamičak nade, kao u Srbiji, BiH, Severnoj Makedoniji i Kosovu.

BOŠNJACI DEZORIJENTISANI BEZ AMERIČKOG KIŠOBRANA

U BiH se ništa neće dogoditi u procesu evropskih integracija u sledećih godinu dana, ali će se potvrditi nauk da svaki put kada proces evropskih integracija uđe u hibernaciju u BiH dolazi do zaostavanja odnosa u nekadašnjoj centralnoj jugoslovenskoj republici.

Trampova administracija je napravila

veliki problem, neki ga u EU čak definišu haotičnim, jer je došlo do velikog zaokreta u politici Vašingtona u BiH, posebno prema Bošnjacima. Sve američke administracije, od Dejtona pa naovamo, imale su probošnjačku poziciju koja je nekada bila otvorenija, a nekada prikriivenija. Sa drugom Trampovom administracijom došlo je do epohalne promene, Vašington ne samo da nema probošnjački stav već je otvorio vrata političkim predstavnicima Srba i Hrvata u BiH jer preko njih želi da realizuje strateški cilj izbacivanja ruskih kompanija iz energetskeg sektora BiH. Drugim rečima, američko insistiranje na tzv. južnoj konekciji ima kao glavni cilj istiskivanje Rusije iz BiH.

Takva politika je proizvela veliku kolateralnu štetu jer se politički predstavnici Bošnjaka osećaju nezaštićeno i dezorijentisano bez američkog kišobrana koji im je bio na raspolaganju u poslednjih 30 godina. Istina, Amerikanci su s vremena na vreme podržavali više SDA i njene lidere, a nekada njihove rivale u bošnjačkom korpusu.

Dodatna negativna okolnost je što Turska nema snagu da popuni tu prazninu koju su ostavili Amerikanci, a ni bilo ko drugi. Zato dolazi do, uslovno rečeno, radikalizacije bošnjačkih lidera koji sve češće silaze na teren Milorada Dodika u utakmici ko je veći nacionalista, pravovernik i posledično prave seriju grešaka, taktičkih i geostrateških. To neizbežno vodi ka tipičnoj akciji i reakciji u kojoj se nacionalizmi međusobno hrane, a BiH završava u ćorsokaku, paralizovana i bez mogućnosti da krene napred.

Evropska unija nema snagu da reši unutrašnje probleme u BiH i limitiraće svoje delovanje na sprečavanje većih kriza, primenjujući klasični tzv. krizni menadžment.

NOVI ZAOKRET U PROCESU PROŠIRENJA KOJI REGIONALNI LIDERI NE SHVATAJU

Poraz Viktora Orbana na izborima u Mađarskoj veoma je bitan za države Zapadnog Balkana jer sa njegovim prisustvom za stolom EU bilo je gotovo nezamislivo videti u dogledno vreme proširenje na države našeg regiona. Kroz istoriju Balkan je generalno često bio kolateralna šteta velikih geopolitič-

kih igara ili pomeranja. Sada bi mogao da bude kolateralni korisnik geostrateških planova oko Ukrajine.

Svima je jasno da je Ukrajina velika geopolitička priča i da se tu Zapadni Balkan šlepa sa velikom prilikom da pojedine države regiona iskoriste novonastalu situaciju i uđu u EU ili joj se približe, pre svih Crna Gora. Tu dimenziju Zapadnog Balkana nikako ne mogu da shvate lideri u regionu, pogotovo dugovečni.

Imamo čitavu generaciju političara koji već godinama, a neki decenijama, ponavljaju iste priče, iste poteze, očekujući drugačije rezultate. To važi pre svega za predsednika Srbije Aleksandra Vučića, ali i za sve vodeće lidere u BiH, od dugovečnih Milorada Dodika, Dragana Čovića, do plejade bošnjačkih političara uključujući iskusne poput Izetbegovića i Radončića, do nove generacije koju predvodi Konaković. Važi i za Edija Ramu, ali i Mickoskog. Izuzetak je crnogorski premijer Miloško Spajić, jedini koji nema san da doživotno vlada ili da iz premijerske ili predsedničke fotelje ode u penziju.

U EU i ključnim državama sva rukovodstva zapadnobalkanskih država su toliko zamorila istim pričama i igrarijama da je broj država i lidera koje su spremne da ih i dalje ozbiljno slušaju sve manji i manji. Sastanci sa njima su postali forma u kojoj se čeka da istekne vreme jer, praktično, ništa novo, a kamoli značajno, ne kažu ili urade.

Kancelar Fridrih Merc je prvi put u Nikoziji na samitu EU jasno, bez ostavljanja prostora za tumačenja ili kreativna čitanja, rekao da se ide na punopravno članstvo sa Crnom Gorom. Merc je dugo vremena izbegavao da javno i direktno kaže da je punopravno članstvo jedini put za države kandidatice za ulazak u EU. U Nemačkoj je bila, i dalje jeste, veoma jaka struja koja zagovara kreativna rešenja za prijem novih članica.

Prema svedočenju naših izvora u EU, šef misije Srbije pri EU Danijel Apostolović odigrao je briljantnu diplomatsku igru i maksimalno limitirao štetu za Srbiju, to jest uspeo je da pitanje vrati u okvire tehničkih, a ne političkih pitanja i da smanji tenzije na minimum

U toj igri je učestvovala i Francuska budući da su se dve strane prosto takmičile u plasiranju ideja o novim tipovima članstva u EU.

Međutim, velika većina članica EU, ali i uticajnih ličnosti u Berlinu i Parizu i pogotovo iskusnih evropskih funkcionera i diplomata, insistirala je da je jedino moguće rešenje punopravno članstvo u EU i da bi sva druga, uslovno rečeno, kreativna rešenja samo dovela u pitanje proces i smisao proširenja.

CRNA GORA UVODI SRBE U EU

U prethodne tri nedelje došlo je do velike promene unutar EU kada je u pitanju odnos prema Crnoj Gori. Prema rečima naših kontakata koji su veoma dobro upoznati sa crnogorskim dosiejem ili rade na njemu, u Briselu su svi shvatili da se „proširenje na Crnu Goru događa“, odnosno da su 2028. i 2029. godina realno dostižne za novo proširenje EU koje će obuhvatiti Crnu Goru i verovatno Island.

Nakon „zelenog svetla“ Nemačke i Francuske i njihovog odustajanja od nekog novog tipa članstva u EU, jedini veliki politički problem za Crnu Goru na poslednjoj milji do članstva u EU jeste spor sa Hrvatskom. U EU pokušavaju da objasne crnogorskim partnerima da se teška politička pitanja ne ostavljaju za kraj jer ona oduzimaju mnogo više vremena i u Briselu, i u državama članicama, i na domaćem terenu.

Evropska unija radi na pripremi dve međuvladine konferencije u sledeća dva meseca. Evropska strana smatra da je realno da tri poglavlja budu zatvorena, crnogorska strana je ambicioznija i želela bi da zatvori više poglavlja. To je moguće, ali bi bilo optimalno, kažu naši izvori u Briselu, da se do kraja prvog semestra zatvore još četiri poglavlja, ali da među njima bude Poglavlje 31 koje trenutno blokira Hrvatska. U tom scenariju bi Crna Gora mogla da pripremi mnogo veće pakete zatvaranja tehničkih poglavlja tokom jeseni i da ispoštuje tabelu marširanja ka zatvaranju pregovora do kraja ove ili u prvoj polovini sledeće godine.

Crna Gora ima priliku da zatvori sporna pitanja sa Hrvatskom u narednih nekoliko nedelja, i to na premijerskom nivou gde bi Spajić i Plenković trebalo da odigraju glavne uloge. Tu šansu apso-

lutno treba iskoristiti, to jest rešiti spor do kraja proleća kako bi se do jula zatvorilo i 31. poglavlje koje blokira Hrvatska. To je veoma važno jer treba izbeći moguće provokacije početkom avgusta kada će se u Hrvatskoj slaviti „Oluja“, a u Srbiji komemorirati proterivanje Srba iz Hrvatske, koje neizbežno ima svoje refleksije i na političke prilike u Crnoj Gori.

Dve strane, prema našim izvorima, gotovo su se o svemu dogovorile – pitanje Morinja je na dobrom putu da bude u potpunosti rešeno – i ostale su praktično samo tri stvari da se reše: definisanje preambule sporazuma, ime bazena u Kotoru „Zoran Džimi Gopčević“ i brod „Jadran“.

To što je bilateralni spor sa Hrvatskom zbir relativno malih ili, za one koji gledaju sa strane, trivijalnih pitanja, ne znači da ona ne mogu da naprave veliki problem. Bilo bi suludo da pitanje broda „Jadran“ ili preimenovanje bazena u Kotoru posluže kao motiv za zaustavljanje Crne Gore na korak od članstva u EU, ili da ta dva spora budu pitanje principa crnogorske politike. Podgorica bi trebalo da proguta te „žabe“ jer oko pomenutih pitanja neće ići pritisak na Hrvatsku već na Crnu Goru. U takvoj konstelaciji bolje je odmah rešiti problem, pre nego što preraste u nešto mnogo komplikovanije.

Plenković je raspoložen za dogovor, jer zna da sporazum sa Crnom Gorom jača njegovu figuru u okviru EU i lansiraju ga kao političkog lidera regiona i svakako najjačeg aktera, međutim Plenković ima veliki problem na unutrašnjem planu, od desnog krila u njegovoj stranci (HDZ), ministra spoljnih poslova Gordana Grlića Radmana i te hercegovačke linije, plus Domovinski pokret i Zoran Milanović koji igra neke svoje igre čije stvarne motive nije lako dokučiti.

Sve izvesniji ulazak Crne Gore u EU, sa strankama na vlasti koje u svom imenu imaju pridev „srpska“ (Nova srpska demokratija), direktan je dokaz da niko u Evropi nema ništa protiv Srba ili Srbije. Crna Gora je i primer da kada postoji želja, motivisanost i rešenost onih koji vode državu da ispunjavaju uslove i da približavaju svoju zemlju članstvu u EU, rezultati postaju vidljivi i opipljivi. Srbija i Crna Gora su danas postale dijagonalni primeri kako ne treba i kako treba raditi. **N**

DUH (NACIONALIZACIJE) U BELOJ KUĆI

Američki predsednik najavio da će njegova vlada kupiti propalu niskobudžetnu avio-kompaniju Spirit za 500 miliona dolara da bi spasao radna mesta i omogućio Amerikancima da jeftino putuju

Piše Miša Brkić

Donald Tramp nastavlja da uništava kapitalizam slobodnog tržišta. „Apolutno strašna ideja.“ Tako je republikanski kongresmen iz Teksasa Ted Kruz opisao najavu američkog predsednika da nacionalizuje privatnu loukost avio-kompaniju Spirit erlajns, koja je trenutno u drugom stečaju i nema joj spasa od bankrota. Spirit će uskoro, poštuju li se tržišni zakoni, postati Duh.

Ničim neizazvan, na neformalnom skupu u Ovalnom kabinetu, Tramp je „odvalio“ da razmatra državnu (vladini) kupovinu kompanije Spirit erlajns novcem poreskih obveznika. Da bi je kasnije, kada cene nafte padnu, preproudao i zaradio. Mnogi strahuju da bi vlada tako mogla da postane vlasnik čak 90 odsto kompanije.

Vrlo je verovatno da je prvi korak napravila „žuta“ (korporativna boja) Spirit erlajns, procenjujući da joj nema spasa od bankrota, pa je pozvala u pomoć Trampa i njegovu vladu i ponudila državi udeo u kapitalu kako bi sprečila moguću likvidaciju. Svi dalji Trampovi komentari otkrili su veliku zbrku oko uznemirujuće eskalacije mešanja vlade u tržišne poslove.

Predsednik je čas ohrabrivao (nekog imaginarnog) kupca da spase avio-

kompaniju („Nemam ništa protiv spavanja. Voleo bih da neko kupi Spirit“), čas obećavao da će država ponuditi Spiritu finansijsku pomoć (ne zna se u kom obliku) od 500 miliona dolara. Pravni zastupnik kompanije Maršal Hjubner, advokat u firmi Dejvis Polk, potvrdio je pred stečajnim sudom da je Spirit zaista

Spirit s razlogom ne uspeva i pitanje je da li može postati uspešan kad je već dva puta podneo zahtev za zaštitu od stečaja i bankrota

u podmaklim pregovorima sa američkom vladom o finansijskom sporazumu koji bi omogućio kompaniji da izađe iz zaštite Poglavlja 11 (stečajnog postupka).

„Uradio bih to da sačuvam radna mesta. Voleo bih da mogu da sačuvam avio-kompaniju. Imam na umu ‘pametnu osobu’ koja bi potencijalno mogla da vodi Spirit i verujem da bi avio-kompanija mogla da se vrati na čvrste finansijske osnove“, otkrio je Tramp svoje ideje. Reagovao je, skoro po automatizmu, i ministar saobraćaja Šon Dafi koji je primetio da „mnogo ljudi radi za Spirit a mi brinemo o tim ljudima. Pitanje će biti možemo li bilo šta učiniti da spasemo Spirit i učinimo ga održivim ili bismo ulagali novac u kompaniju koja će neizbežno biti likvidirana“.

Advokat Hjubner izjavio je na ročištu u Njujorku da bi državno finansiranje omogućilo reorganizaciju i pomoglo Spiritu da bude konkurentniji. A Dejv Dejvis, predsednik i izvršni direktor kompanije Spirit erlajns, zahvalio je predsedniku Trampu na pomoći i obradovao saradnji s njim i njegovom administracijom na rešenju koje štiti hiljade radnih mesta, čuva i poboljšava konkurenciju i pomaže da Amerikanci i dalje imaju pristupačne cene avio-prevoza.

Naravno, i sindikat pi-

lota Spirit erlajnsa odmah je izrazio „snažnu podršku“ sporazumu o spasavanju: „Spirit je razlog zašto toliko Amerikanaca može sebi da priušti posete porodici, putovanja na posao ili odlazak na odmor. Kada Spirit uđe na tržište, cene karata padaju“, rekao je kapetan Rajan Miller, ne nudeći objašnjenje zašto onda propada kompanija ako je sve tako bajno.

Zapravo, sve je obrnuto od Milerove priče. Spirit erlajns godinama se bori s gubicima (dakle nije u problemu, kako tvrdi Tramp, zbog najnovijih poskupljenja nafte). Kompanija je prvi zahtev za zaštitu po Poglavlju 11 (stečaj) podnela u novembru 2024. pa ponovo u avgustu 2025. godine. Povećanje troškova kerozina zbog rata na Bliskom istoku navelo je poverioce početkom aprila da posumnjaju u dalju održivost Spirita i otvorilo mogućnost prodaje imovine i gašenja biznisa.

I pre poskupljenja kerozina Spirit je teško poslovao pokušavajući da se spase restrukturiranjem kompanije i poslova. Do novembra 2025. godine, kompanija je nagomilala 2,4 milijarde dolara dugoročnog duga, otkazala 11 ruta prema Karibima i Centralnoj Americi i smanjila letove na 22 druge linije. Prošlog maja Spirit je obavio 19.575 letova, a ovog maja planirao je 9.353. U martu su objavljeni planovi da Spirit smanji flotu na

76–80 aviona od ukupno 48 vlastitih i 83 iznajmljena aviona, koliko je imao krajem prošle godine.

Spirit je bio čuveni loukoster u čijim su žuto ofarbanim avionima putnici žrtvovali udobnost (manji prostor za noge, bez grickalica i besplatnog ručnog prtljaga) zarad jeftine karte. Nevolje su počele u vreme kovida kad su porasli troškovi poslovanja, a eskalirale posle pandemije pošto se promenio ukus putnika koji su preferirali luksuznije ponude avionskog prevoza. Spirit je bio prinuđen da traži spas u zagrljaju nekog od konkurenata. Tako je u julu 2022. godine postignut sporazum o spajanju sa kompanijom Džet blu koja je prihvatila da plati cenu od 3,8 milijardi dolara i još 3,8 milijardi za pokrivanje dugova Spirita.

Bilo je više razloga za spajanje od same konsolidacije: Spirit se borio da preživi,

Naravno, i sindikat pilota Spirit erlajnsa odmah je izrazio „snažnu podršku“ sporazumu o spasavanju: „Spirit je razlog zašto toliko Amerikanaca može sebi da priušti posete porodici, putovanja na posao ili odlazak na odmor. Kada Spirit uđe na tržište, cene karata padaju“

kompanija je izgubila više od 300 miliona dolara u drugoj polovini 2022. godine. Spajanje je moglo da spase kompaniju ili bar da je održi na površini. Tadašnji izvršni direktor Spirita Ted Kristi bio je optimista da će taj dogovor stvoriti „najubedljivijeg nacionalnog konkurenta dominantnim američkim prevoznicima u pogledu niskih cena“.

Ali taj srećni poslovni brak pokvarila je država, u liku administracije tadašnjeg predsednika Džoa Bajdena koja je dodatno uspešno nastavila da uništava privatnu imovinu u Spirit erlajnsu. U martu 2023. godine Ministarstvo pravde podnelo je tužbu da se zaustavi spajanje prema članu 7 antimonopolskog Klejtonovog zakona iz 1914. godine (zabranjuje antikonkurentnska spajanja) jer će „dovesti do viših cena i manjeg broja sedišta, što će naštetiti milionima potrošača na stotinama ruta“. Ministarstvo je tvrdilo da bi, ako bi se dozvolilo da se akvizicija nastavi, cene karata porasle na rutama gde se dve avio-kompanije trenutno takmiče, jer je Džet blu nastojao da stekne i eliminiše svog glavnog niskotarifnog konkurenta, lišavajući putnike izbora. Sudeње je počelo u oktobru 2023. i bilo je to prvi put u istoriji da je osporavanje spajanja dve avio-kompanije stiglo do suda.

Sudija u Dalasu stao je na stranu vlade i blokirao predloženo spajanje Spirit –

Džet blu, tvrdeći da bi to povećalo cene avio-karata za putnike.

„Spojena firma Džet blua i Spiritu verovatno bi izvršila jači konkurentski pritisak na veće avio-kompanije u zemlji. Istovremeno, potrošači koji se oslanjaju na model niskih cena Spiritu verovatno bi bili oštećeni“, napisao je u presudi okružni sudija Vilijam G. Jang, upotrebljavajući dva puta reč „verovatno“ (što bi moglo da znači i da se neće dogoditi) i hvaleći Klejtonov zakon „koji nastavlja da donosi rezultate američkom narodu“.

Na kraju, Džet blu je 3. aprila 2024. godine objavio raskid sporazuma o spajanju sa kompanijom Spirit.

Tadašnji američki državni tužilac Merik Garland nazvao je zabranu spajanja „još jednom pobedom Ministarstva pravde u ime američkih potrošača“, a pomoćnik državnog tužioca Džonatan Kanter dodao je da je to „pobeda za američke putnike koji zaslužuju niže cene i bolji izbor“.

Podaci s tržišta avio-saobraćaja govore su suprotno od argumenata države i suda. Podaci Biroa za statistiku transporta pokazivali su da četiri najveće avio-kompanije – Delta, Ameriken, Sautvest i Junajted – zajedno čine više od dve trećine svih domaćih vazdušnih putovanja. Džet blu je činio 4,6 tržišta a Spirit 3,4 odsto. Tadašnji izvršni direktor Džet blua Robin Hejs pokušavao je pre suđenja da objasni da će Džet blu i Spirit zajedno imati tek osam-devet odsto tržišta, ali sud nije uvažio tu argumentaciju.

Likujuća državno-pravosudna odluka ubrzo se pokazala kao „Pirova pobeda“: posle samo dva dana od presude sudi je Janga cena akcija kompanije Spirit pala je za više od dve trećine a u narednih nekoliko meseci kompanija je dva puta podnela zahtev za bankrot, otpustila stotine zaposlenih i ukinula letove za 11 gradova.

Spirit s razlogom ne uspeva i pitanje je da li može postati uspešan kad je već dva puta podneo zahtev za zaštitu od stečaja i bankrota. Zbog skoka cena kerozina Džej Pi Morgan procenjuje da će troškovi Spiritu porasti za 360 miliona dolara ove godine ako te cene ostanu povišene.

Iako je savezna vlada u velikoj meri intervenisala da pomogne avio-industriji posle 11. septembra i u vreme pan-

demije, sadašnja Trampova podrška jednom avio-prevozniku smatra se neobičnim potezom. A da se ne spominje primedba *Blumberga* da bi svako predloženo spasavanje jedne kompanije verovatno naišlo na otpor konkurencije koja se suočava sa istim pritiscima cena goriva.

Već spominjani senator Ted Kruz upozorio je da vlada ne zna ništa o vođenju propale loukost avio-kompanije („koju je Bajdenova administracija već jednom ubila“). Njegov kolega Tom Koton, republikanac iz Arkanzasa, takođe opominje: „Ako poverioci kompanije Spirit ili potencijalni novi investitori ne misle da mogu da je vode profitabilno pošto izađe iz drugog bankrota za manje od dve godine, sumnjam da to može i vlada SAD. Državno spasavanje Spiritu nije najbolja upotreba novca poreskih obveznika.“

Tramp je pokušavao da spase avio-biznis, uveo je čarter-letove, prevezio Nelsona Mandelu na njegovoj turneji po SAD i u vreme Zalivskog rata 1990. obezbedio ugovor sa vladom za prevoz američkog vojnog osoblja između ključnih domaćih baza Dover, Čarlston, Trevis, Mekord i Keli

Analitičar Ted Dehejven na početku svoje studije za Kejto institut podseća da je Trampova pogrešna spoljna politika (zbog koje je poskupela nafta) ta koja tera Spirit erlajns da traži federalnu pomoć: „Ako Spirit ne može da preživi bez inženjeringa političkog finansiranja, onda bi bilo bolje dozvoliti da zakon o bankrotu i restrukturiranje idu svojim tokom bilo da to znači reorganizaciju, likvidaciju ili prodaju imovine drugim kompanijama. Taj ishod može biti manje uredan, ali je i dalje poželjniji od kvazinacionalizacije. Kada vlada postane akcionar, iskušenje mešanja ne nestaje kada neposredna kriza prođe. Vlasništvo države bi stvorilo mogućnost za zvaničnike da vrše pritisak na kompaniju u vezi sa rutama, zapošljavanjem, spajanjima, radnim pitanjima, politikama potrošača i svim drugim prioritetima koji su u modi u Vašingtonu. Kada političari počnu da odlučuju koje firme zaslužuju spasavanje a koje

ne, tržišna konkurencija ustupa mesto političkoj konkurenciji. Na ovakav način vladina kontrola se ubrzava, ali ne kroz jedan veliki plan, već kroz niz improvizovanih intervencija od kojih svaka postaje obrazloženje za sledeću.“ Dehejven primećuje da spajanje Džet blua i Spiritu pruža savršen primer političke neizvesnosti koju stvaraju i jedna i druga administracija. „Jedna (Bajdenova) administracija blokira spajanje u ime zaštite potrošača. Druga (Trampova) administracija pomaže u stvaranju naftnog šoka kroz nepromišljenu spoljnu politiku a zatim flertuje sa kupovinom avio-kompanije.“

Urednik u časopisu *Reason* Džo Lanaster piše da bi Amerikanci trebalo da se suprotstave svakom spasanju privatne kompanije javnim sredstvima. „Spirit je imao spas – konkurentska avio-kompanija Džet blu pristala je da kupi kompaniju u problemima. Ali Trampov prethodnik Džo Bajden uništio je dogovor na sudu. Sada, dok se obe kompanije bore za opstanak na tržištu, Tramp troši dodatna sredstva poreskih obveznika kako bi spasao privatnu kompaniju koja je ranije mogla biti spasena. I Bajdenova i Trampova administracija izabrale su centralno planiranje umesto slobodnog tržišta.“

Poseban odjek u poslovnim krugovima imao je poziv uredničkog kolegijuma *Volstrit džornala* Donaldu Trampu da ne sprovede plan za spasavanje Spirit erlajnsa, nazivajući ga razočaravajućim. Kolegijum tvrdi da nema ekonomskog opravdanja da vlada spasava avio-kompaniju sa 500 miliona dolara: „To bi podstaklo moralni hazard. Dopustiti da Spirit propadne bila bi korisna lekcija o tržišnoj disciplini“, tvrdi kolegijum *Volstrit džornala*.

U međuvremenu, ni nesuđenom kupcu Spiritu, kompaniji Džet blu ne cvetaju ruže posle poskupljenja kerozina izazvanog ratom na Bliskom istoku. U kuloarima se sve češće spominje mogućnost da Junajted (jedan od „četvorice veličanstvenih“) kupi Džet blu. Razlog je, s tržišne tačke posmatrano, jednostavan: Džet blu nije dovoljno veliki da se takmiči s američkom velikom avio-četvorkom, a njegovi troškovi nisu dovoljno niski da bi tu četvorku na tržištu značajno potkopao.

Ima posmatrača koji Trampovu odlu-

Ima posmatrača koji Trampovu odluku o mešetarenju na tržištu avio-saobraćaja povezuju s njegovom nostalgijom i zanimljivim iskustvom od pre skoro četiri decenije

ku o mešetarenju na tržištu avio-saobraćaja povezuju s njegovom nostalgijom i zanimljivim iskustvom od pre skoro četiri decenije. Na tu njegovu poslovnu epizodu podseća i *Volstrit džornal* i pita se: „Da li je ovo oživljavanje Trampovog Šatla iz 1989. godine“, misleći na Trampov kratkotrajni avio-poduhat.

Tramp je 1988. godine kupio šatl kompaniju Eastern Air Line za 365 miliona dolara i preimenovao u Tramp Šatl, ali ju je samo tri godine kasnije prodao US ervejsu. Trampova kompanija nikada nije bila profitabilna. Trampu nije išla naručku činjenica da je šatl saobraćaj počeo da opada krajem 1989. kad je severoistočni deo SAD ušao u ekonomsku recesiju koja je smanjila potražnju. Iračka invazija na Kuvajt u avgustu 1990. godine dovela je do udvostručenja cena mlaznog goriva pa su troškovi poslovanja rasli a istovremeno mnogi korporativni klijenti smanjivali su budžete za šatl putovanja.

Tramp je pokušavao da spase avio-biznis, uveo je čarter-letove, prevezio Nelsona Mandelu na njegovoj turneji po SAD i u vreme Zalivskog rata 1990. obezbedio ugovor sa vladom za prevoz američkog vojnog osoblja između ključnih domaćih baza Dover, Čarlston, Trevis, Mekord i Keli. Ali ništa od toga nije pomoglo, avio-kompanija je ostala bez gotovine i bankrotirala u septembru 1990. godine.

Tramp je lično garantovao za 135 miliona dolara duga kompanije, pa je Siti-banka napravila aranžman da Nortvest erlajns preuzme kontrolu nad Tramp Šatlom u zamenu za oslobađanje Trampove lične odgovornosti za njegov dug, ali je u avgustu 1991. Nortvest objavio da je otkazao akviziciju.

Zatim je US ervejs u decembru 1991. godine postigao sporazum o preuzimanju operativne kontrole nad Tramp Šatlom koji je prestao da postoji 7. aprila 1992. i spojen je sa US er šatlom. U oktobru 2015. godine US ervejs spojio se sa Ameriken erlajnsom i tako je nastao Ameriken erlajns šatl. **N**

ECONOMIC MINDS

Pažnja je na prodaju!

U komunikaciji često mešamo dva pojma: pažnju i poverenje. Pažnja se danas lako kupuje. Sa poverenjem to nije slučaj.

Krajnje pojednostavljeno, u PR-u postoje tri vrste vidljivosti. Plaćena – garantuje prostor koji koristite kako želite. Kontrolisana – plasira isključivo vašu poruku (najčešće kroz vaše kanale), i ona koju zaslužite (najdragocinja! Ali može biti i negativna). Samo pozitivna, zaslužena pažnja donosi ono što svi zapravo žele: uticaj koji traje i nakon što budžet za oglašavanje nestane. Ovo je posebno bitno danas kada AI predstavlja osnovni izvor informacija.

Ovo su i razlozi zašto kompanije ulažu u medijski prostor verujući da kupuju pažnju. I u pravu su, ali samo dok plaćaju. U problemu su ukoliko paralelno i kontinuirano ne ulažu u pravu snagu svog brenda. Ovde ne govorim samo o materijalnom ulaganju, već o izgradnji poverenja, navika potrošača, kredibiliteta i kvalitetnoj komunikaciji. Pažnja nestaje i jer je publika prezasićena. Kroz vreme je naučila da prepozna razliku između onoga što joj se servira i što je autentično – zaista je „pronalazi“. Upravo u tom prostoru nastaje ključna razlika moderne komunikacije: između vidljivosti i relevantnosti.

Dobar primer danas retko dolazi iz korporativnog sveta. Kod pojedinaca i mikro poslovnih sistema drugačija je situacija. Primera radi, profesorka psihologije i magistar ekonomije Barbara Udovičić uvela je jednostavan video-format na svom Instagram profilu: bez produkcijske pompe, jer sve snima u svom stanu. Ne pribegava ni agresivnoj kampanji. „Samo“ govori smireno, jasno i stručno, o temama

koje se tiču svakodnevnog života. Rezultat? Zajednica od više stotina hiljada ljudi, milionski pregledi i, što je važnije, visok procenat onih koji dele njen sadržaj, kao signal poverenja. Poverenja koje je Barbari ukazano ili, preciznije, koje je stekla u par meseci. Ne zaboravite, publika je i komunikacioni kanal. Ali samo za ono što smatra autentičnim.

Bilo bi naivno zaključiti da je sve što je organsko automatski i vredno ili da plaćena komunikacija nema svoju ulogu. Plaćeni prostor je često okidač pažnje. On može ubrzati vidljivost i testirati poruke, ali ne može proizvesti poverenje tamo gde ga nema. Upravo zato najuspešnije komunikacijske strategije danas podrazumevaju pravi odnos „plaćenog“ i „zasluženog“ prostora. Plaćen prostor može

da dovede publiku. Zaslužen potvrđuje da će ta publika i ostati uz vas. Problem nastaje kada se ta razlika zanemari. Kada se strategija svede samo na kupovinu reklamnog prostora, a zapostavite suštinu – ljude kojima se obraćate. Ili kada se komunikacija meri isključivo kroz impresije. U takvom sistemu vrednosti publika postaje prolazna, a pažnja potrošna kategorija. Danas je autentičnost vrednosna valuta. Algoritmi, publika i tržište zajedno kažnjavaju sve što deluje veštački, preterano ili neiskreno. Publika veruje samo onome što prepoznaje kao kvalitet. Možda je to i najvažnija promena u komunikacijama (rekla bih vraćanje na prave vrednosti).

Zato, sledeći put kada vam neko kaže da se pažnja može kupiti, setite se – može. Ali ono što zaista tražite verovatno nije pažnja, već poverenje. Poverenje se, kao i sve što ima stvarnu vrednost, ne kupuje.

PIŠE MARIJA TRIVIĆ, MEDIA SUPPORT & CONSULTING

Zašto je artiljerija prećutala „Oluju“

Hrvati su tokom pripreme Oluje preduzeli neke mere da se obezbede od dalekometnih raketa koja su postale glavna tema interesa njihovoj obavestajnoj službi. Strah su otklonili na nekonvencionalan način – Miloševiću sudbina države koja se vodila iz Knina nije bila blizu srca i on se pobrinuo da se ne koriste

Piše Aleksandar Radić

Na vojnoj paradi Hrvatske vojske (HV) održanoj 30. maja 1995. godine na Jarunu prodefilovali su neki elementi raketnog sistema S-300 velikog dometa. U krajiškoj bazi Udbina u to vreme bilo je nekoliko jurišnika „orao“ i „jastreb“ koji su poletali i sletali na pistu u dometu hrvatske artiljerije.

Poruka da Hrvatska ima čime da brani nebo nije usmerena na kninski Glavni štab smešten na predratnoj adresi Maršala Tita, odnosno Kralja Petra I oslobođioca. Prava adresa bila je Generalštab u beogradskoj ulici Kneza Miloša jer se Hrvatska pribojavala da će puno snažnija jugoslovenska avijacija intervenirati kada sasvim izvesno krene ofanziva HV.

Rizik da se to desi bio je vrlo mali, ali za svaki slučaj preduzete su mere. Hrvati su za velike pare dobili 24 rakete 5V55R zone

uništenja po daljini od 5 km do 75 km i još ponešto za divizion koji nije imao čak ni lansirna oruđa. Prikaz S-300 bio je propagandni blef, ali tako se to radilo u to doba.

I sa strane VRS za odvracanje NATO-a poslužili su se sa S-300, ali samo snimcima. Poslali su po fotografu od poverenja nešto uniformi sa obeležjima VRS, obukli su u to ruske posluge na jednom od raketnih položaja u Podmoskovlju i objavljeno

Prema krajiškom ratnom planu, direktivi Gvozd iz februara 1995. godine, određeno je da ako HV preduzme agresiju sa radikalnim namerama artiljerija je nosilac uzvratnog udara i podrške u presecanju Hrvatske na „vratovima“ - Gorski Kotar i Dalmacija

je da se S-300 nalazi na nekoj tajnoj lokaciji na Balkanu.

Na krajiškoj strani razmišljalo se o ostvarivoj, realnoj pretnji sredstvima ratne tehnike koja su posedovali, a to su artiljerijska oruđa većeg dometa. Računalo se na balističke rakete 9K52 Luna-M dometa 68 km i jedan samohodni višecelni lanser raketa M87 Orkan dometa 50 km sa osam cevi i dalekometnu cevnu artiljerije.

Na smotri Krajiške vojske održanoj 28. juna 1995. godine na poligonu Slunj prikazana je protivbrodska krilata raketa P-15 „prekomandovana“ u sredstvo zemlja-zemlja velike moći. Neki efekti očekivani su i od raketnog sistema PVO Dvina jer može da se koristi i kao raketa zemlja-zemlja.

Plan da se artiljerija koristi kao sredstvo odvracanja odnosno odmazde ako ofanzivna krene potpisao je kao autorški pogled u listu „Vojska Krajine“ (broj 1 iz 1993. godine) general-potpukovnik dr Radovan Radinović koji je pre rata bio načelnik Centra za strateške studije JNA.

Glavni element generalovog predloga bio je da se artiljerijom stave pod vatrenu kontrolu najosetljiviji prostorni objekti na kritičnim pravcima i da se na taj način Hrvatska primora na pregovore. Artiljerijske jedinice pokrivala su kritični prostor zbog geografskih okolnosti odnosno vrlo male dubine Hrvatske, na nekim mestima od 10 do 50 km, ponegde 6 km, koju je Radinović video kao „rak-ranu hrvatske geostrategijske pozicije“.

Zato je odvracanje bilo ostvarivo samo „vrlo vidljivom i vrlo realnom pretnjom, i to pretnjom prema onim ciljevima i objektima koje Hrvatska ne može efikasno braniti niti štiti“ od artiljerijsko-raketnih sistema.

Prema toj zamisli jedinice sa sredstvima velikog dometa trebalo je razmestiti tako da vatrom pokrivaju „objekte čije rušenje i razaranja Hrvatska ne može i ne sme da prihvati“ – Zagreb i industrija i infrastruktorna postrojenja u njegovoj široj okolini. Slabost hrvatske geografske pozicije je izloženost vatri cevne artiljerije jer su krajiške baterije bile na vatrenim položajima u predgrađu Karlovca, a u dometu raketa bili su Banski dvori.

Samo su Srbi imali rakete većeg dometa jer u HV granica je bila postavljena na taktičku vatrenu podršku, do 20 km koliko može da dostići Grad 122 mm.

Na obe strane – i Srbi i Hrvati imali su dalekometne topove kalibra 130 mm M46 dometa 27 km koji su u plitkoj dubini teritorija bili realna pretnja. Hrvati su u leto 1993. godine postavili preko Novskog ždrila pontonski most pored mesta gde je u vodu srušen „pravi“ most novembra 1991. godine. Taj komunikacijski pravac povezivao je sever i jug Hrvatske. U borbama u jesen 1991. godine JNA je izbacila HV iz tog prostora i Hrvati su morali sve vojne i civilne prevoza da obavljaju pomorskim putem do ostrva Pag pa preko Paškog mosta dužine 301 m i širine 9 m.

U to vreme u Štabu Vrhovne komande procenili su da strateški važan most treba uništiti, ali nisu imali čime to da učini-

ne. U inventaru JNA nije bilo pogodnog sredstva visoke preciznosti i velike moći koje može da razori armiranobetonsku konstrukciju. Tokom oktobra i novembra 1991. most i pristaništa tukli su avioni MiG-21, „orao“, „galeb-4“ i „galeb-2“ sa vođenim i nevođenim raketama, bombama i svim i svačim.

Most je oštećen preživeo rat, a Hrvati su tenkove i ostali teret prevozili brodovima. Morali su nekako da reše problem veze sever-jug i priča se da su pitali Miloševića za dozvolu pre akcije Maslenica – 22. januara 1993. godine zauzeli su Novsko ždrilo i nekoliko sela u okolini. U to vreme prema proceduri kontrole naoružanja „plavi šlemovi“ držali su krajišku artiljeriju u

U JNA se 1991. godine nalazilo 460 M46 i 216.900 metaka 130 mm prema podacima iz analize izrađene za potrebe pregovora o sukcesiji imovine. Krajiškoj artiljeriji ostalo je 45 komada, dobar deo iz karlovačke 580. mešovite artiljerijske brigade i nešto tehnike iz 142. obalskog pokretnog divizionu, a jedna baterija iz Rogoznice bila je hrvatski ratni plen

skladištima u kasarnama. Oruđa su izvučena na vatrene položaje. Sa „stotridesećicama“ gađalo se i pogadalo i kamere su jula 1993. godine snimile pogodak „u sriđu“ pontona.

Taj M46 ima vrlo neobičan kalibar koji je izuzetak za zemaljsku artiljeriju jer vodi poreklo od jednog broskog topa projektovanog za razarače Crvene flote. Posle Drugog svetskog rata Sovjetskoj armiji bila su potrebna oruđa velikog dometa za kontrabriranje.

Trka u naoružanju u vreme Hladnog rata imala je jedan oblik koji se lako može numerički iskazati – radi se o nadmetanju u dometima artiljerije. Na izazov jedne strane odnosno povećanje dometa druga strana trudila se da što pre uvede u naoružanje oruđa većeg dometa pogodna za kontrabriranje.

Američka artiljerija posle Drugog svetskog rata bila je ponosna na porodice oruđa sa dometima većim od 20 km. Zadatak su 1946. godine prihvatili konstruktori 172. zavoda Molotova (1957. godine gradu je vraćeno staro ime Perm). Od 1951. godine M46 je bio u naoružanju prvo Sovjetske armije, zatim saveznika od Bliskog istoka do Kine.

U JNA razmatrali su nabavku M46 još 1964. godine – vojni izaslanik u Moskvi

pokušavao je da dođe do informacija o tom oruđu. U jednoj šifriranoj poruci poslanoj Generalštabu JNA od 4. juna 1966. godine javio je da se koristi kao ojačanje divizija prvog ešelona, a predviđa se i ojačanje pukova na glavnom pravcu udara sa težišnim zadatkom uništenja artiljerije protivnika, komandnih mesta, radara; predviđeni su masirani iznenadni udari po bliskim taktičkim rezervama protivnika i posebno važno protiv raketnih lansera „Honest Džon“ i haubica 203 mm.

Navodi se da postoji nuklearno zrno od 1-2 kt, ali da je u armiji u maloj količini. Postojanje takvih projektila nikada nije potvrđeno i do sada Rusi su vrlo osetljivi po pitanju artiljerije sa nuklearnim granatama.

Zanimarimo atomsko pitanje jer za jugoslovensku istoriju nije relevantno – prvi divizion 130 mm u JNA formirani su 1974. godine naravno sa parčadno-razornim i kumulativnim granatama. Pred građanski rat oruđa 130 mm bila su u sastavu mešovite artiljerijske brigade koje su direktno potčinjene komandama tri oblasti i pokretnim obalskim divizionima u ratnoj mornarici.

U JNA se 1991. godine nalazilo 460 M46 i 216.900 metaka 130 mm prema podacima iz analize izradene za potrebe pregovora o sukcesiji imovine. Krajiškoj artiljeriji ostalo je 45 komada, dobar deo iz karlovačke 580. mešovite artiljerijske brigade i nešto tehnike iz 142. obalskog pokretnog divizona, a jedna baterija iz Rogoznice bila je hrvatski ratni plen.

Cenili su u HV 130 mm i dobavili su iz Rumunije dodatne količine tog oruđa koje je tamo izrađivano po kineskoj licenci. Doduše, Hrvati su bili preponosni na haubice 203 mm jer su 1991. godine u kasarni u zagrebačkoj Selskoj ulici pronašli sva 24 komada koliko je imala JNA. Tokom jeseni prve ratne godine u borbu su uveli 21 haubicu dometa 16.930 m, ali sa granatama velike razorne moći i psihološkog efekta.

Prema krajiškom ratnom planu, direktivi Gvozd iz februara 1995. godine, određeno je da ako HV preduzme agresiju sa radikalnim namerama artiljerija je nosilac uzvratnog udara i podrške u presecanju Hrvatske na „vratovima“ – Gorski Kotar i Dalmacija.

Jedinice dalekometnih sistema bile su direktno potčinjene Glavnom štabu. Za Artiljerijsku raketnu grupu (ARG) R-65

(Luna-M) predviđeno je da iz rejonu Petrova Gora sa dva vatrena udara poklopi aerodrom Lučko, a zatim da bude u gotovosti za vatreni udar po kasarnama u hrvatskom glavnom gradu – školskom centru Črnomerac i kasarni „4. jul“ (predratni naziv, naravno) i vojnom skladištu Duboki Jarak kod Sesveta. U direktivi piše da se dva vatrena udara izvrše po karlovačkoj kasarni Logorište.

Artiljerijska grupa višecernog bacača raketa (AG VBR) „Orkan“ sa položaja u širem rejonu Korenice trebalo je da tuče po rezervama koje se pretpostavljalo da će da se uvide na pravcima ka Lici i Kordunu.

Za baterije 130 mm određeni su zadaci na čitavom krajiškom luku. U inventaru se nalazilo 45 topova – 33 na Kordunu, četiri su detaširana u Zapadnu Slavoniju, pet je bilo na vaternim položajima u Severnoj Dalmaciji i tri kod Ličana.

Kada su HV i policija 1. maja 1995. godine u ranim jutarnjim časovima pokrenuli „Bljesak“, prvi udar zadali su avijacijom i artiljerijom. Baterija 130 mm dobila je ciljeve taktičke važnosti po mestima koncentracije HV i utrošili su 118 granata. Sa Korduna su odmah poslali još šest oruđa koja su razmeštena između Prijedora i Banjaluke, ali VRS je zabranila da otvore vatru.

Prvog dana „Bljeska“ hrvatska avijacija je sa MiG-21 tukla most kod Stare Gradiške i izveštaj o tome je uveden u dnevnik događaja Glavnog štaba u 17 h i 15 min, u isto vreme kada je naredeno da se podigne borbena gotovost „Orkana“. Po političkoj liniji 2. maja naredeno je da se tuče Banske dvore, Ministarstvo odbrane i aerodrom Pleso. Narednog dana ponovljeno je raketiranje.

Rakete sa „Orkana“ na krajnjem dometu nisu precizne i padale su po ulicama u centru grada i stradali su civili. Po normama, rasturanje „Orkana“ na maksimalnom dometu po daljini je 245 m, a po pravcu 280 m. To svakako nije sredstvo za precizni udar. Pukovnik Marko Vrcelj koji je bio načelnik roda artiljerije u Glav-

Lanseri ARG i AG VBR Glavnog štaba izvučeni su preko Une. Hrvatska artiljerija je neometana uradila svoj deo posla posebno na prostoru Dalmacije gde su koristili kalibre 130 mm i 203 mm

nom štabu 1995. godine procenio je da je takva odluka našeg vrha usledila iz očajja. „Samo očajnici su mogli to uraditi... Kakva je korist, a kakva šteta niko se nije pitao... Nisu dobro procenili“ (knjiga „Rat za srpsku Krajinu“).

Za HV lanseri „Orkan“ i „Luna-M“ imali su stratešku vrednost i na potrazi za tim sredstvima je bilo težište obaveštajnog rada. U vreme „Bljeska“ nisu locirali „Orkan“ jer između ostalih mera Glavni štab sa tom jedinicom od jednog oruđa nije održavao ni radio ni telefonsku vezu.

Na paradi na poligonu Slunj održanoj na Vidovdan, 28. juna 1995. godine, u pođešlonu jedinica protivvazdušne odbrane prikazano je jedno neobično sredstvo – debeljuškasta siva krilata raketa koju je vukao veliki ruski kamion KrAZ-214. Na prednjem delu rakete pisalo je „Krajina“.

U to vreme autor članka tokom pripreme parade pregledao je tekst za voditelja programa i postavio je jednom pukovniku pitanje zašto se ta raketa predstavlja kao sistem PVO kada je jasno da se radi o prepravci lako prepoznatljive protivbrodske rakete u sistem zemlja-zemlja.

Nesmotreno pitanje koje je bilo posledica nedostatka iskustva presekao je pukovnik jasnim stavom da je raketa tamo gde treba da bude, je l' jasno!

Da, radilo se o sovjetskoj raketi brod-brod P-15 koja je postavljena na lanser takođe sovjetskog raketnog sistema PVO Volhov. Taj hibrid trebao je da posluži kao raketa zemlja-zemlja koja može da pogodi cilj veće površine, na primer neku kasarnu i stvori veliku štetu jer je glava P-15 mase oko pola tone razorno-kumulativnog efekta.

U vreme održavanja slunjske smotre rakete P-15 bile su zastarele u osnovnoj nameni. Da krenemo od istorijskog pogleda na P-15 – u doba SSSR-a odluke o važnim projektima bile su nadležnost vrha države i na osnovu akta Centralnog komiteta KPSS i Saveta ministara SSSR-a iz 1955. godine pokrenut je razvoj rakete brod-brod. Zadatak je primio biro OKB-155-1 iz mesta Ivankovo u Moskovskoj oblasti koji je zadužen za „temu B“ – šifra se odnosila na krilate rakete.

Konstruktori u tom birou bili su podružnica Mikojanovog OKB-155, poznatog po avionima sa prefiksom oznake MiG. U vreme dok se centrala bavila projektom koji je stekao slavu kao MiG-21, u OKB-155-1 crtali su P-15. Zadatak izvr-

šen – i raketa sa delta krilima uvedena je u naoružanje 1960. godine, iste u kojoj su vlasti odlučile da grad Dubna „proguta“ Ivankovo u jedno naselje sa statusom grada nauke. Osim raketa tamo se nalazi i veliki institut za nuklearna istraživanja. Podružnica OKB-155-1 osamostalila se i od 1966. godine preimenovana je u Mašinski konstruktorski biro Raduga koji i danas postoji.

Takođe u Dubni nalazila se i fabrika koja je proizvodila P-15. U skladu sa potrebama komunističke privrede i razmeštaja strateških programa još jedna montažna linija postojala je u gradu Arsenev u Primorskoj oblasti na krajnjem istoku SSSR-a.

Da vam predstavimo P-15 – raketa je pođećala na mali avion sa fiksnim delta krilima i horizontalnim stabilizatorima. U stvari, poreklo i vodi od jednog lovca presretaća „Jakovljevič-1000“ iz 1951. godine koji je izrađen kao prototip i nikada nije poleteo, ali predstavljao je uzor za krilatu raketu. Startna masa P-15 je 2.125 kg – gore-dole par desetaka kilograma. Za zadnji deo rakete potkaćen je startni motor sa čvrstim gorivom mase 340 kg koji je pružao početnu brzinu i zatim se odvajao od tela posle 1,35 s leta.

Marševski motor koristio je mešavinu tećnog goriva hidrazina i oksidatora azotne kiseline koja je bila standardno rešenje za rakete izrađene u SSSR-u i brodske i protivavionske, i za svemirski program. Od nacista, sa prve protivavionske rakete u istoriji zvane „Vaserfāl“ (Wasserfall) preuzete su smeše goriva tonka-250 i oksidatora na bazi azotne kiseline S-štof (S-Stoff). U sovjetskoj klasifikaciji oznaka to su bili gorivo TG-02 i oksidator AK-20. Raketu P-15 prosećnom marševskom brzinom od 320 m/s „terali“ su 134 kg goriva i 410 kg oksidatora.

Brod-brod raketa P-15 leti na 100 m, 200 m ili 300 m do cilja na najvećoj udaljenosti od 48 km.

U stvari radi se samo o teoretskoj vrednosti, a ne praktićenoj jer je stvarni domet bio limitiran visinom antene radara na ratnom brodu jer je horizont skrivao cilj. U prvom delu trajektorije raketa leti prema zadatim koordinatama pomoću inercijalnog navigacijskog sistema. U terminalnoj fazi uključuje se radarska glava za samonavođenje.

Odlika rakete P-15 je velika bojeva glava mase pola tone koja je prema takti-

ko-tehnićkim zahtevima sovjetske flote morala da potopi veliki brod. U realnom životu provereno – oktobra 1967. godine izraelski razarać Eilat plovio je 17 nautićkih milja od Port Saida kada je pogođen raketama P-15, prepolovljen i potopljen.

Rakete su lansirane sa raketnih ćamaca koji su bili glavni nosaći P-15 u sovjetskoj i saveznićkim flotama. Najbrojnija klasa bili su ćamci dućine gotovo 40 m klase 205 Moskit (NATO naziv Osa) sa ćetiri lansera KT-97 za P-15. Bila su to brza plovila maksimalne brzine 39 ćvorova. U sastav JRM od 1965. do 1969. uvedeno je deset ćamaca koji su dobili oznake od RĆ-301 do RĆ-310 i imena narodnih heroja iz svih delova bratstvo-jedinstvene otadžbine.

U vreme kada se urušavala SFRJ, planirano je postepeno povlaćenje raketnih ćamaca iz Flote i najstariji RĆ-301 bio je u procesu rashoda. Hrvatska ratna morna-

Po politićkoj liniji 2. maja naredeno je da se tuće Banske dvore, Ministarstvo odbrane i aerodrom Pleso. Narednog dana ponovljeno je raketiranje. Rakete sa „Orkana“ na krajnjem dometu nisu precizne i padale su po ulicama u centru grada i stradali su civili

rica je nasledila jedan primerak koji je bio na remontu. U Crnoj Gori prikupljen je veći deo flote koja više nije imala perspektivu i 1992. godine analizirane su potrebe i tri ćamca su povućena iz slućbe. Rakete P-15 iseljene su takođe u Crnu Goru. Pred rat ratna mornarica je imala 74 komada.

Na remontu i podrćci u odrćzavanju radio je zavod Kosmos iz Banjaluke. Na jednom sastanku odrćzanom 1993. godine u Mornarićko-tehnićkom zavodu u Tivtu kada se povela prića o rentabilnosti P-15 na dući rok Banjalučani su predloćžili da se deo tih raketa iskoristi u promenjenoj nameni – kao sistem zemlja-zemlja. Taj projekat nazvali su „Ajkula“.

U pripremi za izradu prvog primerka raketnog sistema u Tivtu sa jednog rashodovanog raketnog ćamaca demontirani su svi elementi P-15 – lanser i sistem za proveru i start. Osim tih sredstava u Banjaluku prebaćeno je 10 raketa. U Kosmosu su isključili radarsku glavu sa rakete i izrađene su tablice gađanja. Brodski lanser je postavljen na lanser i podvozak sistema

S-75M Volhov.

Deo sistema za proveru rakete, lansiranje i vođenje fabrika „Rudi Ćajavec“ je ugradila u kabinu terenskog vozila TAM 110T7 4x4. Sa lanserom komandno vozilo povezano je kablom dućine 50 m.

Sistem vođenja zasnovao se na primeni već postojećeg rešenja sa inercijalnom navigacijom na osnovu elemenata programiranih pre leta. U završnoj fazi leta na P-15 uključuje se radarski sistem za samonavođenje koji je na modifikovanoj raketi isključen i umesto njega koristio se mehanizam za obaranje elerona i usmeravanje rakete pod strmim uglom prema objektu dejstva. Zato su izrađene tablice gađanja prema trajanju leta u inercijalnom rećimu i vremenom koje prode od aktiviranja mehanizma za obrušavanje do udara rakete u cilj.

Prvi prototip „Ajkule“ prikazan je na slunjskoj smotri i vraćen u Kosmos na radove koji nisu završeni do potpisivanja Dejtonskog mira. Okolnosti su se promenile i prekinuti su radovi na projektu i nisu ostvareni planovi da se izrade ćetiri pokretna lansera.

Hrvati su pokrenuli Oluju. Pretnja artiljerijom nije bila efektivna, a Milošević režim suzdržano se postavio prema sudbini Krajišnika. Kao i sada Vućić koristio je emocije naroda i teškim rećima vodio se medijski rat o hrvatskim zloćčinama. Reakcija armije bila je pokretanje Bedema za zaštitu Srbije, aktiviran je deo jedinica koje su razmeštene duć Dunava, Drine i do Prevlake.

Hrvati su tokom pripreme Oluje predućzeli neke mere da se obezbede od dalekometnih raketa koja su postale glavna tema interesa njihovoj obaveštajnoj slućbi. Strah su otklonili na nekonvencionalan naćin – Miloševiću sudbina države koja se vodila iz Knina nije bila blizu srca i on se pobrinuo da se ne koriste.

Lanseri ARG i AG VBR Glavnog štaba izvućeni su preko Une.

Hrvatska artiljerija je neometana uradila svoj deo posla posebno na prostoru Dalmacije gde su koristili kalibre 130 mm i 203 mm.

Uzdаницa krajiške odbrane – dalekometne rakete – prezadućene su VRS.

Sredstva velikog dometa strani faktor je video kao pretnju miru i uništene su balistićke rakete. Sada se Orak drći konzerviran u banjalućkoj kasarni Kozaram, ali u statusu viška. **N**

DRAGAN BJELOGRLIĆ,
PRVI PUT PRED KAMERAMA
NEDELJNIKA I VELIKIH PRIČA

OVI KLINCI
SU NAGRADA
ZA SVE
NEVOLJE I
NESREĆE *kroz*
koje smo prošli

TAJ PRKOSNI, KURČEVITI, URBANI, NEPREDVIDIVI
BEOGRAD, I DALJE ŽIVI U TIM KLINCIMA. ZATO VERUJEM
DA ĆEMO I OVU ELEMENTARNU NEPOGODU PREŽIVETI...

Razgovarao Branko Rosić, „Rosić i drugovi“

Fotografije Nebojša Babić

**„BOŠKO BUHA“,
GLUMA ILI MATEMATIKA**

D

ragan Bjelogrić je nekoliko puta govorio u intervjuu za Nedeljnik, ali nikada ovako – i nikada pred kamerama. Glumac, reditelj, producent i „showrunner“ jedne od najuspešnijih srpskih serija u 21. veku, „Senke nad Balkanom“, bio je gost nove epizode podkasta „Rosić i drugovi“ na portalu Velike priče.

Iako nije želeo da govori dominantno o politici, okrenuvši karijeru unazad, od prvih filmova koje je snimao, bilo je očigledno da je politika oduvek bila tu. Jer ovde politika nikada nije „ostavljala“ na miru ne samo nas već i umetnost.

I Osmo sednica, Milošević i Stambolić, i raspad Jugoslavije i početak lošeg života uz poslednje epizode „Boljeg života“. Politika nije ostavljala na miru ni boemštinu Tome Zdravkovića, pa se među kafanski „bluz“ uvukla i bajka o zemlji koja nestaje.

Od prvog „studentskog ustanka“ do ovog aktuelnog, turbulentne epizode su pratile srpskog glumca, režisera i producenta. Bjelogrić je znao da menja uslove i prilike u svojoj profesiji. Da menja pravila, da pokuša i uspe sa „transplantacijom“ nekih stranih filmskih pravila i uticaja na našu kinematografiju.

Otuda je logično da je to pokušavao i pokušava i sa ostalim stvarima, pravim životom, onim pravim životnim „setom“ koji se zove život u Srbiji. Ovde su izdvojeni delovi razgovora koji se tiču uticaja revolucije i politike na naše živote i same filmove i serije.

Ima naravno i drugih stvari, ima i Partizana i budućih planova.

Tramvaj broj „10“ i tramvajске šine Voždovca dale su mu prve dileme i odluke u ranom detinjstvu. Tako da desetka nije bila tramvaj zvani želja već zvani brza odluka. Pa i ono što je nazvao „putem kojim se ređe ide“ a on na tom koridoru vozi i dalje.

Jedan od mojih poslednjih razgovora sa ocem koji je umirao bio je u doba mog četvrtog razreda gimnazije, pred samu maturu. Nismo mi mnogo često pričali. On je bio Hercegovac, tvrd otac koji ne voli mnogo da se otvara pred sinovima, ali bio je bolestan i pitao me je: „Jesi li smislio šta ćeš da studiraš?“

Odgovorio sam: „Pa ne znam, možda neka građevina, elektrotehnika i tako.“ On je potvrdio: „Da, da, da guraš to. Pušti ti glumu, to nije za ozbiljne ljude.“

I naravno, imao sam obavezu da ispunim njegovu želju, pa sam upisao građevinu, ali mislim da je ta dupla vaga kod mene često igrala ulogu. Sećam se, ja sam bio usmereno obrazovanje i onda posle druge godine srednje škole ti faktički biraš smer. Živeo sam na Voždovcu i tu je, na trećoj stanici tramvaja 10, bila Dvanaesta gimnazija, društveni smer, nema matematike.

Teško je biti dobro raspoložen u Srbiji danas. A to je valjda važno. Da si dobro raspoložen, da si pun dobre energije i kreativnog naboja da bi išao dalje, da bi se borio dok god ti fizikus, mozak i srce rade... A nije dobro danas u Srbiji. Nije dobro već duže vreme, ali eto, pojavila se nada...

A na desetoj stanici istog tramvaja bila je Šesta beogradska gimnazija, matematičko – tehnički saradnik. I da li ti meni veruješ? Ulazim u tramvaj, imam bodove i za jednu i za drugu gimnaziju i još uvek ne znam na kojoj ću stanici da siđem. I nekako gledam – ovi što su sišli iz tramvaja tamo kod Dvanaeste nešto mi se nisu dopali. Rekao sam, ma idem na matematiku. Više sam naginjao ka matematičici zato što je ona prosto konkretnija.

A opet, ovo sa glumom me je vuklo mnogo više i ja sam ostao negde oštećen. Sećam se kad sam upisao Fakultet dramskih umetnosti da sam osetio da mi je falilo pročitanih knjiga. Falilo mi je malo tog društvenog obrazovanja, ali kad sam počeo da režiram, jako mi je pomoglo razmišljanje kojem me je naučila matematika.

A na Građevinskom fakultetu? Junski ispitni rok, a zovu me da snimam neki američki film. I naravno, otkačim polaganje ispita u junu da bih zaradio neke pare, a i snimam s Amerikancima, bilo mi je zanimljivo. I sećam se da mi je majka tada rekla: „Pa dobro, ne može tako. Idi onda pa budi glumac.“ Ipak, dao sam tu prvu godinu, upisao drugu i kada sam uzimao papire da upišem FDU, kaže žena u administraciji Građevinskog fakulteta: „Pa gde ćete? Što se ispisujete?“ Odgovorim joj: „Idem na Fakultet dramskih umetnosti.“ Kaže ona: „Au, glumac da budeš. Vратиćeš se ti ovde.“

I vratio sam se. Prvi put posle tog odgovora ulazim na Građevinski fakultet četrdeset godina kasnije da snimam scenu iz „Mondevidea“. Znači, čak i ne kao glumac, već kao reditelj.

**„BAL NA VODI“, PRVI FILM O
„GRADANSKOM“ BEOGRADU U
SOCIJALISTIČKOJ JUGOSLAVIJI**

Posle prve godine na FDU, posle ispita prve godine glume došao je Joca Aćin i pozvao je Žiku Todorovića i mene sa klase, kao i Gorana Radakovića i Nebojšu Bakočevića koji su završili drugu godinu.

Bila je u kombinaciji Anica Dobra da igra tu Ester, ali su se na kraju opredelili za Galu Videnović i krenulo se sa snimanjem filma „Bal na vodi“. U priči o ta četiri momka koji su otišli neposredno posle Drugog svetskog rata bilo je prikazano da su komunisti neki primitivci, a građanska ekipa sva nekako fina. Do tada smo u našim filmovima gledali fine komuniste, a ta beogradska građanska klasa ili uopšte jugoslovenska, ta gospodska klasa, uvek je prikazivana kao da su u pitanju ljigavci, izdajnici, saradnici okupatora, prodali bi rođenu majku za pare i tako dalje. A ovde, u filmu „Bal na vodi“ sve je bilo obrnuto.

Međutim, apsurd je da je taj film izašao 1986. godine, u vreme kada je Beograd bio najgrađanskiji, bar kako ga ja i moja generacija pamtimo. A mi smo eto i tada pričali o nekom građanskom Beogradu koga više nema, što je dosta čudno i dosta govori o nama.

Ali to jeste moja impresija, jer stvarno mislim da je sedamdesetih i osamdesetih godina Beograd, pa i cela Srbija bila mnogo više građanski nastrojena nego

Ovi studenti danas su dobri zato što niko nije očekivao da oni uopšte postoje. Jer 1996/97. mi smo očekivali to od studenata i oni su se digli. A ovo mi nismo očekivali. Mi smo digli ruke od ove generacije, a oni odjednom progovoriše tako pametno i snažno, da se plašim da je suviše dobro da bi baš uspelo skroz

što je to bila ikad od pojave Miloševića, a danas posebno.

Da li smo imali problema sa tada socijalističkom vlašću u Srbiji? Sećam se jedne zanimljive priče. Prikazuje se tada film „Bal na vodi“ na niškom festivalu. Mi za jednim stolom, a za drugim Bata Živojinović i Ivan Stambolić, tada predsednik CK Srbije, tačnije, glavni politički čovek.

Jedva da sam tada znao Batu, snimao sam sa njim film „Veliki transport“, ali bio sam tada klinac. I dođe Bata za naš sto a Joca Aćin, režiser „Bala na vodi“, pita ga: „Šta kaže Stambolić za film?“

I Bata nam prenese Stambolićeve utiske: „Ovi, brate, nas zajebavaju. Vidi ti kako oni nas komuniste ovde prikazuju, o čemu se ovde radi?“

Mi, mislim na moju generaciju, tada nismo pojma imali ko je ko od političara. Od kada je umro Tito, mi nismo znali ko je predsednik ovoga ili onoga. Kao što normalni ljudi u većini normalnih zemalja ne znaju političare a mi, nažalost, znamo maltene svakog poslanika.

U svakom slučaju, meni tada Ivan Stambolić ostane upamćen kao neki negativac. Kao neko ko je pljuvao naš film, možda će ga i zabraniti. I kad je posle došla ona Osmo sednica Saveza komunista Srbije na kojoj je bio sukob Slobodana Miloševića sa Ivanom Stambolićem, naravno, ja nisam znao ni ko je Sloba. Ali kao udario neki Sloba na Stambolića i kažem tada sebi „Ovaj je dobar“, ne znajući tada gde će da nas odvede taj čovek, ali to je bilo neko moje klinačko naivno razmišljanje.

Kada je bila ta čuvena Osmo sednica, mi smo snimali „Bolji život“. I sad, nešto se kuva, dešava se taj sukob. Zamisli tog trenutka RTS, tadašnji RTB. Sad oni treba da se opredele ko je za koga. Jer bore se Stambolić i Sloba. Ne zna se ko će da pobedi, a treba odabrati stranu.

Tada je na RTS-u bio urednik Vojkan Milenković, i ja koji sam zapamtio tog Stambolića kao čoveka koji hoće da

nam zabrani film, kažem: „Ma ja ne govim tog Stambolića“, a Vojkan na to: „Aha, vidiš, ni Bjela ne voli Žutog.“ Tako su zvali Stambolića.

KAKO NAS JE MILOŠEVIĆ ZAUVEK ODVUKAO NA POGREŠNU STRANU

A od pojave Miloševića na toj Osmoj sednici stvari su zapravo počele draistično da se pogoršavaju i smatram da je tada nastalo sve ono što nas je i dovelo do ovoga gde smo danas. Srbija je stalno imala tu raspolućenost da li treba da bude građanska ili konzervativna, da li da pripada Zapadu ili Istoku, da li da bude vezana za Rusiju koja je mnogo daleko i pritom nema baš neke prevelike ambicije da se veže za nas, osim kad ima interes, naravno, kao i svaka velika sila.

Tako da mislim da je Milošević najodgovorniji za sav ovaj sunovrat u kojem i danas živimo jer je napravio taj jedan pogrešan rez u trenutku kada smo se našli na raskrsnici i kad smo mogli da idemo putem Zapadne Evrope, putem možda neke Jugoslavije koja je zajedno sa Antom Markovićem mogla da uđe u Evropsku uniju. Da bude prva zemlja Istočne Evrope koja bi ušla u Evropsku uniju...

I ko zna kako bi izgledali naši životi, a posebno kako bi izgledala Srbija, jer takva Srbija ne bi nikad dozvolila da te neke mračne snage, koje je vuku dole, dođu na scenu.

On, Slobodan Milošević, nas je okrenuo na drugi put. Pustio je te mračne sile da isplivaju, afirmisao je taj primitivni talog koji je Srbija uvek imala u svojoj istoriji, ali nekako su pametne vlasti znale da ih drže tamo gde im je mesto. Kao i što danas sve ozbiljne zemlje imaju svoje mračne sile, ali znaju da ih drže tako da oni nikad ne dođu u priliku da odlučuju.

A Sloba je njih pustio da se rascvetaju i mi nikada posle, ni kad smo ga skinu-

li, nismo uspeli sa tog puta da se vratimo na onaj ispravni, a plašim se da smo sada debelo, debelo zabasali tim pogrešnim putem i jedino ovi klinci mogu da nas vrata.

Milošević nas je posvađao sa Zapadom. Onog trenutka kada si ti ušao u opciju da zaratiš sa Amerikom i Zapadnom Evropom i da te ona bombarduje, naravno da će narod mrzeti Ameriku, NATO i sve te zemlje koje su nas bombardovale. To je prirodna reakcija. Ali ti, ako si pravi ozbiljan političar, ne smeš da dozvoliš svojoj zemlji to. Jer šta ćeš posle i kako ćeš posle, bez svih tih sila sa kojima si geografski i strateški povezan? Uostalom, istorija je pokazala da moraš da budeš za njih vezan i u krajnjoj liniji, video si sve ostale.

Ti kulturološki prosto tu pripadaš. Ti si evropska zemlja, kako ti možeš da si u ratu sa Evropom? Tu se razlikuju, po meni, veliki ozbiljni političari koji misle pre svega o interesu naroda, pa onda na svoj interes, a ovi koje nažalost mi imamo rade obrnuto. Imali smo ih tada, a imamo i sad političare i vlast koja gleda prevashodno šta je u njenom ličnom interesu, i ako je njima, da bi ostali na vlasti, potrebno da sa crnim đavolom sklope pakt, oni će to uraditi. Baš ih briga što to nije u interesu naroda.

„CRNI BOMBARDER“, STUDENTI NA TERAZIJSKOJ ČESMI, DOČEK ĐINĐIĆA KOJI SVIRA ZA KRAJ

Film „Crni bombarder“ inspirisan je najviše Terazijskom česmom. Kada su studenti došli na Terazije i ostali tu nekoliko dana i noći. To je bilo dva dana nakon onih velikih demonstracija 9. marta 1991. i najave nekog haosa u zemlji.

Bio sam tada na Terazijskoj česmi. Darko Bajić, režiser „Crnog bombardera“, dolazio je povremeno. Tada je Dragan Nikolić bio predsednik Udruženja dramskih umetnika, kancelarija je bila

Još uvek je to Srbija, nažalost. Ta njihova... ali siguran sam da neće još dugo

na Terazijama i odatle je vođena cela stvar. To je bila negde glavna inspiracija filma. Tad je scenarista Barišić već počeo da priča taj film o tom nekom radio-reporteru koji kreće sam da pravi svoju stanicu, ali taj ceo nabo, to je bila energija Terazijske česme, studenti koji dolaze i spavaju kod Terazijske česme.

Tamo je bio Branislav Lečić i on je rekao „Ostajemo ovde“ i studenti su rekli „Ostajemo“. Branislav Lečić je tu bio kao neki čovek koji će da održi pažnju da bi se to onda pretvorilo u sve to u šta se pretvorilo u nekih pet-šest sledećih dana. Bio je uhapšen Vuk Drašković, traženo je da se on i ostali oslobode, a onda je bio problem kako da se sve to završi. I tada je došao Zoran Đinđić i zatvorio.

Bili smo u kancelariji a tu su već bili neki čudni ljudi oko Lečića, i tako, stvar se otela kontroli. Čovek nije spavao nekoliko dana, svega je tu bilo. I neko je rekao: „Ovo mora da se završi. Ali ko će to da uradi?“ I ne znam ko je pomenuo Zorana Đinđića, a glumica Ljiljana Dragutinović ga je poznavala i ja sam išao sa njom da se nađemo sa njim.

Bio sam verovatno najmlađi u toj organizaciji oko svega toga na Terazijskoj česmi. Uvek sam voleo da učestvujem u takvim akcijama. Mi smo otišli da se nađemo sa njim, da ga sačekamo. Đinđić je došao do Trga republike, tu smo se našli i doveli ga do kancelarije i on je rekao: „Nema problema, ja ću.“ I stvarno je došao, uzeo mikrofona i za pet minuta završio.

Da li je u tom protestu kod Terazijske česme propušteno da se uradi više? Mislim da nije. Ta Terazijska česma je samo pokazala koliki je broj ljudi koji je tada bio protiv svih tih s...nja koja su počinjala. Samo to. Inače, na Terazijskoj česmi nije bila ista ekipa kao i 9. marta kada je SPO pravio taj miting.

To je bila druga neka ekipa u kojoj su glavni bili studenti i mladi, uglavnom, urbani ljudi. Tada je na Terazije dolazio

Bora Đorđević i pevao „Pogledaj dom svoj Anđele“, ja sam bio na bini, on je pevao a cappella. To je bila jedna scena od koje se evo i sad sav naježim kad je se setim. Dolazio je patrijarh Pavle, koji je, nažalost, bio delom izviždan.

Bio je to momenat nekog iracionalnog otpora nečemu što dolazi, što neumitno dolazi. Sećam se kada smo kasnije

Pričao sam sa nekim zvezdašima, mojim drugarima i rekao sam im: „Ne volim tu generalizaciju Zvezda, Partizan i tako dalje, ali Dule Vujošević, vi nemate takvog. Stvarno ga nemate. Željko Obradović, pa ni to nemate...“

čitali one cifre koliko je ljudi napustilo Beograd, a ogroman je broj ljudi koji je napuštao Beograd, da sam rekao: „Otprilike svi oni koji su bili ispred Terazijske česme otišli su iz Beograda i Srbije.“

I kasnije sam viđao Đinđića, 1996. smo govorili zajedno na mitingu. Odlazio sam kod njega. Zvao me je da uđem u Demokratsku stranku i u predsedništvo. Dolazio je kod mene na predstave.

Demokratska stranka je meni bila najbliža po svojim svetonazorima. Volio sam i Mićunovića, ali Đinđić mi je bio bliži i po godinama i po tom nekom temperamentu. Sad mi je prosto žao što se nisam više družio sa njim. On je bio malo, a to volim, i mangup. I filozof veliki. Kada smo pričali, onda obično smo mi bili ti koji ga davimo o politici, a on neće da priča o tome. Onda mi kao njemu: „Je li, pa kako ćemo da srušimo ovog Slobu? Pa šta ćemo da radimo?“

Isto kao i što se sad pitamo. „Kako ćemo ovo, a? Šta misliš, hoće li da nas za.ebe, a?“ I tako... nažalost, stalno ista priča.

PROSVEĆIVANJE NARODA

Napravio sam seriju „Senke nad Balkanom“ gde mi gledamo iste stvari koje se dešavaju danas, gde postoje neke stvari koje su činjenice i koje užasno liče na ovo danas, a postoji nešto što smo mi malo iskonstruisali da bismo napravili paralelu sa sadašnjošću. Ali je činjenica da smo mi jedan konzervativan narod koji se teško menja i mislim da je samo pitanje kako vlast igra.

Ako vlast igra na konzervativne, primitivne, nepismene, polupismene sećikese, onda će takva biti i Srbija. Ako vlast pokušava da igra sa profesorima, naučnicima, umetnicima, sa časnim i prosvetnim ljudima, onda će takva biti Srbija. I to je to.

Mi očigledno često imamo vlasti koje se, pošto je očigledno ovih prvih više, prosto opredeljuju za te i prave jedan populizam, podilaze im, i ovo što sada živimo je ekstremni i eklatantni primer toga.

I zato je Slobodan Milošević kriv što je, kako se kaže, probudio tog uspavnog đavola zvanog primitivizam koji vrlo lako zavladala Srbijom.

Jedini koji su, kad je Srbija u pitanju, radili na prosvetavanju i napretku na prostoru cele Jugoslavije, ali da sad go-

Kad sam upisao FDU, osetio sam da mi je falilo pročitanih knjiga. Falilo mi je malo tog društvenog obrazovanja, ali kad sam počeo da režiram, jako mi je pomoglo razmišljanje kojem me je naučila matematika

On, Slobodan Milošević, nas je okrenuo na drugi, pogrešan put. Pustio je te mračne sile da isplivaju, afirmisao je taj primitivni talog koji je Srbija uvek imala u svojoj istoriji, ali nekako su pametne vlasti znale da ih drže tamo gde im je mesto

vorim o Srbiji, da ne pričam o drugima, koji su krenuli pravim i jedinim mogućim putem bili su komunisti koji su, pored mnogih loših stvari koje su uradili, da se jasno ogradim, napravili to da su krenuli da opismenjuju narod, da su ušli u provinciju, male gradove, sela.

Zaista volim uvek da ispričam primer Barande koja je kad sam ja bio klinac imala bioskop, dom kulture, rok bend i kafanu sa pevaljkom.

Sada nema ništa. Sada nema ni kafica već duže vreme. Jedini način i jedini spas za Srbiju je bio da se narod kultivše, opismeni, da se civilizuje i onda da se sa njim pravi država. A nažalost, sve kasnije vlasti koje su došle posle njih to nije interesovalo. Jedino je interesovalo socijaliste, komuniste, Titove komuniste, taj Titov komunizam koji nije bio Staljinov komunizam ili Honekerov komunizam, koji je bio mnogo liberalniji. On je jedini to pokušao da uradi i radio je to.

Opismenjivanje, dom kulture u svakom mestu, pokušaj da se podigne nivo civilizacije tog jednog naroda koji je izašao iz opanaka, iz blata, iz sirotinje.

Takva je sudbina našeg naroda i ne treba se nje stideti, ali se mora uraditi taj proces podizanja svesti. I to su jedino oni radili. I onda je došao Sloba i to obrisao. Sa višestranačjem i sa svojim populizmom, jer mu je trebala glasačka mašinerija za njegove neke sulude ideje. Probudio je to jedno zlo kog mi i danas ne možemo da se oslobodimo, i to zlo sada uveliko vlada Srbijom. Raspojasano vlada, bez ikakvih problema se ra-

širilo i kaže: „Ovo je Srbija.“

I pokaže njima prošle godine ova srpska mladost da to nije Srbija.

Još uvek je to Srbija, nažalost. Ta njihova, ali siguran sam da neće još dugo...

TREĆI STUDENTSKI USTANAK IZ 2025.

Optimista sam najviše kada vidim svoju decu i kada vidim njihovo društvo. Vidim da taj isti neki prkosni, da ne kažem kurčeviti Beograd, i urbani i ultra urbani i zajebani, nepredvidivi, sve ono što ja volim u Beogradu i dalje živi u tim klinicama, i to mi daje samopouzdanje da verujem da ćemo i ovu elementarnu nepogodu preživeti.

Ovi studenti danas su dobri zato što niko nije očekivao da oni uopšte postoje. Jer 1996/97. mi smo očekivali to od studenata i oni su se digli. A ovo mi nismo očekivali. Mi smo digli ruke od ove generacije. Do pre dve godine da si pitao nešto „Šta će ovi mladi? Ma kakvi mladi, oni gledaju telefone, društvene mreže“, a odjednom progovoriše tako pametno i snažno, toliko dobro da se plašim da je suviše dobro da bi baš uspelo skroz. Neće uspeti skroz sve to što oni žele, ali neka uspe i 50% toga, pa je za nas to ogromno.

Teško je biti dobro raspoložen u Srbiji danas. A to je valjda važno. Da si dobro raspoložen, da si pun dobre energije i kreativnog naboja da bi išao dalje, da bi se borio dok god ti fizikus, mozak i srce rade... A nije dobro danas u Srbiji. Nije dobro već duže vreme, ali eto, nada se pojavila. Ja sam čak pomislio jednog trenutka: „Aha, ovi klinici, oni su u stvari nagrada za sve ove nevolje i nesreće koje smo mi trpeli poslednjih godina“, pa su oni došli kao nagrada.

Jer ovo što mi živimo u Srbiji ne živi se u ovim zemljama oko nas. Svi su oni otišli ipak dva-tri koraka napred. Meni je žao što to kažem. Čak i 2000, kad smo mi imali mnogo problema, od najnižih plata do ratnih zločinaca, išao sam po Regionu uzdignuta čela. Da, pravili smo greške, kao i vi uostalom, ali mi se sa svojim greškama suočavamo i uskoro ćemo pokazati da smo jedan ozbiljan narod. Tako sam tada mislio i ponašao se. Nažalost, izgleda da nismo uspeli u tome.

Mi smo, čini mi se, jedina zemlja, jedino društvo koje ima probleme koje drugi više nemaju. Boriš se sa nekom političkom mafijom, diktaturom, boriš se za

Demokratska stranka je meni bila najbliža po svojim svetonazorima. Voleo sam i Mićunovića, ali Dindić mi je bio bliži i po godinama i po tom nekom temperamentu. Sad mi je prosto žao što se nisam više družio sa njim. On je bio malo, a to volim, i mangup. I filozof veliki

slobodu reči, slobodu misli u 21. veku... nije lepo... u stvari grozno je. Stvarno nije dobro da to živimo i da nam mladi rastu u tome.

TOMA I KRAJ BAJKE O JEDNOJ ZEMLJI

Kroz priče koje sam čitao i slušao o Tomi Zdravkoviću shvatio sam da mogu da napravim film o jednom vremenu koje se više nikad neće ponoviti, o nekim ljudima koje je iznedrilo to vreme ili su ti i takvi ljudi iznedrili to vreme. To je sad taj antagonizam na koji nikad nećemo dati odgovor. Da li ljudi ljude čine vreme ili vreme čini ljude? ŠsmehĆ

U svakom slučaju, kroz te priče o Tomi sam shvatio da mogu da ispričam ujedno i priču o jednoj zemlji koje više nema. I ta Tomina patnja, taj njegov dert, ta njegova nesreća koju je nosio, sve mi je to bilo jako inspirativno...

Toma Zdravković je za sebe tvrdio da je Jugosloven. Ima intervju sa njim, i mi smo taj intervju prepisali i ubacili u seriju od reči do reči. Naravno, i njegov život i ta njegova životna tuga i to što ju je on jako lepo provlačio kroz svoje pesme, kroz taj svoj specifično tužni glas. Jergović je rekao za „Tomu“: „To je bajka o jednoj zemlji koja više ne postoji.“

Imao je Toma i antiratni stav, samo što je on umro pred početak rata. To je takođe meni bilo simbolično, kada sam video da je on umro kad je počinjao rat, zapravo pred njegov sam početak, već su počeli neki sukobi. Onda sam shvatio da sa Tomom umire to jedno vreme i umire ta jedna zemlja. To su mi bili sve neki znaci koje sam gledao da posložim.

IMA NEŠTO U PARTIZANU ŠTO JE MALO VIŠE OD SPORTA

Sa velikom radošću sam radio tu predstavu „Dobro pamtim sve“ u Narodnom pozorištu i mislim da stvarno nije loša.

Skoro sam je pogledao. Ima neku emociju. To smo radili Nele Karajlić i ja.

Mi smo bili nešto u Upravnom odboru i naravno, izašli odmah posle šest meseci, ali bar smo uradili tu predstavu, da ostane za pamćenje. I tu je moj sin prvi put igrao. Tad sam shvatio da može da bude glumac, a i on verovatno.

Ali kad smo kod Partizana, Partizan je postao jako specifična pojava, nešto što je institucionalno, a protiv je ove vlasti. Sve je počelo tako što je ovaj na vlasti toliko pasionirani zvezdaš da je činio sve da uništi Partizan, a onda se otelo kontroli. Da ne banalizujemo to, pričao sam sa nekim zvezdašima, mojim drugarima i rekao sam im: „Ne volim tu generalizaciju Zvezda, Partizan i tako dalje, ali Dule Vujošević, vi nemate takvog. Stvarno ga nemate. Željko Obradović, pa ni to nemate.“ Verovatno me sad psuje veći broj zvezdaša, a zvezdaša je više nego partizanovaca, ali ja sam morao ovo da kažem. Možda nisam u pravu, voleo bih da me neko demantuje.

Odmah da kažem, veći broj mojih prijatelja su zvezdaši. I potpuno je glupo da se mi tako delimo. I Partizan i Zvezda su državni klubovi i ko je bio bliži vlasti, on

Da li je u tom protestu kod Terazijske česme propušteno da se uradi više? Mislim da nije. Ta Terazijska česma je samo pokazala koliki je broj ljudi koji je tada bio protiv svih tih s...nja koja su počinjala

Kroz te priče o Tomi sam shvatio da mogu da ispričam ujedno i priču o jednoj zemlji koje više nema. I ta Tomina patnja, taj njegov dert, ta njegova nesreća koju je nosio. Sve me je to inspirisalo

je bolje prolazio i tako dalje. Išao sam da gledam Zvezdu u onoj sezoni kada su osvojili Ligu šampiona (Kup šampiona). Čak sam išao i u Glazgov da ih gledam. Nekako se osećalo da je ta Zvezda nešto posebno. Zaista se osećalo. I ti igrači, ja sam se družio i sa Pančevom, oni su negde tu, pre toga sa Piksijem, i sa Sinišom Mihajlovićem. Oni su negde moja generacija. Pa Dejo Savićević. Bili su nešto.

Ali nekako, s vremenom, Partizan je dobio neku auru i te njegove utakmice i kako su izgledale te utakmice Partizana, u košarci, govorim o košarci, i to što je Dule Vujošević napravio, pa je onda nastavio Željko Obradović da baštini. Ima tu nešto.

Možda će to neko sa neke vremenske distance bolje videti, ali ako mogu da kažem nešto što je van onih prostih primarnih navijačkih strasti, iako je, recimo, Zvezda neosporno bolji klub u fudbalu od Partizana, uspešniji... ovo što prati Partizan, taj oreol čini me ponosnim kao navijača, grobara. Opet me psuju zvezdaši ŠsmehĆ. Ali jeste, ima nešto, ima neke poetike tu. To me je ova Duletova smrt ponukala da razmišljam i ta njegova sahrana i ljudi koji su došli, i sve te njegove izjave koje su kružile. Rekao sam tada: „Majku mu, nije ovo samo sport.“ Ima nešto u Partizanu što je malo više od sporta.

PUT KOJIM SE REDE IDE

Od svih nekih koraka koje sam radio u životu, od te desete stanice tog tramvaja, a ne treće, pa odlazak na glumu, pa pravljenje pozorišta i trupe, pa pravljenje produkcije, pa ulazak u produkciju, pa onda ulazak u režiju, pa onda rat sa Vučićem, pa Proglas i sve to...

To je teži put kojim se rede ide, ali mene je nekako taj teži put privlačio. Takav sam sigurno karakter i tako sam baždaren, i to me drži budnim. **N**

ISTINITA PRIČA IZA NAJPOPULARNIJE SERIJE U REGIONU

ŠPIJUNI, ZAVERENICI, UBICE, DRŽAVNICI

SENKE NAD BALKANOM

DVOTOMNA KNJIGA INSPIRISANA NAJGLEDANIJOM
REGIONALNOM SERIJOM DRAGANA BJELOGRLIĆA

*Mustafa Golubić, Apis i Crna ruka, Josip Broz Tito, Petar Živković i Bela ruka,
Dragi Jovanović, Milan Stojadinović, Princ Đorđe, Knez Pavle*

Naruči ovde

Ili na nedeljnik.rs

TRI PRIČE ALEKSANDRA MISOJČIĆA

*Ko smo kada volimo
Ko smo kada bežimo
Ko smo kada ostajemo*

Ne tako davno, čovek se pamtio po jednoj stvari, po jednom automobilu: „To je onaj što vozi crvenu bubu...“ Te stvari su imale boju, trajnost i priču. Danas je skoro neobično ostati pri nečemu. Kao da stalno mora bolje, jače i novije...

**Fotografije sa promocije knjige
„Sve ono što jesmo“: Ana Popović**

KO SMO KADA VOLIMO

Jednom je jedan čovek svakog dana dolazio pred vrata žene koju je voleo. Kucao je i uporno, sa nadom, izgovarao: „Ja sam.“

Ali vrata su ostajala zatvorena.

Tako danima...

Jednog dana ponovo je pokucao. Ali kada su ga upitali: „Ko je?“, on je odgovorio: „Ti“. I vrata su se otvorila.

Ovo nije još jedna priča o ljubavi. Ovo je priča o trenutku u kom čovek prestane da izgovara „ja“ i počne da govori „ti“.

Postoji li uopšte taj trenutak?

Ili se samo nadamo da postoji?

Jer ako postoji, onda u njemu više nema preispitivanja. Ni vraćanja u sebe. Ni mere.

Ako postoji, onda je to trenutak u kom prestajemo da vidimo jasno. A čovek koji ne vidi jasno – ne sumnja. On nedvosmisleno veruje da vidi istinu.

Dakle, ko smo kada volimo?

U jednoj rečenici, sažeto: čovek koji voli je čovek emocijom izmenjen. Ne malo, niti površno, nego suštinski – iznutra. Emocije ne menjaju samo raspoloženje. One menjaju pogled na svet. Menjaju način na koji ga tumačimo i kako u njemu živimo. Od svih emocija, ljubav to radi najdublje. Sve što je juče bilo sumnjivo, danas postaje prihvatljivo. A ono što bi nas trebalo zaustavljati, počinje da gubi snagu.

Čovek prestaje da se pita i počinje da voli. Mnogo kasnije, možda pokuša da objasni šta mu se desilo – ako pokuša.

U ljubavi, mozak na izmenjen način procenjuje. Pojačavaju se sistemi nagrade, smanjuje se aktivnost u zonama zaduženim za procenu. Fokus se sužava. Pažnja se vezuje. Kritička distanca počinje da popušta. Ono što zovemo surovom realnošću postaje daleko mekše. Dopamin, oksitocin, serotonin – nisu samo hemija. Oni su filteri kroz koje gledamo drugog čoveka.

Zato čovek ne laže kada kaže da je drugačiji – on zaista vidi drugačije.

Zaljubljen čovek retko greši slučajno. On greši sistematski. Ne zato što ne zna, nego zato što drugačije vidi.

Da li je pravo pitanje ko smo kad volimo ili kako nas ljubav menja?

Šta zbog ljubavi postajemo?

I gubeći sebe – da li zapravo dobijamo?

I šta od sebe uvek ostavljamo, čak i kada dajemo više nego što smo planirali?

Kad ljubav zaposedne, ona na različite načine menja. I zaljubljenog iznenadi.

Zato se bahatoj snazi ljubavi ne sudi.

Raznih ljubavi ima. Nije ljubav jedna. Nepotpunih, zabranjenih i pogrešnih. Ponajmanje racionalnih.

Najlakše se pamte i veličaju bistre i željene, ali i po snazi njima slične – tužne i tragične. Ove dve vrste ljubavi se lako nazivaju velikim. To su plemenite ljubavi. Ljubavna aristokratija.

Međutim, ja uvek branim one ljubavi koje retko ko brani.

Književnost, između ostalog, služi da u njoj lako čitamo ono o čemu teže govorimo.

Setimo se, u „Banović Strahinji“, Vlah Alije. Ni nežan, ni dobar. Ne bira sredstva – već krade i otima. I ljubav krade i otima. U njemu ima nagona više nego bilo kakve mere. Žestok i sumnjivog morala, ali zna da voli. On jednostavno i prosto nju uzima. Žudnja za životom, oličena u želji za tom ženom. Njegova potreba da voli rađa nasilje, ali ono što oseća i dalje ostaje ljubav. Ništa manja od onih romantičnih, nežnih i dozvoljenih. I onog koga nikad ne bih branio, branim jer voli.

A onda, Ana. Ana Karenjina.

Kojoj je, nasuprot Vlah Aliji, sve na mestu. I red i mera. Njoj život ima oblik.

I u njemu samo jedna, mala pukotina.

Dovoljna da kroz nju prođe ljubav i tu nikne. Ukotvi se i usidri. I više ništa ne bude isto. Ni Ana, ni svet oko nje. Uzvišena, tragična ljubav u sudaru sa životom koji je već napravljen. Ali žena koja voli ne bira uvek ono što je dobro za nju, nego ono što više ne može da ne izabere.

Ovo dvoje ljudi ne liče. I ne treba da liče. Ali u jednom su isti. Ljubav ih nije pitala da li sme. Samo im se desila.

Možda, da su se pitali, ni jedno ni drugo ne bi izabrali da ovako vole. Da su mogli drugačije.

Ali nisu.

I nije najgore biti od ljubavi nepitan. Ima gore. Uvek ima gore.

**Neko voli tako što daje.
Neko tako što se povlači.
Neko tako što drži
kontrolu, a neko tako
što je se odriče. Neko
jednostavno voli tiho.
Nenametljivo, skoro
neprimetno**

Postoje ljudi koji u ljubavi mogu manje i od nepitanih. Posebna vrsta nesreće. Žele, a ne mogu. Nestalni. Grade mostove preko kojih ne prelaze. Ne znaju šta hoće, ili znaju, a ne mogu. Pokušavaju, a ne uspevaju. Traže, pa se povuku. Oduševse se, pa odustanu. To su prokletstva želja koje se ne gase, ali se i ne ostvaruju.

To su takođe ljubavi.

Zato ljubav jeste dete iluzije i roditelj mnogih razočaranja.

Kada volimo, mi smo ljudi koji vide drugačije, biraju drugačije, ali i ljudi koji neretko žive posledice izbora koje nikada ne bi napravili da su im glave bile hladne.

Ja to razumem. Ja to moram da razumem. Sa takvim ljudima po ceo dan govorim. Meni su oni bliski i svakodnevnici. Ovi „obični“ su u mom životu redi. Ljudi mi ne dolaze zato što ne znaju šta je dobro za njih. Dolaze jer ne mogu da prestanu da biraju ono što ih vuče. To nije slabost. To je obrazac.

Postoji poznati eksperiment u psihologiji svedočenja. Kada se na sceni pojavi oružje, ljudi ga pamte vrlo precizno. Ali ne pamte lice čoveka koji ga drži. Ne pamte prostor, niti njegov raspored. Emocija ne pojačava jednako sve. Pojača jedno, a drugo potisne. Tako je i u ljubavi. Ne vidimo sve. Ne zato što ne možemo, nego zato što mnogo toga postaje nevažno.

To je priroda emocionalnog uma. Daleko starijeg od ovog negovanog i gajenog racionalnog imenjaka. Emocionalni um je arhaičan, brz i neprecizan. Jogunast. Prepoznajući opasnost i važnost, održavao nas je vekovima u životu, reagujući brže nego što smo stigli da razmislimo. Danas nam ne spasava život, ali zna da uzme stvar u svoje ruke. Da nas pokrene – i pre nego što smo objasnili sebi, već smo reagovali.

Čovek, srećom, ne zna da objasni i po-

jednostavi šta ga je nekome ili nečemu privuklo.

Nekada je to toplina. Nekada nape-
tost. Nekada osećaj da mora da se doka-
že, a nekada potreba da bude prihvaćen.

Putevi rađanja ljubavi su asocijativ-
ni i na prvi pogled nerazumni. Mi u nji-
ma nismo ni samom sebi prepoznatljivi.
Zato je važno da ni sebi ni drugima
ne namećemo kako treba voleti. I da ne
odbacujemo ljubavi – samo zato što nisu
onakve kakve smo želeli.

Način na koji volimo je jedna od naj-
važnijih priča o nama. Ne samo koga
volimo...

Važno je i šta u nama voli. Ne voli isto
u svakom čoveku, niti čovek uvek voli
isto. Ne voli u nama jednako ono što je
sigurno i ono što je ranjivo. Ono što je
sito i ono što je gladno. Nekad volimo
delom koji traži potvrdu vrednosti, a
nekad delom kome je potrebna bliskost.
Neko voli tako što daje. Neko tako što se
povlači. Neko tako što drži kontrolu, a
neko tako što je se odriče.

Neko jednostavno voli tiho. Nename-
tljivo, skoro neprimetno.

Na kraju pitanje: možemo li da izdrži-
mo ono što ljubav pokrene i stvori? Neki
ljudi ne odlaze jer ne vole. Odlaze jer ne
mogu da izdrže ono što su pored neko-
ga postali.

I zato...

Kada volimo, ponajmanje smo ono
što mislimo da jesmo.

Nego smo ono što je iz nas izašlo.

A to... nije uvek ono što bismo vole-
li da vidimo.

KO SMO KADA BEŽIMO

Kažu da je Orfej sišao u Had po
ženu koju je voleo. Za to je do-
bio jednu jedinu šansu i jedan
jedini uslov: da uvek ide ispred nje a da
se ne okrene.

I svi znamo kako se priča završava.
Okrenuo se. I izgubio je.

Problem nije u tome koliko je voleo.
Niti je u tome da li joj je dovoljno vero-
vao. On nije mogao da izdrži ono što se
od njega tražilo. Nije mogao da izdrži da
ne zna. Tišinu iza sebe. Korake koje ne
vidi. Prisustvo koje mora da oseća, a da
ne proveri...

Od ljudi se, izgleda, uvek traži isto.

Jedna stvar...

I ma šta mi pričali, retko se čoveku
traži sve. I nikada se ne pada na sve-
mu. Uglavnom je to jedna stvar. Jed-
na – a baš nju ne možemo. Ne smemo,
ne znamo ili nećemo da ispunimo. A to
ne mora biti nešto veliko. Nekada je to
bliskost. Nekada iskrenost. Nekada da
ostanemo ili da se jednostavno pokupi-
mo i odemo. Ili makar da više ne laže-
mo...

Od Orfeja se tražilo samo jedno – da
se ne okrene.

Šta kada osetimo da se od nas traži
nešto što ne možemo da damo?

Ima onih koji jednostavno odu. I vra-
te se kada ono što nisu mogli da izdrže –
prođe. I onih koji odu... i više se ne vrate.

Ali ovo nije priča o njima.

Ovo je priča o onima koji ostanu. Ali
ne tako što će izdržati ono što se od njih
traži, nego tako što će pronaći način da
to zaobiđu. Da ostanu, a da ne moraju
da se promene. Da zadrže ono što imaju,
a ne plate uznemiravajuću cenu.

I tada čovek počinje da se prilagođa-
va. Da se dovija. Da pomera stvari unu-
tar svog života. Samozavarava se. Ne
jednom, nego svaki put kada se pribli-
ži onome što bi moralo da se promeni.

Kad neko ostane da unutar svog ži-
vota beži – on ne beži bilo gde. Nasu-
mično. Beži tamo gde to izgleda isprav-
no, gde može da se opravda, gde ga niko
neće dovesti u pitanje. Gde ostanak ne
izgleda kao beg već kao odgovornost. Ili
beži tamo gde se dobro sakriva.

Čovek unutar svog života ne beži da bi
srušio. Naprotiv, on beži da bi pošto-po-
sto sačuvao. Samo lični, unutrašnji beg.

Od Orfeja se tražilo samo jedno. Nije
uspeo. Iza njega je ostala priča. Možda
baš zbog onih koji veruju da će uspeti
tamo gde on nije – da bace pogled preko
ramena i ne plate cenu.

Ovo nije manipulacija. Manipulacija
je svesna odluka, bliska bezobrazluku.
Često je bežanje nedovoljno svestan po-
kušaj prilagođavanja.

Primeri su brojni i svako od nas ima
svoja umrtvljavanja.

Posao.

Večita igračka savremenog čoveka.
Željena potraga za novcem, dozvolje-
na ambicioznost i cenjena radoznalost...
Dan po dan, godina po godina... I tamo
se susretne sa sobom. Ne iza vrata na
kojima mu piše: „Dom“... I to, ne zato
što tamo više voli, nego zato što tamo

zna. Tamo može. I dovoljan je...

Roditeljstvo.

Nekada se njih dvoje zapravo nikad ne
posvađaju. Samo prestanu da budu par.
Ljubav mirno i bez otpora dopusti da se
sve grane na koje se oslanjala slome i
sasušu. Sem roditeljstva... I niko ne pita
šta je od njih ostalo. Jer postoji razlog.
Jak razlog uvek ima jednu funkciju – da
spreči pitanja. Nekad strasni partneri,
danas i zauvek samo posvećeni roditelji.

Tajna.

Magija skrivenosti. Mešavina mašte,
želje i iluzije. Privlačna i skupa. Uvek
je skupo ono što nas čuva. Pa opet, Beo-
grad pun tajni...

Ili bolest... Jer uvek je lakše ne moći
nego ne smeti...

Život se retko dramatično raspad-
ne. Češće se samo neprimetno pretvo-
ri u čekanje: sledećeg vikenda, sledećeg

puta, nekog drugog mesta. Putovanja, praznici i produženi vikendi. Beg na mesta na kojima se pliva i skija, dobro jede i rumenih lica peva. U grupi i što dalje. Kao da će promena mesta promeniti ono što nosimo sa sobom. Kao da je stvarni život u tim povremenim izlascima iz teskobne svakodnevice.

Kad se čovek privikne da rešava bežanjem, to ne ostaje samo u partnerskim odnosima. To postaje način na koji živi.

Prihvatamo stvari i ne menjamo ih. Navikavamo se i uklapamo. Ne zato što verujemo da su dobre, nego zato što nas promena plaši. Jer nam je poznato, koje ne valja – prihvatljivije od neizvesnosti koju donosi promena.

Ostajemo da sopstvene iluzije brani-mo. A zapravo ne primetimo da ono što ne pominjemo – menja nas.

Najlakše je ovim ljudima suditi. Na-

Možda smo i hrabrost počeli pogrešno da gledamo. Navikli smo da je prepoznamo u pokretu, u odlasku i preseku, u onom trenutku kada neko kaže „dosta“ i krene dalje

zvati ih sebičnim, nehrabrim, manipulativnim i nedovoljnim.

Ali to su ljudi koji samo pokušavaju da izdrže ono što ne mogu. Ljudi koji su, negde usput, odustali od jednog dela sebe – kako bi mogli da ostanu. Nije na nama da im olako sudimo. Ali jeste da

ih ohrabrimo. Da se vrate tamo gde su prvi put od sebe odustali, misleći da je to rešenje.

Jer to nije slabost. To je pogubno prilagođavanje.

A svako prilagođavanje koje traje predugo ne ostaje bez posledica. Ono nas menja. Menja način na koji volimo. Menja ono što verujemo da zaslužujemo.

I ne menja samo nas. Menja i odnose. Menja naše porodice. Menja ono što nam postaje normalno. Menja i lični i kolektivni identitet – posledice ne dolaze odmah.

Zato ovo nije priča o krivici. Ovo je priča o ljudskim granicama. O tome koliko smo spremni da učinimo da bismo ostali – a da ne moramo da se promenimo.

Često kasno shvatimo šta smo, bojeći se promene – izgubili.

KO SMO KADA OSTAJEMO

Razgovarajući sa ljudima, počeo sam da primećujem priče koje se možda i ne uklapaju u savremene savete o životu. To su priče o ostajanju, ne priče o ohrabrujućim samosvesnim odlascima. Ljudi ovih priča nisu ljudi koji su odlučili da trpe, niti da se prepuste, nego ljudi koji su ostali sa željom da ne pobjegnu. Ne bezgranično niti po svaku cenu, ne tako da im menjanje postane život, nego tako da ne odustaju lako od nečega što im je suštinski važno – od sopstvenih izbora i iskustva koje su oni doneli.

Naravno, svaka bezgraničnost je opasna i zdravo je imati mesta sa kojih se jednostavno odlazi. Neophodno je znati da svako od nas zna gde je tačka na koju ako stane mora reći: „Dosta“. I povući liniju.

Ali u životu se ne traži samo, nešto se u životu i gradi.

Da li se danas mnogo toga lako menja: posao, grad, ljudi, brak, domovina i komšiluk? Izostanak kontinuiteta. Da li je baš sve zamenjivo?

Možda nikad više i glasnije nismo pričali o pravima. O pravu da odemo. O pravu da ne trpimo. O pravu da biramo za sebe. I to su izuzetno važna prava. Ali ide li toliko glasna priča o pravima ruku pod ruku sa usamljenošću? Jer postoji i pripadnost. A to nije priča o pravima. Pripadnost je nešto drugo. Ne ono što je najbolje, nego ono što je naše. Ljudi i ulice. Moji. I očevi i oci.

Nekada se njih dvoje zapravo nikad ne posvadaju. Samo prestanu da budu par. Ljubav mirno i bez otpora dopusti da se sve grane na koje se oslanjala slome i sasuše. Sem roditeljstva... I niko ne pita šta je od njih ostalo

Ne živimo samo u vreme odliva pameći, ovo je i vreme odliva pripadnosti.

U psihoterapiji postoji jedna ideja koju je Carl Rogers opisao – da se čovek ne menja kada pokušava da bude drugačiji, nego kada prestane da se brani i počne da bude ono što jeste.

I možda je upravo tu ključna razlika između ostajanja koje nas troši i ostajanja koje nas menja.

Možda smo i hrabrost počeli pogrešno da gledamo. Navikli smo da je prepoznamo u pokretu, u odlasku i preseku, u onom trenutku kada neko kaže „dosta“ i krene dalje. To jeste hrabrost. Ali ovo nije priča o jedinjoj vrsti hrabrosti. Ovo je priča o onoj u kojoj se ređe govori i koja se ređe voli – tišoj i manje vidljivoj. Postoje stvari koje su važne upravo zato što nisu u centru pažnje, zato što ostaju u senci.

U ratu, prvi koji iskaču iz rovova često

izgledaju kao najhrabriji. Jurišanti. Kreću prvi, izlaze iz zaklona. I prvi ginu. Ali to nije hrabrost, ponekad je to nemogućnost da se izdrži, nemogućnost da se ostane u napetosti i sačekaja. A oni koji ostanu u rovu često ne izgledaju herojski. Ne prave spektakl, ali ostaju i drže. Sa njima se dobija bitka.

Danas kad čovek dođe na psihoterapiju, ređe se pita kako bolje da sluša, saoseća, strpi se i shvati. On traži veštine i alate. Zapravo mu treba nešto drugo: da zastane, oseti, razmisli i proživi. Ja sam terapeut koji nema radne sveske. Ono što se menja ne dolazi iz zadatka. Dolazi iz odnosa, iz onoga što se desi između dvoje ljudi. Život se ne uči kao tehnika. Ja sa mojim ljudima razgovaram.

Ne tako davno, čovek se pamti po jednoj stvari, po jednom automobilu: „To je onaj što vozi crvenu bubu...“ Te stvari su imale boju, trajnost i priču. Danas je skoro neobično ostati pri nečemu. Kao da stalno mora bolje, jače i novije. Kao da je zamenjivo postalo normalno, i u stvarima i u ljudima. Ko može bolje, neka uzme odmah.

I ja ne negiram promenu. Naprotiv, promena je dragocena i neophodna. Ali se ona ne dešava sama. Ona se prepliće sa stalnošću i kontinuitetom, sa onim što ostaje dok se menja. Jer bez toga promena nije rast već obična smena. I još jedan u nizu novih početaka.

Na početku smo pričali o ljubavi – o tome kako nas menja, kako nas izmesti više nego što smo mislili da možemo.

Zatim o bežanju – o dovijanjima kako da izdržimo.

I na kraju govorimo o ostajanju – o mestu sa kog više nema gde da se skloniš, na kom nema ni iluzije ni prečice. Samo ti i ja. I ovi ljudi oko nas.

Ovo nije priča koja treba da odgovori na pitanje da li treba ostati ili otići. Pravo pitanje je: da li smo, ostajući, spremni da ne pobjegnemo? Jer to je tačka u kojoj čovek odlučuje da li prestaje da se prilagođava i počinje suštinski da se menja.

Ili možda tek tada počinje da živi. **N**

Na YouTube kanalu Velikih priča u narednom periodu pogledajte tri predavanja Aleksandra Misojčića na osnovu kojih su nastali ovi eseji

PSIHOLOŠKI FENOMEN GODINE

Treće izdanje * 9.000 primeraka * Dva meseca na top-listama popularne psihologije

KNJIGA KOJU POKLANJATE NEKOME *do koga vam je stalo*

"Čovek je slobodan jedino
ukoliko svakodnevno pravi izbore
i snosi odgovornost za njih."

Aleksandar Misojčić

POTRAŽITE U
SVIM BOLJIM
KNJIŽARAMA

KUPI ODMAH
na NSTORE.rs
ili nedeljnik.rs

VELIKA POTRAGA, GORANA MARKOVIĆA

Šta je bilo sa Evženijom

Kada je čuveni reditelj tokom dopisivanja sa kolegom Rajkom Grličićem na Velikim pričama („Jesi li snimio ovo?“) napisao tekst „Evženija, žena zbog koje je počelo 'praško proleće'“, mnogi čitaoci te stranice bili su u isto vreme i fascinirani i zaintrigirani. Nekoliko meseci kasnije, Marković je pozeleo da nađe junakinju i svoju bivšu koleginicu. Ovo je samo početak...

Nisu mogli bolje da se zovu. Šejna i Evženija. Da je neko kreirao ove likove u romanu, ili scenariju za film – a ovo je priča i za roman i za film – ne bi mogao da smisli imena koja im više odgovaraju.

General Jan Šejna, u istoriju je upisan kao najpoznatiji (i najviše rangirani) prebeg iz komunističkog bloka u SAD.

Prebegao je iz Čehoslovačke 1968. godine u vreme „praškog proleća“. Zašto je prebegao, nije tako jednostavno pitanje.

Bio je štićenik Antonjina Novotnog, hardlajnera koji je bio na vlasti pre nego što je došao Dubček i pokušaj stvaranja socijalizma sa ljudskim likom. Tako je i brzo rastao u nomenklaturi.

Kada je došlo do promena, bio je optužen za korupciju, konkretno za raspodelu neke deteline iz državnog fonda u vrednosti od 300.000 kruna. Bilo je to oko 20.000 dolara.

Pre nego što je bio procesuiran, pobegao je iz Čehoslovačke u SAD (preko Jugoslavije i Trsta), i od tada pa sve do smrti 1997. godine radio je kao analitičar za CIA.

A u Americu je pobegao sa sinom i jednom devojkom. Evženija Musilova. U američkim novinama pisalo je da je verenica Šejne mlade, koji se takođe zove Jan. U čehoslovačkim novinama pisalo je – generalova ljubavnica.

Kasnije se jedino znalo da su u Americi živeli pod lažnim imenima krijući adrese, u strahu od odmazde čehoslovačke službe.

Ono što tada nisu znali, niti su mogli da znaju, a i da su znali ne bi se time bavili, bilo je to što je Evženija bila školska drugarica Gorana Markovića i drugih jugoslovenskih studenata režije na FAMU koji su u istoriji naše kinematografije upisani kao „praška škola“.

Uloga generala Šejne u svemu što se dešavalo u vreme „praškog proleća“ i smene vlasti i potom dolaska sovjetskih tenkova ostala je nedorečena.

I ostala je misterija za mnoge u Češkoj. Kako nam je rekao jedan češki istoričar koji se bavio pitanjem disidentata i koji se susreo sa generalom Šejnom par godina pre njegove smrti, narativi o njemu su nasleđeni posle pada komunizma, niko se nije ozbiljno bavio izučavanjem njegovog slučaja.

A šta je bilo sa Evženijom? Na to pitanje tek i oni koji su se bavili generalom Šejnom sležu ramenima. Jedna novinarka, autorka opsežnog dosijea o Šejninom prebegu, poslala nam je tekst iz „Njujork tajmsa“ (koji smo već imali u arhivi) i poručila – ovo je bio poslednji put da se njeno ime negde pomenulo.

I tako je Goran Marković krenuo u ovu potragu.

Potragu za Evženijom pratite redovno u Nedeljniku i na sajtu Velike priče.

OBAVEŠTENJE:

Lica u ovoj priči su, imenom i prezimenom, stvarna. Događaji su, u većini slučajeva, takođe autentični osim onih za koje autor nije mogao da pribavi podatke. Njih je uz pomoć mašte rekonstruisao a neke i sasvim izmislio.

...

Šapatom je viknuo ka nekom prizoru, nekakvoj viziji – viknuo je dvaput, povikom koji nije bio više od daha: „Užas! Užas!“

Džozef Konrad
SRCE TAME

HOR

Stanovnici domovine
Tebe, evo Edipa,
znalca čudesne
zagonetke i pravog
čoveka,
čiju sreću niko nije
gledao bez zavisti!
Gledajte u kakav ponor
sudbe grozne pade on!
Zato nikog, dan dok onaj
poslednji ne dočeka,
neću proslavljati kao
srećna, pre no doplovi
kraju veka svog a nikakav
ga ne pogodi jad.

Sofokle
KRALJ EDIP

I čovek bez osobina ima
oca sa osobinama.

Robert Muzil
ČOVEK BEZ OSOBINA

1.

Hotel del Coronado, maj 2025.

Svadba na koju sam sa svojom suprugom Ljiljom bio pozvan odigravala se u gradskoj botaničkoj bašti San Dijega. Bilo je prisutno, pored mladenaca i porodice, još sigurno stotinjak ljudi. Mlada, iako rođena u Americi, vukla je poreklo iz naših krajeva pa su većinu predstavljali njeni svatovi, nas tridesetak koji smo doputovali iz Srbije i još toliko iz svih krajeva Amerike. Sa mladoženjine strane, opet, bilo je manje prisutnih; samo otac, majka i još dvadesetak tipičnih sredovečnih Amerikanaca. Raspoloženje je bilo pomalo usiljeno, kakav je običaj među lepo vašpitanim domaćinima i pomalo zbunjivim i od jet lag-a pospanim gostima.

Ja sam bio posebno zlovoljan zato što mi se od početka nije išlo na put dugačak skoro dvadeset i četiri sata, sa promenom tri aviona. Bolovi u kolenima su u poslednje vreme bili sve jači i pomisao da ću sedeti skučen u nekom presuskom sedištu toliko vremena užasavala me je. Ali mlada je bila bliska rođaka moje žene, poznavao sam je otkako je bila dete i nisam mogao da odbijem ljubazan poziv njenih roditelja koji su nam rezervisali sobu u Hotelu del Coronado.

Sam hotel je bio prilično čudan. Smešten na samoj obali Pacifika, sa velikom plažom ispred široke verande u prizemlju i mnoštvom terasa na prvom i drugom spratu, sagrađen očigledno početkom prošlog veka, sav od drveta i okružen bujnim rastinjem. Hol je bio prepun turista koji su s nekom vrstom strahopoštovanja obilazili izložene fotografije. Nije trebalo mnogo vremena da shvatim kako je u tom zdanju sniman kulturni film NEKI TO VOLE VRUĆE (Some Like It Hot) mog omiljenog reditelja Bilija Vildera (Billy Wilder). Ali radnja te urnebesne komedije se odvija, koliko se sećam, na Floridi, a ovaj hotel je bio na sasvim drugom kraju Amerike, u Kaliforniji. Posle par sekundi sam shvatio ono što svaki filmski reditelj mora znati: nije važno gde se objekat stvarno nalazi, bitno je da ti tvrdiš kako je on – tu i tu. I svi u bioskopskoj sali veruju i ubeđeni su da se Hotel del Coronado u kome odseda milioner Ozgud nalazi baš na Floridi.

Kada smo se smestili, prošetao sam do mora. Ko nije bio na obali nekog okeana

ne zna koliko moćno i zloslutno deluje ta velika voda. S druge strane, mesto na kome sam stajao bilo je kraj zapada, negde iza pučine je počinjao Daleki istok. Sve to za nas Evropljane, pogotovu za one koji nemaju more, deluje patetično, nagoni te na svakojake crne misli.

Nešto me je ipak kopkalo. Pored toga što je ovo zdanje turistička atrakcija, za ovaj hotel je bilo vezano još nešto, bio sam siguran. Što sa Vilderovim filmom nije imalo neposredne veze.

2.

Kampa, juli 1996.

Nas nekoliko bivših studenata filmske režije iz Jugoslavije na FAMU (Filmska akademija umetničkih muza) u Pragu bili smo u društvu jednog Čeha, drugara sa studija Rudolfa, u jednom kafetu na Kampi, najlepšem delu Praga, uz Vltavu. Sedeli smo nedaleko od vodenice, smeštene na kanalu Čertovka (Đavolji kanal).

Razlog našeg ponovnog okupljanja bila je retrospektiva naših filmova na Međunarodnom filmskom festivalu u Karlovim Varima. Tada smo po prvi put posetili zemlju u kojoj smo provele pet godina i napustili je posle sovjetske okupacije u avgustu 1968. Ja sam uspeo da nekako kod kuće snimim nekakav filmčić (koji je, uzgred, izviždan na festivalu kratkog filma u Beogradu), i da sa njim doputujem u Prag 1970. i tako diplomiram. Mislim da se ni ispitnoj komisiji nije mnogo svideo ali svi su bili oduševljeni činjenicom što sam se uopšte pojavio, uprkos sovjetskoj okupaciji. Sećam se da sam se vratio kući ne pozdravivši se s drugarima Vojtjehom Štursom i Rudolfom Ružičkom koji su već dugo bili označeni, zajedno sa Poljakinom Agniješkom Holand, kao disidenti, to jest neprijatelji socijalizma. Agniješka je čak bila nekoliko meseci u zatvoru Pankrac.

U međuvremenu se u Čehoslovačkoj odigrala nenasilna, takozvana Plišana revolucija kojom je srušen komunistički režim i izvršen prelazak u parlamentarnu demokratiju. Prvi slobodni izbori održani su u junu 1990. godine. Šest godina kasnije, bila je to zemlja koju nisamo mogli prepoznati. Slobodni, raspoloženi ljudi, bez onih smrknutih faca. Rudolf je na sastanak sa nama stigao u luksuznoj limuzini, obučen u listersko

odelo! Bio je jako veseo i odmah naručio flašu šampanjca??? Prema meni je bio posebno srdačan ali je sve vreme izbegavao priču o sebi, o tome kako je od izgadnelog neprijatelja socijalizma došao do sve te šminke i čime se, dodavola, uopšte bavi. Rekao je kako ne može dugo da ostane sa nama zato što sutradan putuje u Hjuston.

Ipak, posle druge flaše šampanjca, počela je priča o sudbinama svakog od nas pojedinačno. Mi smo, uz malu dozu lažne skromnosti, da ne uvredimo kolegu koji nije ništa snimio, nadugo raspredali o uspesima i nagradama koje smo osvojili, a on je ćutao i pijuckao. Na kraju priče se nasmejao i rekao: „Pa, dobro, momci. Vama mogu da kažem čime se bavim. Od 1990. do 1993. godine radio sam direktno za predsednika Vaclava Havela kao analitičar u odeljenju za unutrašnju politiku. Sada sam prvi zamjenik direktora Ureda za strane odnose i informacije.“

Rudolf Ružička, prvi sleva

Bilo je to čudno. Ni reči o filmu, umetnosti. Nastavio je: „Nakon revolucije obaveštajna služba bila je ključna za transformaciju čehoslovačkih tajnih službi iz totalitarnih instrumenata u demokratske institucije. Moja uloga je specifična jer sam u taj svet ušao kao civil, čovek od poverenja predsednika Vaclava Havela.“ Muk za stolom. Rekao sam: „Ti si znači, Rudolf, nešto kao obaveštajac?...“

„Ne, ja sam šef svim špijunima.“

„Ne razumem... Otkud ti?“

„Špijunaža i režija, to ti je isto“, rekao je uz osmeh.

Ćutali smo jedno vreme. Ja nisam mogao da spojim onog skrušenog mučenika kakav je bio Rudolf koga sam poznavao i koji me je, kao stariji kolega,

upućivao u literaturu koju bi trebalo da pročitam, upotpunjujući moje oskudno gimnazijsko obrazovanje, i ovog hladnokrvnog stratega kontraobaveštajne službe.

Da bi razbio našu skamenjenost ovim obrtom, rekao je: „Momci, ako ne budete imali posla, kod mene ćete ga uvek imati“, i nasmejao se grohotom. Niko od nas se nije nasmejao ovoj tipično češkoj došetki jer je sve ovo ipak bilo isuviše. Pomisao da je neko ko je sa nama delio umetničke ideale na kraju postao nešto sasvim drugo, dijametralno različito od onoga što smo planirali sa našim životima, bila je sasvim nerazumljiva. Doduše, posle sovjetske okupacije u avgustu 1968, dosta naših kolega je emigriralo, Pavel Šnabl i Poljak Andžej Košik u Nemačku a Jirka Polak i Pavel Blahaček čak u Iran, iskoristivši velikodušnost tamošnjeg šaha Reze Pahlavija koji je primao izbeglice iz Evrope, ali su se tamo ipak koliko-toliko bavili svojim poslom. U tom času sam se setio Evženije Musilove, koja je studirala sa nama samo godinu dana a zatim, mnogo ranije, pre upada Rusa, na početku te kobne 1968. nestala bez traga. Upitao sam Rudolfa da li nešto zna o njoj.

Znao je, naravno, mnogo toga. Ona je, zajedno sa generalom Šejnom i njegovim sinom Janom, pobegla iz Čehoslovačke 25. februara 1968. Grupa je krenula iz Praga automobilom, koristeći diplomatske pasoše i Šejnin visoki voj-

ni čin kako bi izbegli detaljne kontrole. Prešla je granicu kod Mikulova i ušla u Mađarsku, zatim preko Jugoslavije stigla u Italiju, gde su u američkoj ambasadi u Rimu zatražili azil. CIA je brzo reagovala, prepoznavši ogromnu vrednost begunca koji je bio sekretar Saveta odbrane Čehoslovačke. Već početkom marta bili su na sigurnom u SAD. Ubrzo su prebačeni u Sjedinjene Američke

Države. Prema dostupnim informacijama o porodici Šejna, Evženie se u SAD udala za Jana Šejnu mladeg.

Bili smo zburnjeni. Njihov beg je izazvao ogroman politički skandal u Čehoslovačkoj, jer je general Šejna bio jedan od najviše pozicioniranih prebegla tokom Hladnog rata. Kada smo tog februara 1968. ugledali članak o tome u „Rude pravu“ u kojem je ispod slike generala Šejne bila i fotografija naše školske drugarice ispod koje je pisalo – ljubavnica generala Evženie Musilova? Sada nam nije bilo jasno: s kim je ona bila? S ocem ili sa sinom?

Ni Rudolf nije bio načisto. Za razliku od generala, koji je posle bega radio za CIA kao analitičar kontraobaveštajne službe, gde je dešifrovao strateške planove Varšavskog pakta i bio javno aktivan pišući memoare, Evženija i njen suprug živeli su povučeni životom pod zaštitom američkih službi, delom i zbog bezbednosnih razloga, menjajući identitete kako bi izbegli osvetu čehoslovačkih tajnih službi.

„Znači, niko ne zna šta je njom, gde je, ima li porodicu, da li je živa“, zanimalo me je. „Mi ne znamo. Od tragova postoji jedna razglednica kojom se javila majci iz nekog hotela na Floridi. U njoj stoji da majka ne treba ništa da brine, da joj je dobro i kako živi na mestu u kome je snimljen njen omiljeni film. Ništa više. Kako je njena pošta svakako cenzurisana, ovo je prošlo jer se sa razglednice nije moglo jasno videti o kom hotelu je reč. Pečat je bio razmazan. **N**

NOVI SERIJAL NEDELJNIKA **Velika potraga Gorana Markovića**

ŠTA JE BILO SA EVZENIJOM?

Ljubav, bekstvo i nestanak žene zbog koje je počelo „praško proleće“

Pripadam kulturi Miroslava Krleže i Ante Pavelića

Od Srbina može da postane Madžar, ali ne može Hrvat, kao što od Hrvata ne može postati Srbin...

Piše Miljenko Jergović

Ni o čemu ja, dragi Basara, toliko mnogo ne mislim i tako često ne mijenjam stav kao o vlastitoj pripadnosti hrvatskoj kulturi, a time i književnosti. Pa ako bi se netko, neki književni policajac recimo, potrudio da tu temu ispita kroz tisuće objavljenih stranica, pa kad bi mu na uvid došle i hiljade stranica koje nisam objavio, a onda i svega što sam na tu temu javno i privatno od svog punoljetstva izgovorio, došao bi vjerojatno, taj književni policajac, do zapanjujućeg otkrića da sam sve zamislive stavove o toj stvari po nekoliko puta isprobao pa promijenio. Ali nijedan od njih nikad nije dovodio u pitanje moj fino uzgajani i paženi osjećaj vječnog i posvudašnjeg stranstvovanja.

Bilo je u ove trideset i tri godine koliko živim, uglavnom, u Hrvatskoj vremena kada sam gnjevno, ti bi rekao u afektu, odricao svoju vezu s hrvatskom kulturom i književnošću, te sam se zario da ću naći načina da svoje odricanje uklešem u kamen. I pronalazio sam u svom gnjevu forme i tumačenja tog paradoksa da sam Hrvat, ali da hrvatskoj kulturi i književnosti, onakvima kakvima sebe u ovom vremenu definiraju, ne pripadam. Iluzije da Hrvat mogu i ne biti nikad se nisam hvatao, kao što se nikad u nacionalnom smislu nisam određivao Jugoslavenom. To da sam Hrvat slučajna je, ali neizbježna stvar, koja nikakvim promjenama nije podložna, kao što promjenama nije podložno to tko su mi otac i mater.

Biti Hrvat pretpostavlja određeno, svakako nepromjenjivo prethodno preplitanje porodičnih i društvenih povijesti, unutar kojeg se, ne izbjegavajući da sam Hrvat, moram snaći. I onda sam se, gnjevan, na čas pokušavao snalaziti odricanjem od pripadanja aktualitetu hrvatske kulture i književnosti.

A onda sam, opet s vremenom, shvatio da na taj način ulazim u posve bespošteban glavoboljni paradoks po kojemu sam istovremeno stranac, Hrvat i izuzetak od aktualne hrvatske kulture i književnosti. Njezin, da tako kažemo, prisutni nepripadnik. Ubrzo sam, misleći dalje, od toga odustao...

Pripadati njemačkoj kulturi znači pripadati Goetheu, ali i Hitleru. Čim sam o tome krenuo misliti, shvatio sam da mi je uzaludno opirati se, jer ja doista pripadam kulturi Miroslava Krleže i Ante Pavelića. I to na način koji je, čini mi se, u određenim trenucima na granici opsesije. I to kako: možda prođu dani, možda je katkad prošla i cijela sedmica, da nisam svjesno mislio o Krleži ili o nečemu što mi je u svijest došlo s Krležom, ali kunem ti se u ove dvije ruke i u ovih deset prstiju koje po tastaturi ovoga MacBook Pro ekrana ispisuju riječi da otkako sam pošao u gimnaziju nije prošlo dana da nisam mislio o Anti Paveliću i o ustašama.

Ama nije prošlo dana da o Paveliću nisam mislio otkako sam kao desetogodišnjak, kopajući po ladici na Sepetarevcu, pronašao smrtni list svoga starijeg ujaka Mladena Rejca, poginulog njemačkog vojnika. U tom trenutku kada sam pronašao taj papir, na kojemu su dva žiga i dva znaka, njemački orao koji u kandža-

ma svojim drži svastiku, i hrvatska šahovnica iznad koje u pletter je upleteno slovo U, ušao sam za sva vremena u hrvatsku kulturu i književnost.

Krležu, međutim, dijelim s tobom, jer Krleža je pisac tvoga jezika i svijeta, tvog moraliteta i imaginacije, kao što je i pisac moga jezika i svijeta, mog moraliteta i imaginacije, ali Pavelića ja s tobom ne dijelim. On čini temeljnu razliku između nas dvojice i naših kulturnih i književnih pripadnosti.

Pripadnost nekoj kulturi i književnosti često se preciznije i jasnije izražava preko elemenata, pojava, ljudi, događaja koji u pripadniku izazivaju sram i nelagodu. Goethe jeste upečatljiv znak, prvi pokretač, jezikotvorac, stilotvorac i demjurg njemačke kulture i književnosti, ali da bi Goethea razumio, prihvatio, u se ga kao vruće olovo izlio, ne moraš biti Nijemac, samo moraš znati njemački i s Goetheom biti povezan kulturnim ili kulturno-identitetskim i književnim vezama koje te nužno ne čine Nijemcem. Ili te uopće ne čine Nijemcem. Ali da bi Hitlera poznavao kao svog, da bi ga tumačio kroz vlastiti stid, nelagodu, samoprijezir i samomržnju (ovo dvoje ne samo da nije zlo i naopako, nego poboljšava imunitet!), moraš biti Nijemac i moraš biti dio njemačke kulture i književnosti.

Dakle, nemam ja problem da se doživim dijelom iste kulture i književnosti čiji je prevažni dionik i tema svih tema Ante Pavelić. Ali baš nikako i nimalo ne prepoznajem u sebi išta zajedničko s, recimo, Mirom Gavranom. Nije moj problem, niti je to ikad mogao biti, Ante Pavelić, moj problem je rečeni Gavran! I moj problem je barem 75 posto hrvatskih pisaca, s kojima također nemam ni najmanjeg zajedničkog kulturnog ili književnog sadržaja.

Zajednički nam nije čak ni jezik, jer njihov jezik dramatično je suženiji, si-

Meni je već odavno bliži i prihvatljiviji sram čovjekov iz pogrešnih razloga, nego besramnost. Mi, dragi Basara, živimo okruženi besramnim svijetom, i to je ono najteže

romašniji i oskudniji od mog, koji je, po prilici, onako i onoliko širok, obuhvaćan i otvoren prema jezicima istogovorećih hrvatskih susjeda kakav je Krležin ili Ujevićev jezik. Barem 75 posto hrvatskih pisaca danas prema jeziku Miroslava Krleže i Tina Ujevića odnosi se kao prema stranom, dakle srpskom, bosanskom, crnogorskom jeziku. Ali nije to ono što ih za mene čini stranim piscima i što onda stvara šum u mojoj široj kulturnoj i književnoj autopercepciji i identifikaciji. Stranim ih čini to što oni ne pripadaju kulturi i književnosti Miroslava Krleže i Ante Pavelića. Prvog mimo obavezne lektire u osnovnoj školi nisu čitali, a ako su ga i čitali, manje ih se tiče nego Michel Houellebecq, recimo. A prema drugom su u boljem slučaju savršeno ravnodušni, slabo ga razlikuju od Draže Mihailovića, Heinricha Himmlera i Pol Pota, ne prihvaćaju da bi ih se on ikako mogao bliže ticati, a otkako je na valu Donalda Trumpe vlast Andreja Plenkovića počela pokazivati otvorene proustaške sentimente i započela rehabilitaciju NDH i samog Ante Pavelića, paze da se nijednom riječju slučajno ne očešu o Pavelića. U političkom, etičkom i egzistencijalnom smislu to je nepodnošljivo, ali u kulturnom i književnom pogledu predstavlja crtu razdvajanja. Ante Pavelić i ustaše tu kulturu i tu književnost naprosto čine živom i egzistentnom. Oni su njezino moralno iskuše-

Barem 75 posto hrvatskih pisaca danas prema jeziku Miroslava Krleže i Tina Ujevića odnosi se kao prema stranom, dakle srpskom, bosanskom, crnogorskom jeziku

nje, njezin pakao i njezino čistilište. Oko njih se, svjesno ili nesvjesno, okupljaju sve velike hrvatske teme. Na posve jednak način, ili još i dramatičnije, kao što su Adolf Hitler i Treći Reich crta razdvajanja njemačke kulture i književnosti. Ti, recimo, možeš biti hrvatski pisac kojemu će tvoj poglavnik biti vječni i neumrlji uzor ili češ na NDH i ustaše gledati iz neke perspektive koja se dramatično razlikuje, ili je potpuno suprotna od perspektive onog djeteta koje na Sepetarevcu kopa po ladicama i pronalazi porodične tajne. Ja sam, kao hrvatski pisac, spreman da te razumijem, da se suživim s konstrukcijom tvoga svijeta, koliko god on za mene bio moralno, civilizacijski i politički neprihvatljiv, ili koliko god emocionalno i intelektualno bio tuđi mom svijetu, ali ako je tebi Ante Pavelić ništa i ako su ti ustaše dekonstruirani pojam o kojem nemaš potrebe ništa misliti, onda mi ne pripadamo istoj kultu-

ri i književnosti. Onda si ti za mene mađarski (ovu riječ, kao i M. Krleža pišem sa dž, a ne sa d...), azerbejdžanski ili portugalski pisac, onda mi nikako ne možemo pripadati istoj kulturi i književnosti. Barem 75 posto živih spisateljica i pisaca u Hrvatskoj su mađarski, azerbejdžanski i portugalski pisci. Uključujući i one najcjenjenije i najpoštovanije, oko čijeg se lika i djela okupljaju službene institucije, te oko kojih se roji službena hrvatska kultura i književnost.

Ako pripadam kulturi Miroslava Krleže i Ante Pavelića, onda ta kultura ne može biti nijedna druga nego – hrvatska. Kao što kultura onog tko baštini Goethea i Hitlera ne može biti nijedna druga nego njemačka. To onda znači da sam ja ta živa hrvatska kultura i književnost, a da 75 posto živih hrvatskih spisateljica i pisaca njoj ne pripadaju i nju ne čine. Premda sam bio vrlo širokogrud, jer više je to od 75 posto njih. Dakle, ja jesam hrvatski pisac, htio to ili ne, iritiralo me to ili ne, išli mi Hrvati na živce ili ne, ali najmanje 75 posto njih nisu hrvatski pisci. Ne zato što to ne mogu biti ako ja jesam, nego zato što nemaju po čemu, osim po jeziku, biti hrvatski pisci. A jezik, rekli smo, nije dovoljan. I uglavnom im je, taj njihov jezik, vrlo siromašan, oskudan, očerupan, tvrd, krt i nemoćan.

Ne postoji kulturni, sudbinski, etički okvir za njihovu hrvatsku književnost.

Kao što, zanemarimo li Goethea i raznimjčimo li, degermaniziramo li Hitlera, ne postoji okvir za njemačku književnost. Na kraju, samo ja mogu prosuđivati jesu li ti hrvatski pisci stvarno hrvatski pisci – i ja kažem da nisu! – dok bi oni, prije nego što pokušaju reći za mene da nisam hrvatski pisac, najprije morali stvoriti okvir za hrvatsku književnost koji bi zanemario Antu Pavelića i ustaše (čime bi se, naravno, nužno zanemarilo i Krležu), a da time ne ponište i sve drugo što je hrvatska književnost ikad bila ili mogla biti. Naime, zanemarimo li Hitlera kao kolosalnu činjenicu njemačkoga kulturnog i književnog identiteta, zanemarili smo, tojest poništili, i Goethea.

Ukratko sam ti, dakle, izložio svoj slučaj – ili je to slučaj hrvatske književnosti? – da bih utvrdio kako su odricanje, a onda i konverzija, bespredmetni i nemoguću, pa tako i ono što Muharem Bazdulj, kako kažeš, navodi kao tvoje svjesno samouklanjanje iz srpske književnosti. To naprosto ne ide tako, jer tebi, Svetislavu Basari, nije dato da se samoukloniš, čak i ako bi čvrsto odlučio da takvu besmislicu učiniš i da na nju potrošiš golemu životu energiju, vrijeme i imaginaciju.

Koliko god se, naime, uklanjao, ti bi za sobom vukao srpsku književnost, i djelovao bi poput puža koji pokušava pobjeći od kuće, a kuća mu je stalno na leđima. Tako su tebi srpska kultura i književnost na leđima, pa ih se ne bi mogao osloboditi nikako, sve i da hoćeš. Ali nešto drugo itekako ti je dato: ti samim sobom, svjesno ili nesvjesno, određuješ što jest srpska književnost. Ali ne tako da govoriš ili pokazuješ što je dobro, a što nije, nego ti određuješ što jest, a što nije. I to činiš mimo svoje volje, samim svojim položajem i postojanjem. (Inače, volio bih pročitati taj Muharemov tekst, puno mi toga proteče između prstiju...)

Kovačev slučaj u svemu ovom je nešto drugo. Najprije, drugo je to bilo vrijeme i drukčiji bio je društveni i kulturni kontekst. Njegov “prelazak” iz srpske u hrvatsku književnost protestna je gesta, koju poštujem. Ali je to i čin očaja, kojim je Kovač svojim životom i sudbinom potvrdio da prelazak, osim što nema smisla, zapravo i nije moguć. Između ostalog, on nije moguć i zbog nedovoljne udaljenosti, te zbog nemogućnosti da se između dvaju kulturnih identiteta i dvaju sijamski prepletenih književnosti postave jasne granice.

Zanemarimo li Hitlera kao kolosalnu činjenicu njemačkoga kulturnog i književnog identiteta, zanemarili smo, tojest poništili, i Goethea

Možda i možeš od Srbina postati Mađžar, premda ne znam zašto bi na takvo što trošio vrijeme, ali ne možeš od Srbina postati Hrvat, niti od Hrvata postati Srbin. To ne možeš izvesti iz razloga koji se jednako neće svijetiti ni srpskim, ni hrvatskim nacionalistima, a taj je što u tebi, Srbinu, ionako već stanuje cijeli jedan Hrvat. I onda ćeš, u pokušaju konverzije u nešto što već ionako kolateralno jesti, biti primoran da zaradi vlastite potpune kroatizacije ubiješ Srbima u sebi. Time, međutim, ne postaješ Hrvat, nego invalid. Ili invalidni fanatik.

Mirko Kovač ništa u sebi, međutim, nije ubijao. Pokušao je cijelu stvar izvesti kao igru, pa je prepjevavao svoje cjelokupno književno djelo na najljepši hrvatski jezik u suvremenoj povijesti naših književnosti. Kovačev hrvatski je nevjerojatno lijep, i on je jedan od onih nekoliko hrvatskih pisaca čijem se jeziku divim. Kao što se, recimo, divim srpskom Miloša Crnjanskog. Ili tvom srpskom, ako ovo moje priznanje ne zvuči presentimentalno. No, to što je cijelog sebe nanovo ispisao na tom najljepšem hrvatskom, nije učinilo ništa za njegov prelaz s jedne na drugu stranu. Nije, zato što je preblizu. I nije, zato što je taj prelaz bio potreban Kovaču, makar i kao izraz njegova očaja, ali on nije trebao hrvatskoj književnosti.

Toj tjeskobnoj, za vlastito djelo i egzistenciju zabrinutoj čeljadi, Mirko Kovač mogao je biti samo netko tko će ih ugrožavati u njihovoj malovaroškoj zatvorenosti i sigurnosti, otprilike kao kad bi Cristiano Ronaldo odlučio u sljedećoj sezoni zaigrati fudbal u ekipi rekreativaca iz rakovičkog IMT-a. Samo bi im upropastio igru! E, tako bi ovima Kovač samo mogao upropastiti njihovu igru, koja, kako sam prethodno predočio, naprosto nije – hrvatska kultura i književnost.

Njega je, naime, Kovača, izvan svog društva ostavilo upravo onih 75 posto njih kojima je Ante Pavelić nitko i ništa. Svojim su ga, iz različitih razloga, mogli doživjeti i oni koji Pavelića doživljava-

ju kao ja, i oni koji u Paveliću vide svoga neumrlog poglavnika.

Usput si spomenuo i jednu za mene važnu temu – sram pred bolešću. Sram pred tuberkulozom. U mom ranom djetinjstvu, u Drveniku kod Makarske, bio je taj jedan Nikola, Nikola sa Čmilja, jer se Čmiljem zvao taj dio vale i dio sela gdje su bile njihove kuće. E, taj Nikola sa Čmilja bio je tuberan. Godine bile su 1969, 1970, 1971, a ja sam imao tri, četiri, pet godina i bilo me je, kao i ostale djece, svud po selu. Nitko nas nije čuvao ni držao, sve nam je bilo dopušteno i slobodno, osim što je meni bilo od None strogo zabranjeno da idem do kuća pod magistralom, spaljenih i polurazrušenih za vrijeme rata. Te kuće zvali smo profundama, a ja tamo nisam smio ići da ne padnem u tu profundu, u provaliju.

E, i dok smo tako jurili selom u apsolutnoj slobodi, sreli bi Nikolu sa Čmilja, koji je hodao s kraja na kraj vale, pa do Zaostroga, šetao je, blag i besposlen, potpuno odijeljen od ostalog svijeta, mnogo bliži djeci nego odraslima. Ono što ga je od odraslih dijelilo, činilo ga tuđim, nije bila njegova tuberkuloza, nego njegov sram od te tada već iščezle bolesti. Naime, tuberkuloza je, kao što znaš, već pedesetih prestajala biti problem u Jugoslaviji, antibiotici su temeljito riješili pošast koja je odredila prethodnih pola stoljeća, ili malo više, naše povijesti, kada smo se sa sela spustili u gradove i kad nas je u gradovima tuberkuloza masovno morila, a s nestankom tuberkuloze postupno je iščezavao i taj neobični, vrlo naš, južnoslavenski, sram od upravo te, iz nekog razloga sasvim nemuževne bolesti. Tako da u Drveniku 1969, 1970, 1971. za tuberanski sram nije znao više nitko osim Nikole sa Čmilja, posljednjeg tuberana u malom mistu.

Nagovarali su ga da se liječi, dovodili mu doktore, molili ga, ali on nije mogao. Bježao je glavom bez obzira, postidjen i nesretan zbog svoje bolesti i zbog onog što mu je tuberkuloza duhu činila. Do bar je bio s djecom zato što ga djeca ni na što nisu nagovarala ni tjerala. Na kraju je Nikola sa Čmilja usred jedne svoje šetnje, daleko od očiju sumještana, “bacio krv” i umro. Ugušio se vlastitom krvlju, pa je time umro i sram u Drveniku. Meni je već odavno bliži i prihvatljiviji sram čovjekov iz pogrešnih razloga, nego besramnost. Mi, dragi Basara, živimo okruženi besramnim svijetom, i to je ono najteže.

Pozdravljam te,
m N

ERA TEHNOLOŠKE REPUBLIKE

Više od 35 miliona ljudi je proteklih dana videlo 22 tačke manifesta izvučenog iz knjige Aleksa Karpa, prvog čoveka kompanije Palantir. To je zasad najotvorenija i najeksplicitnija slika naše bliske budućnosti, u kojoj će pristup inteligenciji verovatno biti važniji od pristupa kapitalu, zemlji ili nuklearnim šiframa. Između redova manifesta velikih tehnoloških kompanija, krije se nova pretnja koju mnogi nisu primetili

Piše Pavle Zlatić

Protivnik neće stati, a ekipa iz Silicijumske doline trebalo bi da se uozbilji i odraste, da vrati svoj dug. Trebalo bi da pomogne vojsci SAD u trci za AI naoružanjem i da zaboravi na sve kulturne ratove, „vouk“ aplikacije, i da prestane da se bavi tričarijama kao što je beskonačno skrolovanje na telefonima, ako želi da Amerika ostane svetionik Zapada, najveća sila na svetu i pobednik ovog i sledećeg veka.

To je, ukratko, politička platforma oko koje je raspisana knjiga Aleksa Karpa, prvog čoveka kompanije Palantir, „The Technological Republic: Hard Power, Soft Belief, and the Future of the West“ (Tehnološka republika: Tvrdna moć, meka uverenja i budućnost Zapada).

Knjiga nije prvi, svakako ni poslednji, politički manifest iz samog vrha korporativnog IT sveta, niti je prvi koji dolazi iz desnog korpusa okupljenog oko neizbe-

žnog čoveka iz senke Pitera Tila i pokreta „mračnog prosvetiteljstva“.

Ali zasad je najotvoreniji i najeksplicitniji u slikanju mogućeg sveta i naše bliske budućnosti, u kojoj će pristup inteligenciji verovatno biti važniji od pristupa kapitalu, zemlji ili nuklearnim šiframa.

Više od 35 miliona ljudi je proteklih

IZ PALANTIRA VEĆ DUGO GOVORE O ODBRANI ZAPADA I ZAPADNIH VREDNOSTI, A UPRKOS NIZU KRITIKA I NAPADA, KOMPANIJA NASTAVLJA DA BEZ IKAKVE ZADRŠKE JAVNO I SA PONOSOM POSLUJE U NAJPRLJAVIJIM I NAJOSETLJIVIJIM SEKTORIMA. NJIHOV PAKET USLUGA, OČIGLEDNO KORISTAN ONIMA KOJI GA PAPRENO PLAĆAJU, OBRAĐUJE GIGANTSKE KOLIČINE NAIZGLED NEPOVEZANIH PODATAKA, I TO ZA NAJRAZLIČITIJE KLIJENTE

dana videlo 22 tačke manifesta izvučenog iz Karpove knjige, u kojoj između ostalog piše da nisu sve kulture jednake, jer neke stvaraju „vitalni napredak“, dok su druge „regresivne i disfunkcionalne“, da se polako završava atomsko doba i počinje vreme veštačke inteligencije i neizbežnog AI naoružanja, ali i to kako Zapad mora da se odupre „plitkom iskušenju ispraznog pluralizma“.

„Zapad već pola veka odbija nacionalne kulture na račun inkluzivnosti. Ali na račun inkluzivnosti u šta?“, piše Karp.

Kritičari i analitičari njegovu poruku, čija je centralna teza da veštačka inteligencija nije puki alat, već ključni resurs moći, svode na nešto još jednostavnije – da će američki eksperiment preživeti samo ako se tehnološki ojača i revitalizuje čuveni vojnoindustrijski kompleks.

Iz Palantira već dugo govore o odbrani Zapada i zapadnih vrednosti, a uprkos nizu kritika i napada, kompanija nast-

vlja da bez ikakve zadržke javno i sa ponosom posluje u najprljavijim i najosebljivijim sektorima. Njihov paket usluga, očigledno koristan onima koji ga papreno plaćaju, obrađuje gigantske količine niza gled nepovezanih podataka, i to za najrazličitije klijente.

Na prvom mestu su vlade zapadnih sila koje plaćaju milionske sume za Palantirov softver, koji usisava i žvače najrazličitije podatke, od njihovih državnih i lokalnih birokratija i uprava, preko zdravstvenih sistema, do onoga čime raspolažu vojska, policija i bezbednosne službe.

Tako se usput redefiniše i pojam javno-privatnih partnerstava, koji je nekada označavao jednostavnije i opipljivije odnose. Privatnik napravi put, postavi sistem ili isporuču specijalnu opremu, makar ona bila i vojna. Sada, on direktno učestvuje u načinu na koji jedna država ili služba „vide“ svet i, važnije, učestvuje u donošenju onoga što se zove „kritične odluke“. A za Palantir je to već mnogo puta objašnjeno – softver učestvuje u odlučivanju šta su pretnje i rizici, šta su prioriteti, šta su mete, ali i šta je prihvatljivi kolateral.

A obični ljudi? Njima često preostaje samo da čekaju i nadaju se milosti novih tehnobogova (zvali se oni CEO, AI ili nekako treće). A ako se još malo pročešlja pomenuti manifest, ostaje im i da prihvate to da „kao i svi“ i oni imaju obavezu da se odazovu kad bude došlo do nekog rata.

Karpova gruba i otvorena lekcija nije i jedina kako-bi-trebalo-da-živimo lekcija koja je stigla ovih dana iz redova tehnološke elite. Kao što Karpovom karakteru priliči ogoljeni manifest, tako i prvom čoveku kompanije OpenAI Semu Altmanu priliči mnogo slatkorečivija, blaža i uviđenija poruka svetu o novoj ekonomskoj realnosti i potrebi za „novim društvenim ugovorom“.

Kada bi se dokument „Industrijska politika za doba inteligencije“ uprostio, centralna teza mogla bi da se svede na to da će veštačka inteligencija biti najvažnija civilizacijska tekovina, ključni resurs, osnova njene infrastrukture i glavni pogon za stvaranje nove vrednosti.

Altman i njegov tim praktično pozivaju ljude da prihvate da će veštačka inteligencija uskoro prosto biti pametnija od čoveka, ali da ipak postoji prostor „i za nas“. Da će, ako zaista napravimo taj novi dogovor, svako moći da učestvuje u novoj raspodeli bogatstva, i da će ljudi moći da

U TAKVOM SVETU, NEKI VID PATRIOTIZMA MOGAO BI DA BUDE I SPREMNOST DA SE SOPSTVENA ZEMLJA NE PREPUSTI TUĐOJ AI INFRASTRUKTURI, ŠTO SE OGLEDA U POMENUTOM AI SUVERENIZMU. ALI DELUJE DA BI PATRIOTSKI BILO INSISTIRATI NA TOME DA SE SVIM GRAĐANIMA OBEZBEDI JEDNAKO PRAVO NA PRISTUP TOJ KRITIČNOJ INFRASTRUKTURI

imaju neku vrstu dividendi u svetu kojim efikasnije upravlja AI.

Kroz tu prizmu, pojedeni poslovi, skraćena radna nedelja i ostali „viškovi“ mogu se posmatrati kao slobodno vreme koje se vraća građanima, a nadoknada iz novonastalih javnih fondova predstavlja osnovu za čuveni UBI – univerzalni lični dohodak.

Bez previše ulaženja u detalje, to je još jedna potvrda da, uprkos onome što je govorio 2023. godine, prvi čovek OpenAI ne vidi više veštačku inteligenciju kao sofisticirani softverski alat ili moćnu platformu za koju plaćamo dvadesetak dolara pretplate, već kao novu stavku na nečijem infostanu, pre kao vodu ili struju nego kao današnji internet. Nešto bez čega nećeš biti „normalan“ deo društva.

„Inteligencija će postati jeftina roba, koja će korisnicima biti dostupna na zahtev i moći će da je kupe na meru“, rekao je nedavno Altman.

Za tehnooptimiste i one koji su verovali u digitalni pacifizam, pa makar i delom lažni digitalni progresivizam, to ne zvuči toliko loše. Za one koji vole utopiju jednog Star Treka, to zvuči više nego pristojno – umesto da se tek posle civilizacijskog kraha dozovemo pameti, mašine će i pre toga preuzeti stvari u svoje ruke i upravljati najdosadnijim delovima, slati mejlove, praviti tabele, završavati poslove, dok će čovek moći da radi šta hoće, uživa i istražuje.

Međutim, kada se Karpova i Altmanova kreda iskombinuju i upakuju sa malo cinizma, deluje da čovečanstvo ubrzano ide ka nečemu što bi moglo da se nazove tehnopragmatizmom, a ako je Karp više u pravu, možda ima smisla uz pojam AI suverenosti ubaciti i nešto što bi moglo da se zove tehnopatriotizam.

U trenutku u kome korporacije sve više nadilaze države i državnost, pitanje je ka čemu je tačno usmeren takav patriotizam. Ako se čita Palantirova vizija, izgleda da je on sve manje usmeren prema nekoj državi i naciji, a više prema nekom sistemu vrednosti koji oni nazivaju „Zapadom“ (spominje se tamo i religija).

Deluje da bi možda posledično mogao biti usmeren i ka samoj veštačkoj inteligenciji, naravno onoj „našoj“, prema platformi koju je napravila i održava neka firma, koja je kodira, koja kupuje ili pravi čipove, koja nabavlja i sastavlja data centre, pa čak i energetska postrojenja, i obnavlja masne ugovore sa Pentagonom ili nečim sličnim. Možda malo i prema njenim akcionarima?

U takvom svetu, neki vid patriotizma mogao bi da bude i spremnost da se sopstvena zemlja ne prepusti tuđoj AI infrastrukturi, što se ogleda u pomenutom AI suverenizmu. Ali deluje da bi patriotski bilo insistirati na tome da se svim građanima obezbedi jednako pravo na pristup toj kritičnoj infrastrukturi.

Altman u dokumentu spominje i takozvano „pravo na AI“. Jer ako će inteligencija postati roba, onda nisu dovoljna ova pitanja koja provejavaju u javnosti poslednje dve godine – ko će trenirati, „proizvoditi“ i kontrolisati veštačku inteligenciju – nego se nameće novo pitanje: ko će moći da je priušti.

U svom dokumentu OpenAI predlaže rešenje, ali samo u veoma kratkim crtama. Da osnovni modeli budu široko dostupni, kroz besplatne ili veoma jeftine pristupne tačke, i da se podrže „edukacija, infrastruktura, povezanost i treninzi za uspešno korišćenje ovih sistema“. Kao i da se obezbedi da „radnici, mali biznisi, škole, biblioteke i zajednice ne budu isključene“ i da im budu dostupne mogućnosti koje povećavaju prilike.

Takođe predlaže široku podršku za obrazovanje, infrastrukturu, povezanost i obuke koje su potrebne da bi se ti sistemi koristili delotvorno, kao i mere koje bi obezbedile da radnici, mala preduzeća, škole, biblioteke i uskraćene zajednice ne budu „isključeni iz mogućnosti koje povećavaju produktivnost i otvaraju nove prilike“.

Međutim, bilo da je iskren ili ne, taj pasus zvuči kao spisak lepih želja, pomalo i izgovor, i opravdanje, ali i kao podloga nekog projektnog predloga za „bolji svet

za sve nas“ iz nekog drugog vremena u kom su operisale organizacije kao USA-ID i slične.

Čovečanstvo se uprkos silnim sličnim preporukama dosad nije izborilo sa raznim vidovima siromaštva. Milioni su i dalje gladni, ljudi žive pored kopova i fabrika i nemaju čist vazduh, pitku vodu, struju, a da ne pričamo o pristupu funkcionalnom internetu. U vremenu ekstremnih vremenskih pojava imamo i energetska siromaštva, a kada ga ne pojačavaju problemi koje prave klimatske promene, tu je rat u Iranu da jedan deo sveta gurne ka zelenijoj energiji, a drugi dublje ka energetske neizvesnosti.

To što se stanje promenilo iz toga da ljudi nemaju za ogrev, u to da ljudi ne mogu da se rashlade na paklenih 45 stepeni, u ovoj priči možda zvuči kao digresija, ali nije, jer je model isti. Ako živimo u vremenu u kojem voda, hlađenje i energija jesu politička pitanja prvog reda, zašto bi bilo neozbiljno pitati se da li će i pristup veštačkoj inteligenciji uskoro postati isto to? Odnosno, da li вреди već sada razmišljati o pojmu „AI siromaštva“?

Naročito kada se zna da se razne barijere već naziru. U ovom trenutku se pristup AI modelima i dalje može posmatrati kao pitanje ličnog komfora. Među pojedincima, neko koristi bazične besplatne verzije, neko plaća pretplatu (ili više njih), a neko zna i da podesi sopstveni model. Neke kompanije se oslanjaju na lični entuzijazam zaposlenih, neke im plaćaju timske pakete, neke imaju API, a neke imaju pristup lokalnim modelima, sopstvene data centre i milionske ugovore sa državom. Kada se te razlike dodatno ubrzaju i narastu, pretače da budu pitanje udobnosti i kozmetike.

Tu je i drugi sloj – pitanje privatnosti i zaključavanje korisnika u ekosistem. Možda američka vojska može sebi da priušti da se otkači od Antropikovog Kloda i pređe na nešto drugo (mada i to deluje mukotrno i teško), ali običan čovek ne može. Neko koji je „napunio“ svoj ChatGPT, Gemini ili Klod podacima, od najprizemnijih, preko poslovnih, do intimnih ili zdravstvenih (možda i napravio nekakav odnos sa njim/njom), verovatno neće imati znanja, resursa i vremena da svoje podatke prebaci na konkurentski model. A nije ni sigurno

šta će se desiti sa podacima, i pod kojim uslovima.

Slika postaje još zamršenija kada se u nju vrati pomalo zaboravljeni, a ovih dana revitalizovani Altmanov projekat Worldcoin, koji se sada još pretencioznije zove World, i koji bi trebalo da služi kao biometrijska identifikaciona kartica i dokaz da je neko čovek. Na papiru ideja zvuči elegantno, iako prilično distopijski – dovoljno je da na nekom od hiljada mesta širom sveta skenirate svoju dužicu pogledom u metalnu kuglu (!?) i aplikacije kao Tinder i Zoom će biti uverene da ste čovek, pa nećete morati više da rešavate CAPTCHA-u kada ih koristite. Tinder i Zoom su potvrdili partnerstvo sa Altmanovom firmom, koja tvrdi da

OBIČNO JE, IZUZEV ZANIMLJIVE STRATEGIJE FRANCUSKE AI KOMPANIJE MISTRAL I DOSADNIH PRIČA O REGULATIVI, EVROPA RETKO U AI VESTIMA. IPAK, NEDAVNO SE POJAVILA NAJAVA DA ĆE EU U NAREDNIH PET GODINA UTROSTRUČITI KAPACITETE SVOJIH DATA CENTARA, ALI IAKO SE STALNO POZIVA NA TRANSPARENTNOST, OVOG PUTA NEĆE SVE BITI JAVNO

je dosad „verifikovala“ 18 miliona ljudi.

Treći sloj je infrastruktura. U prilično uzbudljivih nekoliko nedelja u AI svetu su se probile još dve-tri vesti koje bi mogle da objasne kuda sve ovo ide. Pre svih, to što Gugl planira da uloži ogromnih 40 milijardi dolara u Antropik. Iako bi na prvu loptu moglo da se pomisli da je kompanija tako delom priznala da je posustala u trci potrošačkih jezičkih modela, jer dok ne izbaci nešto novo neće moći da se na pravi način bori sa sve omiljenijim Klodom i nedavno unapređenim ChatGPT, koji je preuzeo i primat u generisanju slika, to je daleko od istine.

Što bi Amerikanci rekli, Gugl pokriva sve baze, a ova investicija, od koje će 10 milijardi leći u kešu, služi tome da se Antropik još više veže za Guglovu kladu infrastrukturu i posledično vraća novac onome ko je „vlasnik cevke“, kroz koju protiče nova inteligencija. Antropik će dobiti prostor da brže razvija i skalira svoj model „Mythos“, a Gugl će dobiti

deo pristupa, strateško partnerstvo, ali i duboko vezanog platežnog klijenta.

Investicija podvlači da je naivno i površno posmatrati razvoj veštačke inteligencije samo kroz vidljive chatbotove i platforme koje ovih dana koriste svi, od klinaca koje mrzi da prave prezentacije za biologiju u osnovnoj, preko kancelarijskih radnika, do najvećih korporacija. Ona uključuje i ogromne infrastrukturne projekte, protok ogromnih suma novca, međusobnu povezanost, ali i siguran pečat na čovekovoj okolini.

Obično je, izuzev zanimljive strategije francuske AI kompanije Mistral i dosadnih priča o regulativi, Evropa retko u AI vestima. Ipak, nedavno se pojavila najava da će EU u narednih pet godina utrostručiti kapacitete svojih data centara, ali iako se stalno poziva na transparentnost, ovog puta neće sve biti javno. Mediji su objavili da su Majkrosoft i lobistička organizacija Digital Europe, čiji su članovi Amazon, Gugl i Meta, obezbedili da se u jednoj od evropskih regulativa nađe član koji ograničava javni pristup kritičnim informacijama o uticaju ovih data centara na čovekovu okolinu i označava ih kao tajne.

Sa jedne strane, to je dokaz da je čak i Evropa spremna da ovu trku trči prljavije, a sa druge činjenica da se i najčvršća pravila, i to ona koja neposredno utiču na čoveka, mogu rušiti zarad veštačke inteligencije. Ako ćemo opet biti cinični, Evropa se za nijansu tako približila Kini koja je od početka godine bila prilično tiha i fokusirala se na predstavljanje niza automatizovanih fabrika humanoidnih robota, u čemu (dok se neko drugi ne javi) očigledno vodi. Nedavno se pojavio i novi, pomalo zaboravljeni model Deepseek, ali se i dalje čeka na konkretnije, nefrizirane testove. Na prvu loptu, izgleda da su se opet fokusirali na efikasnost i solidne rezultate za malo para, naročito u odnosu na cene koje su za svoje najnaprednije modele nalepili OpenAI i Antropik. Zvuči poznato.

Možda će se ispostaviti da su Slovenci pre desetak godina bili mnogo pametniji nego što je tada delovalo, kada su u Ustav upisali pravo na vodu, a nisu bili ni u Africi, ni u Latinskoj Americi, ni blizu postapokaliptičnog filma kao čovečanstvo danas. Samo su na vreme razumeli da ono što danas izgleda kao simboličko pitanje i lepa evropska ideja, vrlo brzo može postati osnovno pitanje života. **N**

NAJGORI NAJUSPESNIJI FILM 2026. GODINE

Sladunjavi, tromi, mlitavi „Michael“ deluje kao trejler od 127 minuta sa svakim klišeom iz muzičkih filmova kojeg se možete setiti. A čak ni ne grebucka kontroverze svog junaka

Piše Ivan Radojčić

Neka pričaju šta hoće o Michaelu Jacksonu – a Bog zna da ima mnogo toga da se kaže – on nije bio dosadan. I imao je stila. Pa zašto onda film „Michael“ tako bolno oskudeva u svemu što je baš njega učinilo „Kraljem popa“?

Ova sladunjava, gotovo pobožno farsična biografija po svemu sudeći biće jedan od najgorih filmova 2026. godine – ponajpre zato što je ukinula sve što bi moglo da se smatra „dramatičnim“.

Loš je. Loš je. Stvarno, stvarno je loš. (You know it.) Producirali su ga njegovi rođaci i bliski saradnici, tako da niko nije očekivao da će taj portret biti oštar.

Najež koju očekujemo tokom čuvenog nastupa iz 1983. na „Motown 25“ uz „Billie Jean“ i tokom snimanja spota za „Thriller“ nikada se ne pojavljuje, jer su snimljeni na tako banalan način

Ali je ipak iznenađujuće da su napravili tako bezličan i jedva kompetentan film nalik onome uz šta se obično uspavljujemo na striming servisima. Ovo deluje kao montirani trejler od 127 minuta sa svakim klišeom iz muzičkih filmova kojeg se možete setiti.

Film klizi kroz Jacksonov život od ranih dana grupe The Jackson Five, terorisane od oca Joea, do njegovog proboja na scenu kao neverovatno originalnog i globalno obožavanog solo izvođača. Sve kulminira ogromnim koncertom na

Vembliju 1988. godine, kada je imao 30 godina. I tu ga ostavljamo, uz zbnunjujući natpis koji se pojavljuje na ekranu pre završne špice: „Priča se nastavlja“.

Michaelov 29-godišnji nećak Jaafar Jackson, sin Jermainea Jacksona, igra samog Michaela, i tako preuzima ulogu od Juliana Valdija kao desetogodišnje verzije u uvodnom delu filma; Jaafar rekonstruiše Michaelov scenski plesni i pevački stil sa izvanrednim, intuitivnim osećajem.

Ali šta je sa Michaelom van scene, van kamere, onim koji je bio poznat po nevoljnosti da daje intervju? Ovde se pojavljuje kao beskrajno nasmejana, blaga ličnost, sa glasom nalik dečjem, ptičjem cvrkutu, koji uživa sa svojim životinjskim društvom, duri se nad dečjom slikovnicom o Petru Panu i mršti se sa najnovijih hirovitosti i okrutnosti svog oca.

Možda je to zaista bio pravi Michael Jackson, ali film nije u stanju da preispita i analizira njegove stidljive, krhke manire, niti da ih oživi i u njima pronade strast i prkos njegovog ranog Ja – ili mogući izvor one kasnije, mračnije strane.

Joea tumači Colman Domingo, jedini glumac kome je dozvoljeno da se potpuno razmahne – jer je loša narav ovog lika bezbedno opšteprihvaćena – i Domingo je žestok i upečatljiv u gotovo pantomimskoj ulozi porodičnog patrijarha i mučitelja, koji brutalno eksploatiše svoje talentovane sinove, izvlačeći iz njih svaki cent.

Nia Long ima nezanimljivo osmišljenu ulogu Michaelove tužne majke Katherineine, dok Jamal R. Henderson igra Jermainea, Tre Horton Marlona, Rhyana Hill Tita, Joseph David-Jones Jackieja, a Jessica Sula La Toyu – svi u praktično nemim sporednim ulogama.

Kendrick Sampson ima vrlo malo materijala kao Quincy Jones, naročito u poređenju sa zbnunjujuće velikim akcentom na Michaelovog telohranitelja Billa Braya (KeiLyn Durrel Jones), s kojim Michael stalno razmenjuje značajne poglede.

Michaelov advokat John Branca potpisan je kao producent ovog filma, što bi moglo objasniti koliko je ovde istaknut, u interpretaciji Milesa Tellera. Uz onoliko nestašnog humora koliko to dozvoljava ozbiljan scenario Johna Logana, Mike Myers ima kratko pojavljivanje kao predsednik CBS-a Walter Yetnikoff, koji ganja MTV da bi Michael dobio medijski prostor.

„Michael“ prikazuje svog protagoni-

stu kao neku vrstu anđela koji, kada se ponaša neobično, to čini jer ga je na to naveo njegov otac. Nabavlja šimpanzu Bubblesa da mu bude prijatelj, ali možda i da ga zaštiti od Joeovog temperamenta.

Kada ide na operaciju nosa, to je ili zato što ga je Joe ubedio da mora biti savršen, ili zato što njegov nos previše liči na Joeov. Želi da bude najveća zvezda na svetu, ali deluje potpuno lišen ega: slava je jednostavno njegov način da se oslobodi očevoeg pritiska.

I naravno, Michael zapravo nikada nije imao pravo detinjstvo, jer mu ga je Joe oduzeo. Zato kao odrastao stalno traži društvo dece. Ali film zna šta ćete o tome odmah pomisliti. Zato postoje brojne scene – zaista brojne – u kojima posećuje decu po bolnicama, deli igračke i teši ih, dok ga neko posmatra sa vrata i blago se smeši.

Michael nikada nije imao pravo detinjstvo, jer mu ga je Joe oduzeo. Zato kao odrastao stalno traži društvo dece. Ali film zna šta ćete o tome odmah pomisliti. Zato postoje brojne scene - zaista brojne - u kojima posećuje decu po bolnicama, deli igračke i teši ih

Ovaj Michael je ravan lik, jedva da je čovek. Hagiografija je standardni pristup u svim biografskim filmovima u kojima učestvuju naslednici ili vlasnici zaostavštine, bilo da su dokumentarni ili igrani, kao da publika ne može da podnese ni nagoveštaj da neka ličnost možda nije svetac – ili makar žrtva.

Ideja da je čovek – neko ko se ljuti, ogorči ili ima malo ega – zapravo lakše razumljiv, uverljiviji i na kraju simpatičniji, kao da je nestala kod većine filmskih autora.

Jer, naravno, svaki život može delovati kao trijumf ako priču završite neposredno pre nego što stvari postanu teške. Film izostavlja najteže periode koji su mučili Jacksona; operacija nakon opekotina trećeg stepena 1984. godine sada se prikazuje uglavnom kao pokretač njegovog uspeha i odlučnosti da „širi svoju svetlost, ljubav i radost, da leči“, ali nikada ne vidimo zavisnost od lekova protiv bolova koja je iz toga proistekla.

Da ne znate bolje, pomislili biste da je

Jackson, koji je preminuo 2009. godine, nastupio na Vembliju 1988. i da nakon toga više nikada nije imao problem u životu.

Film je producirao Graham King, koji je stajao iza još jednog pop biopika, „Bohemian Rhapsody“. Ali taj je film osvojio četiri Oskara, dok će „Michael“ verovatnije biti kandidat za Zlatnu malinu.

Scenario koji potpisuje tim advokata – izvinite, John Logan – prati formulu. Većina filmskih priča o životima muzičara jeste takva, a neke, poput „Elvisa“, i dalje su fantastične uprkos tim poznatim ograničenjima. Ono što, međutim, nisam očekivao od filma o verovatno najvećem zabavljaču svih vremena jeste da će biti toliko lišen, pa, zabave. Najčež koju očekujemo tokom čuvenog nastupa iz 1983. na „Motown 25“ uz „Billie Jean“ i tokom snimanja spota za „Thriller“ nikada se ne pojavljuje, jer su snimljeni na tako banalan način.

Pošto „Michael“ nije opterećen time koliko je Jacksonov život kasnije postao čudan, uznemirujuć i tužan, zar ne bi trebalo da obiluje zabavom i vizuelnim spektaklom?

Graham King i porodica Jackson navodno razmatraju „Michael 2“; ako se to desi, moraće da pronađu potpuno drugačiji stil snimanja. Jer ovo je frustrirajuće plitak i trom film, koji nezgrapno nagoveštava drugi deo priče koji možda hoće, a možda i neće biti snimljen za nekoliko godina – period Jacksonovog života u kojem je njegovo ponašanje postajalo sve zagonetnije, uključujući i incident kada je držao bebu iznad balkona hotela – kao i suočavanje sa optužbama za seksualno zlostavljanje.

Ta ista komplikovana i slojevita zaostavština je razlog što je HBO dokumentarac koji daje prostor dvojici muškaraca da ispričaju svoje optužbe uklonjen sa platforme; ne možete ga gledati, kao da nikada nije ni postojao.

Medijski cirkus koji okružuje svaku slavnu ličnost nudi nam verzije njih samih u koje možemo da biraemo da verujemo.

„Michael“ pokušava da ponudi verziju Michaela Jacksona koja, začudo, odgovara onome što je filmska verzija Joea Jacksona oduvek želela: savršeno dete, vrhunskog izvođača i ništa više od toga.

„To je ono što ljudi žele“, kaže Michael producentu Quincyju Jonesu u studiju za snimanje. „Čisti eskapizam.“ **N**

Pa dobro, da li je mali varao?

I sujeta i milijarde dolara i ambicija i... analne kuglice: sve to stalo je na 64 polja dokumentarnog filma „Untold: Chess Mates“ (Netflix), o skandalu između Hansa Niemanna i Magnusa Carlsena. A istina?

Piše Vladimir Novaković

U modernom svetu zaista se sve vrti oko mode. Kojim god poslom da se baviš, jedina stvarna šansa za uspeh je da u pravom trenutku ponudiš nešto što će privući veliku pažnju i zainteresovati mnogo ljudi.

I pre gledanja aprilskog nastavka „Untold“ serije dokumentaraca dvoznačnog imena „Chess Mates“, bio sam siguran da pre petnaestak godina niko ni u snu nije mogao da predvidi da će šah ovih dana biti toliko popularan, da mu Netflix posveti dve priče u samo tri meseca, a sada sam svedočanstva o tome dobio i od insajdera.

Protagonisti ove serije su Magnus Carlsen, 35-godišnji norveški šampion, koji već deceniju i po dominira svetskim šahom i sve oko njega je tačno kako i očekujete od osobe opisane u prvom delu ove rečenice, i trinaest godina mlađi Amerikanac Hans Niemann, skoro pa nadrealni lik.

Tokom 75 minuta trajanja na ekranu se pojavljuju i tri prateća lika – Carlsenov otac (kako zamišljate nordijsku verziju tate elitnog individualnog takmičara) i dva ključna lika platforme Chess.com, koja se profilisala u lidera globalnog on-

line šaha (čitaj: napravila stotine miliona) – koji se s vremenom takođe pretvorio u protagoniste, dok je jedini svedok sa nekakvom distancom Hikaru Nakamura, trenutni svetski broj dva.

U najkraćim crtama „Untold: Chess Mates“ je relativno dobra televizija. Do spojlera ću doći tek u drugoj polovini teksta, ali i kada ih pročitate ima smisla da ovu priču i odgledate – i ako ne znate šta se desilo, sadržaj je prilično predvidiv, ali je prava vrednost dokumentarca u držanju aktera tokom čitave priče.

U debelom zapečku do 2020, šah je za kratko vreme naprosto eksplodirao. Inicijalna kapisla bila je pandemija, tokom koje su online platforme za nekoliko nedelja iz faze pukog preživljavanja prešle u viralnu aktivnost, i Chess.com je nakon više od decenije tavorenja nedavno probio vrednost od milijardu dolara.

Sâm Netflix zajahao je talas i pojačao ga mini-serijom „The Queen’s Gambit“, koja je izašla u oktobru iste godine, dok je bitka sa COVID-om bila u punom jeku. Istovremeno, potpuno se promenio profil vodećih svetskih šahista. Osamdesetih to su uglavnom bili ljudi u zrelim godinama i većinom iz SSSR-a i Istočnog bloka,

ne baš idealan kombo za druželjubivost. U ovom trenutku je svaki od 15 vodećih na svetskoj listi mlađi nego Messi i Ronaldo, a sedmorica su rođena u ovom veku.

MAGNUS CARLSEN: NAJBOLJI NA FIDE, DESETI NA FPL

Oko 2010, na svetsku scenu se peo Magnus Carlsen, vunderkind iz gradića Tønsberg, smeštenog na ulasku u Oslofjord. Pre njega taj maleni grad bio je globalni lider u doba kada je lov na kitove, sredinom XIX veka, pretvoren u pravu industriju.

U najuži vrh ušao je tokom 2009, kada se najpre probio među tri najbolja na FIDE listi, a zatim osvojio Svetsko prvenstvo u biclu. Od 2011. konstantno je broj jedan po rejtingu (u međuvremenu oborio rekord po kontinuitetu na vrhu), a njegovu prvu svetsku titulu u klasičnom šahu zapamtio sam dobro, jer je Vishvanatana Ananda pobedio na moj 40. rođendan, novembra 2013.

Posle toga dileme nije bilo. Pet puta u nizu bio je klasični prvak sveta (mečevi za prvaka igraju se svake druge godine), šest puta bio je rapid šampion, a devet

puta osvajao titulu u blicu (u obe brze varijante osvojio je titule 2025. i braniće ih ove godine). Paralelno sa sportskom karijerom bez premca (FIDE ga je povodom svoje stogodišnjice 2024. izabrala za najboljeg u istoriji), Carlsen je postao i preduzetnik, kao i ostali vodeći sportisti današnjice.

HANS NIEMANN I CHESS.COM

Dok je Carlsen proveo detinjstvo zaštićen i podstican sa svih strana, Niemann svoje odrastanje opisuje pakleno – od škole do škole maltretiran je zbog svoje ljubavi prema šahu (vidi pod: Jocks vs Nerds), a ni porodica nije podržavala njegovu želju da život posveti igri na 64 polja.

Zato je sa 16 godina rešio da napusti Connecticut, gde su se te godine nalazili, i preseli se u najveći američki grad. Na njegovim ulicama, igrajući protiv lokalaca starijih i po 30–40 godina, on je usavršio kvalitete kakve klasično školovani šahisti nemaju, na sličan način na koji terenče u faveli izbrusi fudbalera, a beton između zgrada u getu košarkaša.

Istovremeno je počeo da uz pomoć interneta gradi imidž – pokrenuo je Twitch kanal sa petnaest, godinu kasnije već je stekao veliku popularnost, taman na vreme za eksploziju popularnosti šaha. Kako su u isto vreme kanale na Twitchu pokrenuli i vodeći šahisti današnjice, kao Carlsen i Nakamura, s vremenom je Niemann igrajući na Chess.com-u naletao i na njih.

Kao tinejdžer Hans je na Twitchu razvio personu koju bismo mogli opisati kao prilično intenzivnu, sa tendencijama brzog ulaska u zonu neprijatnosti. Da se radi o momku sa velikim ambicijama bilo je svima jasno već posle nekoliko minuta, a da se utvrdi kako mu ponašanje nije u skladu sa standardima pristojnosti nije trebalo ni toliko.

Niemann je u online svetu izgradio ime do te mere da su ga приметili i ljudi koji stoje iza Chess.com-a, pre svih Daniel Rensch (koji ima funkciju Chief Chess Officera), i tu kreće zaplet čitave priče.

Rensch je u Niemannu prepoznao tačno ono što njihovom projektu treba. Hans je sa svoje strane video saradnju kao prećicu ka stvarima koje su mu bile van dometa. Kao i Carlsen, on je dobar deo vremena delovao unutar sistema i izgradio ime kao jedan od najvećih američkih talenata svoje generacije, ali je za

mnoge stvari morao da se pobrine sâm, pa ga je put vodio do egzotičnih destinacija kao što je Paraćin, gde je u februaru 2021. osvojio prvo mesto na Zimskom šahovskom festivalu.

Sada, prvi put, on ima zaštitnike dovoljno moćne da ga proguraju na veliku scenu, tako da se godinu i po posle boravka u srcu Pomoravlja i okršaja sa 12-godišnjacima obreo u Miamiju, na FTX Crypto kupu, gde se elitni igrači po Rapid sistemu bore za nagradni fond od 210.000 dolara.

Uključivanje igrača koji je tri meseca ranije prvi put ušao u top 100 na turniru koji okuplja najužu elitu svetskog šaha izazvalo je veliku pažnju i od ostale sedmorke nije ocenjeno najbolje. Niemann je u šahovskim krugovima bio dobro poznat i po igri i po ponašanju.

Onda se u drugom kolu turnira dogodio šok, jer je Amerikanac pobedio Carlse na u prvoj od četiri partije (ostale tri pripale su Norvežaninu, sa njima i pobeda u meču od 3:1, nije da se to najbolje razumelo iz samog filma), a zatim intervju posle pobede sveo na jednu rečenicu (Neka šah govori za sebe) i drop mic momenat.

BOLJE DA NIŠTA NE KAŽEM

Nekoliko nedelja kasnije u St. Louisu se igrao Sinquefeld Cup, gde je ponovo Niemannovo učešće bilo neočekivano, jer je imao znatno niži rejting od svih ostalih učesnika. U trećem kolu on je opet igrao sa Carlsenom, ovog puta po klasičnim pravilima.

Ovaj meč je u centru kontroverze. Ukratko, očekujući zasedu, Norvežanin je zaigrao veoma neobično otvaranje, da bi umanjio šanse rivalu da ga iznenadi pripremljenošću. Međutim, Niemann je od prvog trenutka zaigrao perfektno i konačno dobio partiju, ne napravivši nijednu grešku.

Bio je to prvi meč u Carlsenovoj karijeri u kojem nije znao šta se događa i sumnja koja se probudila još u Miamiju sada je pretvorena u potpunu sigurnost – Niemann je varao. Chess.com je pokrenuo istragu uz pomoć softvera, za koji tvrde da je najbolji za suzbijanje varanja na svetu, i utvrdio da je Niemann u više intervala tokom karijere uhvaćen u varanju, od svoje dvanaeste godine, pa do tada.

Rensch i Allebest odlučili su da mu suspenduju nalog na Chess.com-u i na taj način prekinu svaki vid saradnje. On je

svoju ulogu odigrao i više im nije bio potreban.

Onda smo saznali da je na tu odluku uticao Carlsenov otac, jer je u toku bio završni deo pregovora o otkupu Play Magnusa, koji je Allebest mesecima pre toga pokrenuo. Kao direktan konkurent, Carlsen godinama nije nastupao na takmičenjima koja organizuje Chess.com i deo dogovora bio je da se on vrati na njih. Ispostavilo se da je dogovor sklopljen i da je Magnus zaigrao već pre kraja godine.

Niemann je nastavio turnir i završio na sredini. Pošto varanje nije dokazano, nekoliko meseci posle turnira u St. Louisu podigao je tužbu na 100 miliona dolara protiv porodice Carlsen i ljudi iz Chess.com-a, koje je tužio za defamaciju. Slučaj je završen vansudskim poravnanjem, a Magnus je to objasnio rečima – američko pravosuđe je užasno.

DVAPUT STEŽI, TRIPUT OPUSTI

Na kraju svega svi akteri su izašli zadovoljni osim Niemann – mada je finansijski oštećen i mada je sada mnogo bliži vrhu nego pre, još nije dokazao da je u stanju da bude najbolji na svetu.

Nego, kako se vara u šahu?

Generalno se koristi pomoć kompjutera – čak i najbolji šahisti na svetu, koji priznaju da je Carlsen bolji od njih, slažu se u tome da bi uz pomoć kompjutera bilo moguće dobiti svaku partiju i protiv njega.

Niemanna su uhvatili kako vara online, ali u St. Louisu su sedeli jedan prekoputa drugog. Šta se tu desilo? Rasprava o tehnikama uglavnom se vrtela oko Jamesa Bonda i raznih pomagala koja mu dodeljuje Q, sve dok u jednom od komentara na društvenim mrežama nije pomenuto ono što je kontroverzu zapravo i učinilo toliko, khm, zvučnom.

Teorija kaže da je idealno rešenje korišćenje analnih kuglica sa električnim impulsom. Nisu ulazili u detalje toliko precizno, ali izgleda da je moguća dvo-smerna komunikacija, da li Morzeovom azbukom, ili nekim šahu primerenim drugim kodom. Igrač bi, valjda, trebalo da poruke šalje stezanjem i opuštanjem, a da ih s druge strane dobija u formi lagane struje.

Imam tu nekoliko desetina pitanja, ali možda je bolje da ovde stanem. Slučaj je i tako stavljen ad acta, jer se više ništa ne može dokazati. **N**

SVETI GRAL RODITELJSTVA

Kako da dete zavoli da uči?

Niko ne voli da bude glup! Zato bi bilo idealno da se svaka epizoda učenja završi doživljajem uvećane kompetentnosti, a ne samo sa olakšanjem jer je muka prošla

Piše Vladimir Borovnica

Urbana legenda kaže da je Alija Sirotanović od Tita tražio samo veću lopatu. Istina ili propaganda – ne znam, ali mogu da zamislim i tinejdzera koji traži veći domaći, koji je odgovoran, koji promišlja o svojoj budućnosti, kojeg ne treba podsećati, koji čezne za odgovornostima...

Lako mi je da zamislim takvog učenika ne zato što sam ga video rođenim očima (povremeno se u prirodnom staništu sreću primerci slični ovom opisu, doduše iznimno retko), već zato

što sam hiljadu puta slušao o takvom tinejdzeru. Slušao u okviru moralno-političke nastave umornih i isfrustri-ranih roditelja koji pokušavaju da probude odgovornost svojih tinejdzera. Ta

Krenuću od neefikasnih formi nagrade. Ako budeš odličan, kupićemo ti iPhone na kraju godine (a obraćamo se učeniku koji se bori sa jedinicama i koji je „zapušten“ kako po pitanju znanja, tako i po pitanju radnih navika)

nastava je nekada nežna, puna ljubavi i podrške, nešto češće oštra, opterećena kritikama i crnim slutnjama po principu „ako se ne uozbiljiš, radićeš u ____“ (popunite najomraženijim lancem maloprodaje, a kada sam ja bio dete aktuelna su bila neka druga zanimanja).

Svakom poštenom ljubitelju empirije (naspram pasioniranog ideologa) jasno je da moralno politička nastava retko daje rezultate, a posebno u gorenavedenom slučaju. Objašnjenje je jednostavno – omladincu se pamet razvila (ako sumnjate u pamet tinejdzera, samo se prisetite prethodne

Verujem da većina nas pamti onog jednog genijalnog nastavnika iz OŠ kod kojeg su svi znali gradivo (u mom slučaju u pitanju je Mića biologičar). Jednostavno rečeno, ako ikako možete, obezbedite detetu medijum koji gradivo predstavlja na interesantan način

porodične diskusije), ali i dalje nije na vlasti, što je već očigledno! Uostalom svakome ko je pušač na primer, ili ko, ne daj bože, ima višak kilograma pamet nije u punoj meri na vlasti.

Za ljubitelje akademskih objašnjenja, prefrontalne regije se dovršavaju tek sa dvadeset pet godina, te su adolescenti u proseku bitno impulsivniji, skloniji riziku (posebno u potrazi za zadovoljstvom i kada su među vršnjacima), sveukupno bitno manje promišljeni od odraslih. Samim tim, sve i da uspemo da im prodamo priču o značaju obrazovanja i radnih navika, taj uvid verovatno neće imati moći da ih zaustavi u skrolovanju, igranju igrice ili odlasku na žurku. Kada priču zakomplikujemo i identitetom i nastojanjima da se uspostavi autonomija u odnosu na roditelje, te značajem identifikacije sa vrednostima vršnjačke grupe, šanse za uspeh instaliranja odgovornosti u mlad mozak približavaju se nuli.

I naravno, standardno pitanje – ima li nade? I naravno standardni odgovor – ima. Da nema, ne bih se ni bavio temom. Da li je lako? Na to ne moram ni da odgovoram.

Krenimo od onoga što sigurno ne radi.

Kritike – daju rezultate, ali samo iz prve ili druge, a i to ponekad. Kao kada palite auto sa istrošenim akumulatorem tokom zime. Ako nije upalila prva-druga kritika (desi se ponekad), gotovo je izvesno da stota neće pomoći. U najmanje lošem scenariju rezultiraće kreiranjem kanala između dva uha, a u lošijem scenariju rezultiraće prkosom! A prkos je vrlo gadan neprijatelj. Što ste tvrdi, i on je gori.

Situacija sa kaznama je slična, samo još gora. Naime, kazne imaju puno nuzefekata, pre svega po odnos. Negativni scenariji su brojni. Pomenuti samo najčešće. Krenimo od pomenutog prkosa. U tom slučaju kazna više ne postoji. Naime, što roditelj više kažnjava

dete, ono se oseća više poniženo i besno, a jedini način da brani sopstveno dostojanstvo i autonomiju je da ne čini ono što roditelj od njega traži. Roditeljska nemoć je jedina kompenzacija za poniženje i bes koje kazna donosi.

Druga neželjena opcija je pokornost – nadam se da niko to ne želi za svoje dete uprkos eventualnim pozitivnim efektima poput dobrog školskog uspeha. Treća neželjena opcija je kombinacija radikalnih i/ili kumulativnih kazni od kojih roditelji kasnije moraju da odustanu – „zabranjen ti je izlazak u naredne tri godine“. Četvrta je raspoloživa između roditelja, jedan bi da disciplinuje, drugi to doživljava kao nasilje, uleće u makazice i tako u krug koji se prekida ili nasiljem ili distanciranjem prvog (ili i jednim i drugim).

Mislim da sam dovoljno zamračio sliku.

Da li ovo znači da treba potpuno odustatati od kazni? Rekao bih – ne, one imaju ponekada smisla. Ali ne smeju biti ponižavajuće (narušava i odnos i dostojanstvo), po mogućstvu treba da budu restitutivno-konstruktivne. Drugim rečima, ili da popravljaju štetu (okreći zid koji si išarao) ili da grade nešto što je važno i u interesu samog deteta (poput tradicionalne kazne sklekovima za nedisciplinu na treningu) i daleko najvažnije: nikada ne smeju da diraju u ono što bismo nazvali potrebama za afektivnom vezanošću i sigurnošću – ljubav, nega, uteha i njihovi derivati poput obrazovanja i sl. O tome je već bilo reči i u nekoj od prethodnih priča, ali nije zgoreg ponoviti – nikad, zaista nikad, ne treba decu kažnjavati fizički.

Pored navedenog, ako i uvodimo eventualne kazne, važno je istaći da je za efektivnost kazne daleko važnije da ona bude neposredno nakon nepočinstva, no kolika je. Možda je najjednostavnije pravilo mala kazna (u cilju smanjivanja nuzefekata), ali neposredno nakon (ne)dela – prototip u dečjem

slučaju, ako ne uradiš domaći do 19 h, nema crtaća pre spavanja. Čak i tada je bolje da probamo da to formulišemo kao nagradu za obavljanje sopstvenih obaveza nego kao kaznu za neobavljanje.

Stigosmo i do nagrada. Na prvi pogled zvuči da su one bolje od kazni, ali nažalost ni one nisu panacea. Krenuću od neefikasnih formi nagrade. Ako budeš odličan, kupićemo ti iPhone na kraju godine (a obračamo se učeniku koji se bori sa jedinicama i koji je „zapušten“ kako po pitanju znanja, tako i po pitanju radnih navika). Svest o dalekoj, pa čak i velikoj i veoma poželjnoj nagradi (zamislite npr. auto za maturanta) po pravilu nije dovoljan organizator. Recept „puno dobrog ponašanja za veliku nagradu“ može da upali samo kod visoko motivisanih i disciplinovanih, zrelih ljudi. Kod tinejdžera dosta teško. Mnogo je bolja opcija „mala nagrada za malu jedinicu dobrog ponašanja“, po principu „ako završiš domaći do 17 h, ideš u školsko“.

Opet, kao i za kaznu mnogo je važnije da nagrada bude neposredna. E sada, nije ni to univerzalno rešenje. Naime, istraživanja pokazuju da nagrade (kao i kazne za koje je to intuitivno očiglednije) nepovoljno utiču na onu najcenjeniju kategoriju motivacije. Govorim o intrinzičkoj motivaciji (nasuprot ekstrinzičkoj). Čitaoci potkovani akademskom psihologijom prepoznaju teoriju samodeterminacije. Govorim o učeniku koji ne samo da želi dobre ocene, ili koji uči da bi dobio nagradu ili izbegao kaznu, već o onom koji uči jer voli da uči. Počnite da plaćate detetu koje voli da crta za svaki nacrtani crtež i ono će prestati da crta bez para. Jednostavno rečeno, nagrade narušavaju najkvalitetniju vrstu motivacije. Ozbiljna pat-pozicija. Nit priča, nit kazne, nit nagrade. Šta onda?

Sušтина je akumulirati što je moguće više trenutaka u životu tokom kojih

će učenje biti pozitivno iskustvo. Deluje utopijski, ali nije potpuno nerealno. Verujem da većina nas pamti onog jednog genijalnog nastavnika iz OŠ kod kojeg su svi znali gradivo (u mom slučaju u pitanju je Mića biologičar). Jednostavno rečeno, ako ikako možete, obezbedite detetu medijum koji gradivo predstavlja na interesantan način. Probajte da uložite vreme, budete kreativni. Negujte „radost saznanja“.

Pored toga, pokušajte da se to učenje koliko je god moguće odvija u prijatnoj atmosferi, da dete/tinejdžer ima doživljaj prihvaćenosti jer uči (u praksi to znači minimum pritiska koji je neophodan da bi do učenja došlo, onog momenta kada učenje krene važno je da roditelj ume sebe da „iskulira“ i da se ubaci u pozitivan mod). Iza toga važno je da dete/adolescent u samom radu ima autonomiju (ohrabrite ga da pokušava, da greši, da nađe sam dovoljno dobro rešenje). To je između ostalog odgovor na pitanje „da li mi treba da učimo umesto njega“. Naravno da

Počnite da plaćate detetu koje voli da crta za svaki nacrtani crtež i ono će prestati da crta bez para. Jednostavno rečeno, nagrade narušavaju najkvalitetniju vrstu motivacije

ne treba. Da li treba pomoći u organizaciono-motivacionom smislu (da napomenem da su to funkcije koje imaju veze sa onim nerazvijenim čeonim regijama)? O da!

I konačno, možda najvažnije pravilo. Niko ne voli da bude glup! Čak se i oni koji se „prave glupi“ (stereotip muškarca koji „ne ume“ da pere sudove) osećaju pametno jer su nekog nadmudrili. Bilo bi idealno da se svaka epizoda učenja završi doživljajem uvećane kompetentnosti, a ne samo sa olakšanjem jer je muka prošla. Bolje je vežbati određeni tip zadatka iz matematike sve dok dete zaista ne savlada taj tip, do

nivoa da mu bude lagano da ga uradi, što na primer traje sat vremena, nego vežbati raznorodne zadatke isto to vreme. Neka do olakšanja dođe jer je dete nešto naučilo, a ne samo jer se rad završio. Tek onda ima nade da se zaseje seme ljubavi prema učenju.

Veština dobrog učitelja između ostalog je i da ume da izdeli gradivo na celine koje se daju savladati u jednom zalogažu (mali koraci na putu do cilja). Tek kada dete stvarno zavoli učenje, ima smisla ostavljati ga u zbulu i neizdržu koje kreira radoznalost za sledeću epizodu (poput latinoameričkih sapunica). Dokle god ne dodete u tu tačku, nastojite da se svaka epizoda učenja završi jasnim doživljajem napretka.

Možda je najjednostavnije reći da je suština u tome da je cilj samo učenje učiniti prijatnim iskustvom (jer je interesantno, jer se dešava u prijatnoj atmosferi, jer izlazimo iz njega pametniji...), a ne usaditi ideju da je dobro učiti – to može u pozitivnom slučaju biti neplanirani indirektni pozitivan efekat. **N**

MLADI U SRCU NAFTNIH OPERACIJA

Studenti Tehničkog fakulteta „Mihajlo Pupin“ posetili kompaniju NIS

Da put od fakultetske klupe do realnog radnog okruženja može biti inspirativan, pokazale su posete studenata Tehničkog fakulteta „Mihajlo Pupin“ iz Zrenjanina pogonima Naftnih servisa kompanije NIS. Budući inženjeri dobili su priliku da izađu iz okvira udžbenika i zakorače u svet kompleksnih naftnih operacija, a poseta je realizovana kroz NIS-ov program „Energija znanja“.

U okviru dve odvojene posete organizovan je sadržaj koji studentima omogućava direktan uvid u rad na terenu i u radionicama, uz prilagođavanje programa njihovom nivou znanja. Prva poseta bila je usmerena na upoznavanje sa osnovnim operacijama u oblasti remonta i cementacije, dok je druga poseta bila posvećena segmentu eksploatacijske opreme.

„Za studente ovakav vid posete predstavlja značajan korak u razumevanju realnog radnog okruženja, jer im omogućava

da teorijska znanja povežu sa konkretnim procesima, opremom i izazovima iz prakse. Sa druge strane, za kompaniju ovakve inicijative imaju dugoročan značaj, jer doprinose jačanju saradnje sa obrazovnim institucijama, pravovremenom prepoznavanju potencijalnih kadrova i stvaranju baze mladih stručnjaka koji su već upoznati sa osnovnim principima rada i standardima naftne industrije“, ističe Vaso

Maksimović, vodeći instruktor tehničkih obuka u Naftnim servisima.

Značaj praktičnog iskustva potvrđuje i prof. dr Ljiljana Radovanović.

„Ova saradnja je ono što nam je najviše potrebno kako bi studenti stekli sliku o stvarnom radnom okruženju i mogućnostima razvoja karijere. Na taj način obrazovne institucije unapređuju kvalitet nastave, a kompanija ima priliku da prepozna i razvije budući kadar i time stvori kvalitetnu vezu između obrazovanja i tržišta rada“, kaže profesorka Radovanović.

Student četvrte godine Radomir Zvijer ističe porodičnu tradiciju kao motivaciju, ali i svest o značaju industrije: „Voleo bih da nastavim karijeru u naftnoj industriji jer je to posao koji je značajan za ceo svet. Ja bih bio treća generacija naftaša u porodici, a za mene je najznačajnije da vidim kako se znanje iz literature konkretno primenjuje da bi se posao obavio maksimalno efikasno.“

Kasko osiguranje?

Dostupno
i ONLINE

Bolje sada.

Uz UNIQA kasko osiguranje vozila, osigurajte svoj **auto, putnike i ljubimce** u vožnji, uz dodatno pokrivanje **pomoći na putu**.

Za svaku kasko polisu UNIQA će posaditi drvo, jer odgovornost se živi na duge staze.

Brzo. Jednostavno.

Dostupno na UNIQA prodajnim mestima.

PUTNO OSIGURANJE

UVEK NA
DOBROM PUTU

KUPI
ONLINE

generali.rs

Beograd, prestonica italijanske kreativnosti

Festival „Play with IT“ ima za cilj povezivanje mladih generacija i novih talenata iz različitih oblasti

Italija je globalno prepoznata po dizajnu, modi i kreativnim industrijama. Kako se ovo nasleđe koristi u savremenoj kulturnoj diplomatiji?

„Play with IT“ osmišljen je kao vodeća kulturna inicijativa Ambasade Italije u Srbiji za 2026. godinu, sa ciljem da Beograd pretvori u pravu „prestonicu italijanske kreativnosti“.

U središtu projekta nalazi se koncept „igre“ – ne samo kao zabave već i kao kreativne metode koja pomera granice, podstiče eksperiment i reinterpretira tradiciju kroz inovaciju.

Ova vizija se realizuje kroz pet ključnih događaja – Play with Design, Sound, Sport, Tech i Food – koji zajedno predstavljaju integrisani pristup kulturnoj diplomatiji, povezujući kulturu, obrazovanje, industriju i inovacije.

Festival ima za cilj povezivanje mladih generacija i novih talenata iz različitih oblasti. U okviru sportske industrije, jedan od centralnih događaja „Play with Sport“ (22–24. maj), organizovan u saradnji sa Ducati, Burnout Motors i NAVAK-om, predstaviće italijansku izvrsnost u oblasti motociklizma kroz izložbu povodom stogodišnjice Ducati brenda i akademiju vožnje, gde će učesnici i publika imati priliku da iskuse italijanske motocikle uz stručno vođstvo.

Koji je, po vašem mišljenju, najveći potencijal mladih kreativaca iz Srbije danas?

Program „Play with Design“ pruža vrlo konkretan uvid u potencijal mladih srpskih kreativaca. Njihova sposobnost da spoje snažne tehničke veštine sa izraženim kulturnim identitetom, uz otvorenost ka eksperimentu, posebno je upečatljiva.

„Play with Design“, održan od 15. do 22. aprila u Silosima u Beogradu, u saradnji sa NABA – Nuova Accademia di Belle Arti, Belgrade Fashion Week i Festivalom drugačije mode, bio je fokusiran na izložbu Future Makers, gde su studenti NABA reinterpretirali istorijski tekstilni arhiv Mantero zajedno sa mladim srpskim dizajnerima, stvarajući direktan dijalog između dva kreativna ekosistema.

FOTO: ZORAN MESAROVIC

Izložba Future Makers, osmišljena u saradnji sa NABA i zasnovana na Mantero arhivu, otvorila je autentičan prostor za razmenu između srpskih i italijanskih dizajnera. Ova saradnja se, što je posebno važno, prevodi u konkretne prilike – stipendije, radionice i kreativni izazovi omogućavaju učesnicima iz Srbije da se uključe u međunarodne mreže i dalje profesionalno razvijaju.

Koliko su digitalne tehnologije važne u oblikovanju savremenih kreativnih industrija?

Digitalne tehnologije su ključne za savremene kreativne industrije, a festival „Play with IT“ se ovim bavi na događaju „Play with Tech“ (8–9. jun).

„Play with Tech“ koncipiran je kao inovacioni forum na temu „inovacija usmerenih na čoveka“, organizovan u saradnji sa partnerima kao što su Arduino, Intesa Sanpaolo Innovation Center, Generali, CDP, Confindustria Serbia, ICE, SIMEST i srpski naučno-tehnološki parkovi i inovacioni hubovi. Program uključuje prezentacije startupova, mentorski rad, B2B sastanke i dva hakatona fokusirana na društvene i tehnološke izazove.

Tehnologija se, dakle, ne posmatra kao

odvojena oblast, već kao ključni pokretač kreativnosti – ubrzava ideje, podstiče saradnju i stvara kulturnu i ekonomsku vrednost.

Održivost postaje sve važnija u svim kreativnim oblastima. Kako se to odražava na italijanske kulturne inicijative u inostranstvu?

Održivost je jedan od ključnih stubova italijanskih kulturnih inicijativa i u potpunosti je integrisana u projekat „Play with IT“. Na primer, u okviru „Play with Design“ organizovane su radionice posvećene održivoj modi, koje promovišu odgovornu proizvodnju i inovativan pristup materijalima.

Šire posmatrano, Festival neguje i koncept društvene održivosti – kroz podršku mladim talentima, inkluzivnost i razvoj dugoročnih partnerstava između italijanskih i srpskih institucija.

Može li ovaj projekat prerasti u dugoročnu platformu za kulturnu razmenu između Italije i Srbije?

To je upravo njegova ambicija. „Play with IT“ nije zamišljen kao jednokratan događaj, već kao platforma za trajnu saradnju.

U okviru programa „Play with Sound“ (14–16. maj), koji se realizuje u saradnji sa Konzervatorijumom „Giuseppe Verdi“ iz Torina, Zecchino d'Oro i Quanto Basta, spajaju se umetnička izvrsnost i edukacija kroz radionice elektronske muzike za više od 200 studenata, kao i obrazovne programe koji će uključiti preko 700 dece širom Srbije.

Povezujući univerzitete, kulturne institucije, kompanije i mlade profesionalce, stvaraju se mreže koje imaju potencijal da traju i nakon 2026. godine.

Završni događaj „Play with Food“ (20–21. jun), organizovan u saradnji sa Associazione Pizzaiuoli Napoletani i lokalnim partnerima na Belgrade Waterfrontu, predstaviće „Italian Food Village“ – spoj gastronomije, muzike, filma i promocije izvoza.

U susret EXPO 2027. u Beogradu, „Play with IT“ dodatno doprinosi jačanju strateških odnosa između Italije i Srbije, pozicionirajući kreativne industrije kao važan pokretač buduće saradnje.

Od tačke počinje

Sprečavanje zloupotreba internet domena je nužan uslov za bezbedniji internet

Piše Dijana Milutinović, RNIDS

SMS-ovi koji ovih dana cirkulišu upozoravaju na neplaćenu saobraćajnu kaznu i oduzimanje vozačke dozvole ukoliko dug ne bude izmiren, sadrže link, a taj link sadrži domen. U ovom slučaju generički domen, već na prvi pogled čudan naziv domena koji teško da bi bilo koja organizacija koristila za komunikaciju sa korisnicima. Smišing (fišing putem SMS poruke) česta je praksa zlonamernih aktera, a podrazumeva i zloupotrebu naziva domena, kao i fišing poruka koja „zaluta“ u imejl sanduče. Ako prosečan korisnik pažljivije pogleda link, ustanoviće da je reč o prevari. No, prosečnom korisniku pažnju odvlače neverovatne količine sadržaja, i nemali broj će da klikne na taj čudan link. Zato brojni dobronamerni akteri nastoje da „pročiste“ internet od ovakvih linkova i smanje rizik po korisnike. Između ostalih, taj posao obavljaju i registri domena.

Lanac borbe protiv zloupotrebe domena ima mnogo karika – od međunarodnih organizacija koje donose pravila, nacionalnih i nadnacionalnih zakonodavaca čije propise implementiraju registri domena, hosting provajderi i drugi, do različitih agencija, državnih i privatnih tela poput CERT-ova. Ipak, edukovan i osvešćen korisnik je karika od izuzetne važnosti.

ICANN, organizacija koja koordiniše globalni sistem adresa na internetu, prepo-

znaje pet osnovnih oblika zloupotrebe DNS-a: malver, botneti, fišing, farming i spam.

Evropski nacionalni registri domena (cc-TLD-evi) i te kako vode računa o bezbednosti domena kojima upravljaju, te svaki ima neku vrstu pravila čiji je cilj da spreči zloupotrebe. Holandski registar SIDN (.nl) može suspendovati domen u roku od sat vremena ako detektuje jasnu pretnju. Britanski Nominet ima Anti-Abuse Policy koji mu daje ovlašćenje da ukine registraciju domenu korišćenom za ozbiljan kriminal, bez čekanja na sudsku odluku. Svaki cc-TLD čuva svoju „tačku“ jer ta tačka spaja korisnike sa internetom. Posledica ovakvog pristupa je da je broj zloupotreba nacionalnih domena u Evropi gotovo na nivou statističke greške.

Nacionalni .rs i .cpb domeni kojima upravlja Fondacija „Registar nacionalnog internet domena Srbije“ (RNIDS) u dobrom su društvu, statistike godinama pokazuju da su među evropskim ccTLD-ovima sa najnižim nivoom zloupotreba. Tokom 2025. godine zabeleženo je 465 slučajeva zloupotreba, od čega 211 neosnovanih prijava, i to na više od 160.000 registrovanih .rs domena. Svaki slučaj je uspešno rešen, u proseku za dva dana. To nije sreća – to je rezultat dosledno primenjenih pravila i prakse RNIDS-a. Opšti uslovi registracije nacionalnih internet domena dugo

su bili osnova tog sistema zaštite.

Krajem prošle godine RNIDS je napravio još jedan korak i usvojio pravilnik za postupanje u slučaju zloupotreba koji pomaže registru da brže reaguje u drastičnim situacijama. Opet, sama primena pravilnika uslovljena je saradnjom – kako sa mrežom ovlašćenih registara, nadležnim institucijama, tako i sa krajnjim korisnicima.

Zloupotrebu, kao i do sada, može prijaviti svako – fizičko ili pravno lice koje primeti sumnjivu upotrebu nekog .rs ili .cpb naziva domena. Reakcija je srazmerna riziku. Naziv domena na kom se nalazi fišing link (oko 80% zabeleženih slučajeva zloupotreba u .rs zoni u 2025. godini) ili malver (11% u 2025) može biti suspendovan odmah, bez čekanja. Naziv domena za koji postoji sumnja, ali ne predstavlja neposrednu opasnost, prolazi kroz pažljivo ispitivanje. Brzina nije cilj sama po sebi – cilj je srazmerna reakcija i zaštita korisnika. Kontinuirani pokušaji zloupotrebe se ne tolerišu, i mogu implicirati trajno onemogućavanje registracije. RNIDS ne postupa samo po prijavi. Na osnovu sopstvenih analiza i alatki za detekciju pretnji, organizacija može sama pokrenuti postupak. Pristup zaštiti je proaktivan, ne samo reaktivan, jer je potreban stalan rad svih koji internet upotrebljavaju, u borbi protiv onih koji internet zloupotrebljavaju.

SURVIVOR

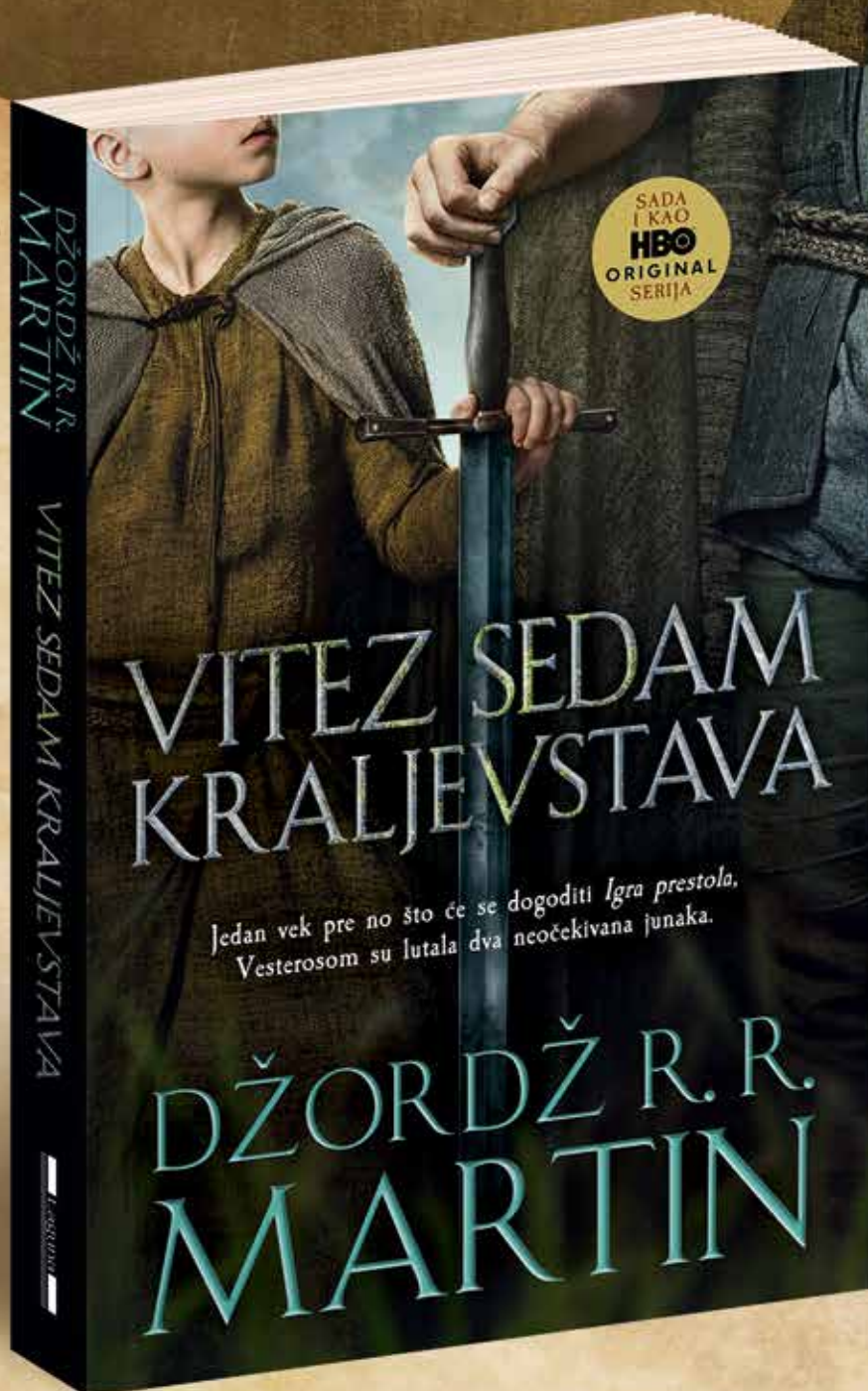
2026

FINALE

7. MAJ U 21.30

KNJIGA PREMA
KOJOJ JE SNIMLJENA
TV SERIJA – od sad
u novom ruhu!

Neizostavno
štivo za svakog
istinskog
ljubitelja
Martinovog
fantastičnog
sveta.

Laguna

PRED KONCERT 9. MAJA

VIZELJ

Ciljamo na katartično iskustvo

Razgovarala Dijana Babić

Deluje kao da su odjednom postali jedan od vodećih alternativnih bendova u Srbiji, pa i regionu. Ali znamo da se tako nešto ne dešava preko noći. Ulaznice su bile rasprodate dve nedelje pred koncert na Zappa Barci, zakazan za 9. maj. Energične pesme i još energičnije svirke. Zato smo razgovarali sa bendom Vizelj, koji čine Aleksa Nedić, Veljko Milinković, Jelisaveta Todorov i Pavle Petrović.

Izgleda da oko Vizelja trenutno postoji veći „hajp“ nego ikad?

Deluje nam da jeste tako. Veoma smo se mi i trudili da bude upravo tako. To nam se pozitivno vraća, treba nekad vremena da se zakotrlja, al' svakako dođe na svoje mesto. „Hajpa“ će, dođuše, biti još i više, jer ne planiramo da usporimo. Sve što smo radili pre, radimo i danas, samo na mnogo profesionalnijem nivou. Svakom od nas je bio negde zaposlen, a biti u Vizelju je sada isto kao posao. Dosta vremena smo oduzeli od društvenog života. Siguran sam da nikome od nas nije žao što je bilo tako. Sad smo možda srećniji nego ikad, imamo više slobode, i pred nama su još lepši trenuci.

Objavili ste nedavno toliko raznovidnih i energičnih pesama. Zbog „Ej! Stani!“ se razbijaju čaše, „Dunja“ i „Zagrljaj“ nas podsećaju na bolne ljubavi, a „Crna magija“ recimo na one fatalne. Odakle crpate lucidnost koja karakteriše vaše tekstove?

To je tajni sastojak koji ne smemo da otkrijemo. Crpi se iz životnih iskustava, ali način na koji dolazimo do toga ne smemo otkriti.

Kakvi su vam utisci sa prve regionalne turneje?

Svirali bismo gde god je moguće. Volimo posle svirke poneko piće sa lokalcima da popijemo, uglavnom svuda gde dođemo ima neko ko nam je već prijatelj odranije. Kao biseri iz one Bajagine pesme.

Kako čujemo, koncert 9. maja na Zappa Barci je rasprodat, pa nam u to ime otkrijte delić – na kom delu

vašeg stvaralaštva će biti fokus? Na kakve emocije da se spremimo?

Sada je to postalo glavno mesto u gradu po pitanju koncerata. Velika nam je čast što smo Zappa Barcu rasprodali dve nedelje pre koncerta. Nije mala stvar. Planiramo da publiku provedemo kroz ceo spektar emocija, ciljamo na katartično iskustvo. Fokus je na najnovijim našim radovima, ali biće naravno i starijih hitova.

Čime se bavite sve četvoro i kako uklapate sve obaveze?

Odnedavno smo rešili da se potpuno posvetimo muzici i sve obaveze su postale vezane za muziku. Drago nam je da smo baš ovde prvi put ovo rekli.

Otvoreno i direktno ste, što kroz pesme, što kroz javne istupe podržali studentski pokret, pa i nastupali na jednom od protesta. Da li je postojala druga opcija za vas?

Ne podržati proteste bi bilo protiv naše prirode, okruženja, zdravog razuma. Drugačija odluka nije nikad dolazila u obzir. Nismo se bojali jer je režim i pre protesta često samo oduzimao od nas – prostore za probe, za svirke, prevare sa autorskim pravima, itd. Subvencije države nikad nismo videli, tako da ni to nismo mogli da izgubimo. Takođe, za razliku od režima, mislimo da je svaki ljudski život vredan.

I za kraj, kako i zašto ste odabrali ime Vizelj?

Zapravo, to je jedno iznenađenje koje se sprema ubrzo posle beogradskog koncerta koje će publici približiti naše ime. **N**

Sažeta istorija: Antička Grčka

BRILJANTAN POGLED NA PROŠLOST

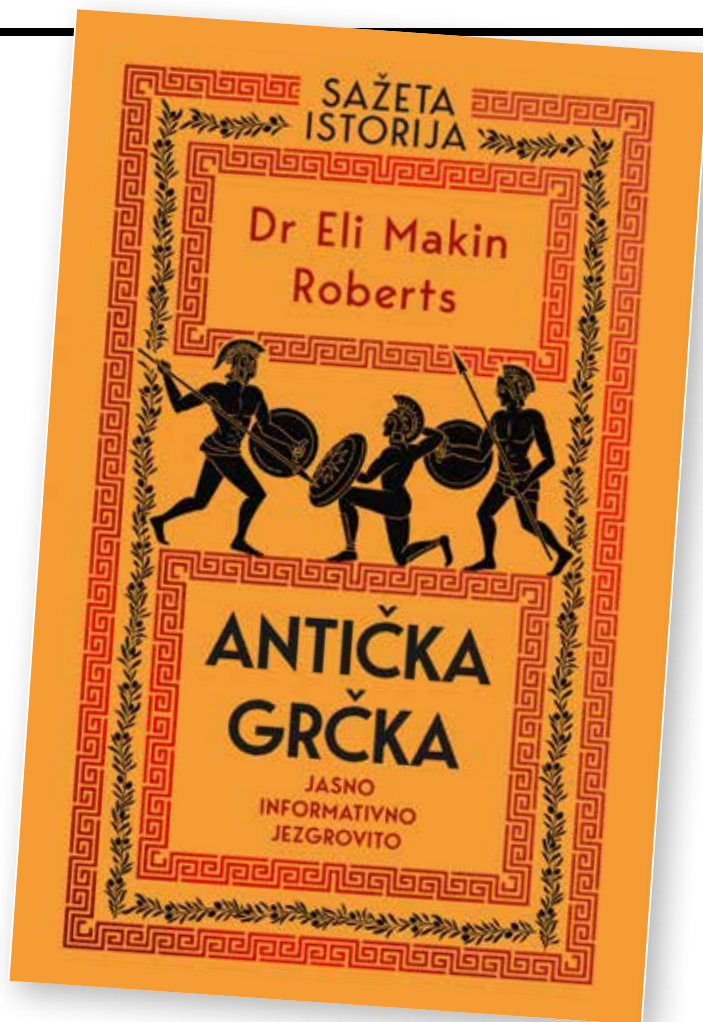
Specijalno za **Nedeljnik piše** književnica i književna kritičarka **Aleksandra Đuričić**

Potrebna je izuzetna predavačka i spisateljska veština da se obimna tema o svim aspektima života antičke Grčke smesti u format priručnika ili uvodnika. Posvećujući svako poglavlje jednoj sferi antičke grčke kulture, autorka pruža savremenom čitaocu osnovne podatke o filozofiji, umetnosti, književnosti i estetici, religiji i mitologiji, komunikacijama, društvenoj hijerarhiji, poljoprivredi i zakonima. Dotičući u svakom poglavlju neminovno i detalje iz istorije privatnog života antičkog čoveka, osvetljava i svakodnevicu koliko je moguće na razdaljini od nekoliko hiljada godina.

Nasleđe koje je predato evropskoj ali i svetskoj civilizaciji zaista ne bismo mogli da zamislimo bez kulture i dostignuća drevne Helade, u rasponu od fizičkih i matematičkih zakona, preko stiha drame i komedije, sve do političkog uređenja polisa koji je uspostavljen kao prvi na svetu koji zakonom garantuje prava svih stanovnika, naravno ne jednakih.

U dugoj vremenskoj liniji razvoja rascepkane antičke Grčke sastavljene od gradova-država neminovno je dolazilo do kontakata sa drugim narodima i kulturama sa izrazitom grčkom svešću o premoći i dominaciji koja će do najširih granica rasprostrti helensku civilizaciju i grčki jezik u doba osvajanja Aleksandra Velikog.

Tako su jezik i kultura ugrađeni u temelje sveta kakav danas poznajemo, uz još mnogo nepoznanica o tome kako je za relativno kratko vreme pređen put od prvih primitivnih

Nasleđe koje je predato evropskoj ali i svetskoj civilizaciji zaista ne bismo mogli da zamislimo bez kulture i dostignuća drevne Helade, u rasponu od fizičkih i matematičkih zakona, preko stiha drame i komedije, sve do političkog uređenja polisa

naseobina na jugu Balkana do Fidijine umetnosti i Sofoklovog stiha.

Knjiga je namenjena svima koji žele kratak, tačan i ubedljiv uvod u temu. Ubedljiv zbog toga što će posvećenijeg čitaoca navesti da otvori i mnoge druge knjige o ovom periodu, učeći ga da prepozna elemente antike u svakodnevnom okruženju koji su se kao podrazumevajući usadili u našu svest od kada smo počeli da se obrazujemo. Nećemo kao u popularnoj filmskoj komediji tvrditi da sve reči potiču iz grčkog i da su svi izumi isključivo njihovo delo, ali Grci su tu, među nama i uporno nas podsećaju na evropske vrednosti i iznad svega na značaj kulture i obrazovanja. Čini nam se da je upravo trenutak da se na te vrednosti podsetimo, čak i ako su u svakodnevnoj antičkoj praksi povremeno bile izneveravane ili idealizovane, kao u čuvenoj Platonovoj predstavi o državi. Ako se složimo sa tim da se struktura duše reflektuje u strukturi društva, možda će nas ova knjiga navesti na razmišljanje. **N**

Najkraća istorija Indije Džon Zubrčicki

Neophodno štivo za sve koji žele uvod u dugu istoriju Indije – od drevne harapanske civilizacije do današnje rastuće globalne supersile, ova knjiga nudi zadivljujući pregled pet milenijuma indijske istorije, spajajući u jednu nit bogate kulture i verske pokrete, osvajačke pohode i burne periode kolonijalizma i borbe za nezavisnost. **N**

Najkraća istorija Kine Linda Džejvin

„Najkraća istorija Kine“ trasira put od skromnih plemenskih korena do slavne imperijalne ere i uspona moderne Komunističke partije pod vodstvom Si Đinpinga – ne zaboravljajući ni retko osvetljenu priču o ženama u Kini, kao ni senke koje i dalje lebde nad Narodnom Republikom. Linda Džejvin, vrstan pripovedač i pedantna istoričarka, destiluje ovu obimnu istoriju u sažet i očaravajući prikaz, esencijalan za svakog savremenog čitaoca. **N**

Piše Hana Piščević

Replikanti

U poslednje vreme, kada god s porodicom ili starim prijateljima pričam o uspomena iz prošlosti, posebno o detinjstvu, događa se da jedni druge uporno ispravljamo: „ne, to se nije tako desilo“, ili „nije se to tamo desilo“, ili „ti nisi ni bila tu“. Moja mama često govori da su sećanja varljiva i kvarljiva roba. Da im ne možeš verovati i da što duže vremena prođe, to su sve više pikselizovana i nerazgovetna.

Pronašla sam pre neki dan kutijicu sa dijapozitivima u jednoj komodi mojih roditelja. Nisam znala da li pripadaju mami ili tati jer kad dve osobe provedu toliko godina zajedno, čini ti se da nikada nisu imale odvojene živote. Samo ovaj jedan, zajednički, koji su podelili s nama. I tako izvlačim jedan pomalo iskrivljen, izbledeo slajd i dižem ga ispred prozora ka suncu. Nakon dugog čkilenja, samouvereno zaključujem da je na njemu moja mala mama u svojoj ulici – Koste Glavinića. Prepoznajem čak i zgradu. Mama, loknavi devojčurak, smeje se i upire prstom ka nekom u daljini. Rekla bih, ka njevoj komšinici iz ulice. Zaklela bih se da vidim čak i svoju baku kako ispred ulaza motri na njih.

Kasnije, kada roditeljima pokažem slajd, oni se slatko smeju. Kažu mi da je to tata u svojoj ulici – Hajla Selasija. Ubeđujem ih da greše, teram ih da stave naočare i da bolje pogledaju. Tata je kategoričan da je to on. A ja sam toliko tvrdoglavo sigurna da me ne mrzi da odnesem dijapozitiv na razvijanje. I jebiga. Na fotki se lepo vidi moj mali tata ispred zgrade u Hajla Selasija odnosno danas Kralja Milutina.

Takva su i sećanja, gomila malih sličica naguranih u istu kutiju, punu vlage, zaborava i pogrešnih zaključaka. Ako sam uspeła toliko da pobrkam i ljude i mesta, šta li je sve pobrkano u mojoj glavi? Čega se sve pogrešno sećam? Šta sam sve izmislila? I koga? Kao što reče moja mama, varljivo i kvarljivo.

Možda se slično osećala Rejčel iz „Blejd ranera“ kad je shvatila da je replikant i da su joj sva sećanja umetnuta, da nema ničeg njenog. Po prvi put se pitam, posle svih ovih godina od prvog gledanja tog filma, ko bismo uopšte bili mi bez naših sećanja? Šta ostaje kad zaboravimo ono što smo proživeli? Valjda nam zato sećanja postaju sve važnija što smo stariji. Kao i uramljene fotografije. U stvari dođe mu na isto. Uramljena memorija. Iseći iz života otrgnuti od života. I na kraju ispadne da smo svi mi u stvari replikanti koji su sami sebi sopstvenu prošlost umetnuli.

Od onog trenutka kada nam se stvari dese, one postaju sve više ono što smo doctali, a sve manje ono što nam se zaista dogodilo. Zastrašujuće i pomalo zadržljivo. (Naravno po ko zna koji put pomišljam, koliko je onda besmisleno bubanje one silne istorije u školi kao da su u pitanju večne istine.) Smešno je zapravo što većina nas ili mnogi od nas sumnjičavi su oko gatanja, gledanja u kafu, ili pasulj, tarot karte i ostala proricanja.

Skeptični smo oko budućnosti a toliko smo sigurni u prošlost. A zapravo, prošlost je podjednako neizvesna i nepouzdana kao i budućnost. U tom smislu, možda bi o sećanjima trebalo govoriti kao o onim igračkama u Kinder jajetu. Mogu da budu bilo šta. Važno je samo da jaje nije šuplje. **N**

SUPERSTAR SVETSKIH REKLAMA

RORI SATERLEND

Moć iracionalnih odluka

Piše Suzana Miličić

„LJ udi nikad nisu donosili racionalne odluke a iracionalni ljudi su mnogo moćniji od onih racionalnih zato što su njihove pretnje – uverljivije.“ Ovo već godina ma tvrdi ekscentrični Britanac Rori Saterlend, živa legenda svetske reklamne scene, kreativac čije ideje menjaju način na koji vlade, kompanije i lideri širom sveta razmišljaju i donose odluke.

Živimo idealan trenutak za proveru Rorijeve teze – nikad više dokaza da i ljudi

na pozicijama moći donose iracionalne odluke. Zato ne čudi to što je krajem prošle godine, na izliza no pitanje novinara – a sa kojim biste brendom voleli da saradujete – kao iz topa odgovorio: sa američkom Demokratskom strankom! Dodaće uz to, tipično britanski i: „Seriously, for fuck’s sake, guys!“ Rori Saterlend je jedan od najpoznatijih svetskih mislilaca u oblasti bihevioralne ekonomije, discipline koja proučava kako donosimo odluke u svetu biznisa i novca.

Potpredsednik glo-

balne reklamne agencije Ogilvy, pisac bestselera i TED govornik sa milionskim pregledima, odnedavno i Tiktok zvezda – jer ga je i Gen Z usvojila – biće u maju gost međunarodne konferencije o liderstvu u Podgorici. Iako je veliki introvert – na sceni je provokativan, duhovit, direktan. Ako se vodimo samo logikom, onda zapravo ne razmišljamo. Ako se vodimo samo efikasnošću, onda ne napredujemo – Rorijeve su poruke koje poslovni lideri (u početku) teško svare.

„Ako dozvolimo da svetom upravljaju logični ljudi, otkrićemo samo logične stvari“, kaže Rori. „Većina odluka se zaista ne donose na osnovu podataka, nego na osnovu signala, povjerenja, percepcije. I onoga što ljudi osjete prije nego što razumiju.“ **N**

ИЗМЕЋУ

➤ НУЛЕ И ЈЕДИНИЦЕ ◀

11 - 31. МАЈ

Kralj Čačka

„DOBRO JUTRO, LJUDI“ - NOVI ALBUM I KONCERT U MTS DVORANI

Nenad Marić, poznat pod umetničkim imenom Kralj Čačka, održaće 15. maja koncert u MTS dvorani. Beogradski nastup biće prilika za promociju upravo objavljenog dvostrukog albuma „Dobro jutro, ljudi“, sa 24 pesme – nove, ali i do sada neobjavljene.

Ovo izdanje pulsira između kabarea i asfalta, između revolucije intimnog i tišine angažovanog, uokvirujući decenijski hod Kralja Čačka po ivici bluza, džeza i rokenrola. Kroz godine beskompromisnog rada, Kralj Čačka je izgradio snažan autorski identitet i status jednog od najznačajnijih kantautora svoje generacije. Njegova muzika, oblikovana ličnim izrazom koji dosledno izmiče očekivanjima, gradi poseban odnos sa publikom.

Žikica Simić ga je opisao rečima: „Opasnom magistralom – preko raskrsnica i pored stranputica – sa gitarom preko ramena, kao junak starih dobrih filmova. Kralj je stigao na rok scenu. Sa sobom je doneo mudre, lepe i gorke pesme, u kojima se iskrenost i autentičnost oštro suprotstavljaju izopačenostima ovog vremena.“

Njegov prvi album „Zemlja snova“ objavljen je 2016. godine i odmah je skrenuo pažnju publike i kritike, dok je drugi, „Spusti svetlost na put“ (2018), dodatno učvrstio njegov status jednog od najosobnijih autora na regionalnoj sceni. Treći album „Dobro jutro, ljudi“ izašao je na jesen prošle godine. **N**

FOTO IVAN GRLIĆ

Bauk Prvog maja kruži gradom

Divna žena iz moje pekare kaže mi juče: „Zamisli, ja radim za Prvi maj, a muž ne. I sad on i ćerka će da se šetaju u prirodi a ja ću da im se priključim tek kad završim sa poslom. Nije u redu.“

Odgovorim joj potvrdno i setim se kako je u doba restauracije srpskog kapitalizma nametnuto da je Prvi maj neki datum iz komunizma. Tako su ga i zvali – komunistički praznik – pa je valjalo i toga se osloboditi kao neke zaostavštine bespotrebnog roštiljanja i lenčarenja. Naši jadni radnici koji nisu imali prilike da se na taj datum nađu u inostranstvu nisu znali da je Prvi maj svuda. Ili barem u Evropi, jedan dan za proteste, podsećanja na prava.

Sećam se jednom u Parizu da sam se našao između skoro pa pesničenja leve i desne Francuske, ulica, bilo je vruće, legitimisali su me. Ali i u Srbiji se onda sve to i kako gde, stabilizovalo da se ne radi tog dana a neki ostaci ili repovi sindikata pozivali bi na neku radničku borbu ili isticanje zahteva.

OVI OSTALI SU POKUPOVALI ONA PAKOVANJA ćumura i odmetnuli se na Košutnjak, Avalu, kao muž i ćerka radnice iz moje pekare.

Prvi maj. Kroz maglu se sećam sada proslava tog praznika u bivšoj Jugoslaviji. Sećam se da je bilo tih roštiljanja kao i danas. Ćubrišta za tim koji su ih raspaljivali. Sećam se i tog termina „uranak“. Prvomajski uranak. To me je kao klinca zbunjivalo jer kao radnici imaju taj dan za odmor, a onda se ponovo moraju rano probuditi. Da stignu na roštilj, da im ne pojedju sve? Ne, tako se to zvalo i nemam pojma da li su odmah na tim urancima udarali po jelu ili šta ti znam. Kasnije je sve to postajalo sve više karikaturno ili termin za paljbu kod rodbine u selo kod dede iz koga je dedin sin zapalio za grad da bi postao radnik.

KADA SE IZ SOCIJALIZMA PREŠALTOVALO

U srpski kapitalizam, tranzicija, i taj praznik se ponovo provukao makar u tom piknikovanju. Ko su srpski radnici danas? Ima li ih? Kao nova klasa kako kaže jedan vic: „Porno-filmovi šire lažnu sliku da je danas lako naći vodoinstalatera.“

Radnici su i sve naše nove drage komšije iz dostave, Volta, Glovoa... Da li je u zemljama iz kojih su došli Prvi maj bitan praznik?

Verovatno ne, a ako i jeste, biće na biciklima i radiće kao moja komšinica iz pekare koja će se ipak u popodnevним satima 1. maja priključiti mužu i ćerki. **N**

Samo miris i vajb

Desilo se sasvim slučajno, u prošlu subotu: odjednom je bio tu, prikrao se i ošamutio me, kao onda davno kada smo bili naivni i puni nade

Kako mi je mirisao Beograd? Na ugalj i ćumur, na dimnjake, na crni sneg koji bi se po brdašcu koje smo zvali Majdan, i koje je bilo taman dovoljno opasno za sankanje, zadržao sve tamo do februara i marta. Na dim iz auspuha autobusa „harmonike“, onog sa najtvrdim sedištima, što bi se bučno i jedva peo uz Vodovodsku, da bi vas do Požeške i do Banovog brda dobro istresao u svim mogućim krivinama.

Mirisao je na kokošinjac i svinjac koje bi imala svaka poštena kuća i još poštenija okućnica u tom delu grada. Na kaj-sije sa stabla za koje bi bila okačena široka porodična ljuljaška i na zreo paradajz iz Makiša, sa njive do koje bi se dolazilo neasfaltiranim putem, najbolje trak-torom.

Beograd mi je, ako to već niste shvatili iz ovog detaljnog opisa rodnog sela moje majke i jedinog sela koje sam imao u detinjstvu, Beograd mi je mirisao na Žarkovo, i obrnuto, jer za drugo nisam ni znao. Ono, jednom-dvaput sam zabasao i u centar, u neki bioskop ili već Meks-donalds (pre nego što su ga otvorili i na Brdu!), ali je miris, tvrd vam stojim, bio isti kao kod nas u Žarkovu.

PROVEO SAM, KADA SE SABERU SVI raspusti i sve porodične kerefekke, u njemu više vremena nego u bilo kom drugom koji mi je pisao u krštenici ili u đačkoj knjižici, ali taj osećaj u (sve većim) nozdrvama nije me napuštao.

Nije se to dogodilo čak ni kada ću kratko, jednog dugog leta i prekratke, kišovite jeseni, živeti i ispod Kosančićevog venca.

Dobro, onda ćemo se napokon skrasiti na Zvezdari, i pravićemo se da je slučajno što je autobus 55 išao pravo od nas do babine kuće. (Jednom ćemo u 55-ici sestra i ja zaboraviti kesu punu opranog

veša, i uopšte se nismo iznervirali.)

Tu zapravo počinje naša priča: nisam Beograd, a s njim u paketu ni Žarkovo, tako zavoleo pre proleća 2003. godine, niti sam ga istinski doživeo kao *moj grad* pre nego što je počeo da mi miriše lepo. (Da, sve fore na račun nosa gorepotpisanog su dozvoljene, samo nemojmo preterivati.)

OKRIVIMO ZA TO LIPE NA LIONU, i brezu u školskom dvorištu ispod zgrade, i debeli hlad platana, onda kada su tramvaji još išli podno njih, i onaj drvo-red u Jove Ilića gde smo čitali skripta i tresli se zbog prvih ispita, i ono kad se mrak spušta od Cvetka pa je ATŠ, dole u rupi, i dalje obasjana; a onda i rosu na Kalemegdanu i lepljivi pod „Akademije“ i poslednje trzaje ženskog parfema u klaustrofobičnom „Sačulacu“ u koji bismo zabasali rano ujutru, pa otkrivanje onoga što su Beograđani zvali Prvomajski uranak, a čega, oh kakav stereotip, nije ni bilo tamo gde sam odrastao.

Sve to pojedinačno, i sve to zajedno, bilo je dovoljno da grad zavolim više nego što je bilo pristojno i možda više nego što će u drugom delu mog života zasluživati; da ga zavolim po prvi put celog, a ne samo ono parče između Rupčina i Repišta.

Beograd je, recimo to tako, imao svoju aromu i imao je svoj „vajb“. Upamtite tu reč, trebaće nam, i recite mi slobodno da romansiram, i budite u pravu, jer lako je zaljubiti se i u jedan grad kada imate dvadeset i koju. Svejedno, nikada ga nisam preboleo, tog i takvog, dobro ranjenog i fucnutog, i nikada nisam zaboravio miris prvog proleća u Beogradu.

Svih ovih godina zapravo sam ga tražio, stajao ispod tih mitskih lionskih lipa i šetao po svim zvezdarskim šumama, čekajući da me opet slaže, i nikako nam to nije uspevalo, ni njemu ni meni.

U protekloj deceniji, možda malo jače, prestao je da nosi parfem i da se udvara, postao je sivlji od Žarkova mog detinjstva, a žaropek bi samo otvorio njegove rane i ožiljke.

Sve do, kunem vam se da je tako bilo, ovog proleća.

Desilo se sasvim slučajno, u prošlu subotu: Szobo je, kreten jedan kereći, iz petnih žila vukla ka parkiću kod Šeste gde je čekaju drugari Toma i Dina i Nera, prvo da se igraju a onda da se potuku; i odjednom je bio tu, prikrao se i ošamutio me, kao onda davno kada smo bili naivni i puni nade.

OPET TAJ BEOGRAD. OPET TAJ MIRIS, i opet taj „vajb“.

Nekoliko dana uoči sudbonosnih izbora u Mađarskoj, reporter *Gardijana* boravio je u Budimpešti i pričao sa ljudima na ulicama. I dok su politički analitičari i istraživači javnog mnjenja upozoravali na mađarski izborni sistem, na to da prednost koju je navodno imao Peter Mađar i njegova Tisza ne mora ništa da znači, te na to, zvuči li poznato, da ni u Mađarskoj nije važno ko glasa, nego ko broji i ko nosi džakove, kod Peštana-ca, a posebno onih mlađih, vladao je optimizam.

Novinar Jakub Krupa pitao je jednog čoveka u nedelju, na dan izbora, zašto je tako siguran da će Viktor Orban pasti.

„Vajb“, odgovorio mu je ovaj. „Samo vajb.“

Ne znam kakva je Budimpešta u jeku proleća, ali znam šta je brat Mađar hteo da kaže; ne znam ni šta kažu podaci, i da li će se ovaj srpski *konundrum* rešiti pre nego kasnije, ne znam ni da li će izbiti biti na leto ili možda kad dubretar pokupi list lipe, ali znam, i hvala Beogradu na tom podsećanju, na onome što može da bude, na prstohvatu optimizma, znam šta kaže „vajb“.

I kako sve ovo miriše. **N**

ProCredit Bank

VEĆ DVADESET PET GODINA
MI TE ŠTEDIMO.

25

**GODINA
sa vama**

PROSTOR KOJI DIŠE SA TOBOM

Nova kolekcija
Horizon
rezidencija

*ovdje je nebo
šire, a srce
punije...*

lusicabay.com

LUŠTICA BAY

MONTENEGRO